MÜÜRILEHT

NÜÜDISKULTUURI HÄÄLEKANDJA · SAJA NELJAKÜMNE KAHEKSAS NUMBER : VEEBRUAR 2025

HIND 4€
9 772346 662013

JUHTKIRI

17, HIRM JA RÕÕM EI OLE SULLE VÕÕRAD

Foto: Kertin Vosser

Müürilehe aasta esimene teemanumber on pühendatud julgeolekule – seisundile, tegevusele, ohule, kaitstusele ja veel mitmele asjale, mida saab selle mõistega raamistada. Ja julgeolekuga saab tänapäeval raamistada kõike. Julgeoleku punased silmad vaatavad vastu elektrikapist ja piimariiulilt, uudistest ja sotsiaalmeediast, teatrilavalt ja unenägudest. Oleme justkui astunud püsiva ebastabiilsuse ajastusse, kus julgeolekust tuleb mõelda seda enam, mida ebastabiilsem on keskkond, ja mida rohkem julgeolekust rääkida, seda ebastabiilsem kõik tundub. Seega ma ei teagi, kas see lehenumber taastoodab lugejates ärevust või aitab seda maandada. On see kaitsepolitsei aastaraamatu hõimlane või kamuflaaž-*latte*?

Numbri sisulisele valmimisele aitas kaasa Tallinna Ülikooli Kesk- ja Ida-Euroopa Julgeolekukeskus (CEEShub), mille asutajad **Birgit Poopuu** ja **Benjamin Klasche** väidavad numbrit avavas julgeolekuvisioonis, et rahu ja julgeolek saavad eksisteerida vaid kõigi vägivallaliikide puudumise korral – kõige pisemast kõige globaalsemani. **Henri Kõiv** küsitles persooniintervjuus Ukrainas Hersonis viibinud ja kaht dokumentaalfilmi tegevat **Ilmar Raagi** ning jutt jõudis sõjast ja missioonikogemusest Aafrikas ka valimisõiguse ja kurjuse kujundlikuma käsitluseni. **Hent Kalmo** arutleb kultuuri raskesti määratletava jõu üle julgeoleku tagamisel ning seda suuresti ajaloolise näidete kaudu **Tammsaarest** Estoniani. Politoloog **Tõnis Saarts** analüüsib aga seda, kuidas vabaduste piiramine kaitsedemokraatia tingimustes ei pruugi sugugi populistide võimuiha aidata. Lisaks sellele käsitleme ka rahuharidust, TikTokki, keskkonda, varjumiskohtade olemasolu ja puudumist ning tutvustame uue Eesti *start-up*'i toodet, mis hakkab demograafilisel lahinguväljal suuri tegusid korda saatma! Müürilehe kujundaja **Madis Katz** räägib aga ära ausa loo sellest, kuidas temast sai tükk aega pärast 2008. aasta Gruusia sõda pika kaalumise ja eelarvamuste kiuste kaitseliitlane. Huumori koloss seisab, nagu ikka, **Andreas Kübara** õrnadel õlgadel.

Ühtlasi tähistab Müürileht oma seitsmeteistkümnendat sünnipäeva, mis tähendab, et oleme peaaegu täisealised. Pidu saab peetud 7. veebruaril IDA Raadio hubases stuudios morsi ja kringli, sünnipäevasaate ja peoga, kel jalad, see tulgu, kel janu, sel jalad! Ajastule omaselt on puldis nii Luurel Varas kui ka Kurbade Tüdrukute Klubi. Pidupäev on ka eesti raamatul, sest 2025. aastal möödub 500 aastat esimese eestikeelse raamatu ilmumisest. Nõnda toimub alates eesti kirjanduse päevast, 30. jaanuarist 2025 kuni emakeelepäevani, 14. märtsini 2026 eesti raamatu aasta. Selle tähistamiseks oleme kutsunud ellu uue rubriigi „Raamaturiiul", mille tarvis käis kirjandustoimetaja **Maia Tammjärv** külas **Rein Raual**, kes leiab muu hulgas, et palju lugevate inimeste protsent elanikkonnast on tegelikult kogu aeg suhteliselt väike olnud.

Sünnipäev on aeg sisekaemuseks ja mul kui peatoimetajal on neid kaemuseid kohati sundmõtetena liigagi tihti. Ikka istud ja mõtled vormist ja sisust, relevantsusest ja ajatusest, lugejatest ja kirjutajatest, rahast ja maailmalõpust. Kui Rein Raud mainis, et suur lugemus on ühiskonnas ühtlaselt tagasihoidlik konstant, siis meiegi toimetuse ja kaasautorite töö viljad pole alati universaalkaup *à la* vedelseep. Üks teemanumber võib olla ühele põnev ja teisele kohutavalt tüütu. Üks lugeja tahab rohkem küsimusi, teine rohkem lahendusi, üks rohkem poleemikat, teine rohkem rahulikku tooni. Ajal, kui internetiliiklusest suurema osa moodustab videosisu, laome ikka sõna sõna ja täht tähe haaval tekstimüüri, piiname kaasautoreid pika toimetusprotsessiga ja kiusame lugejaid allikaviidetega. Midagi jääräpäiselt ja heas mõttes sadistlikku on selles väikeses oaasis ka, kus mitme käe alt läbi käinud tähemärk on kuningas – selline kilpkonna joovastus. Aga sünnipäeva ja julgeoleku kontekstis on muidugi suurim rõõm selles, et saame anda lehte välja ilma ähvardamiste ja sekkumisteta, ilma tsensuuri ja näpuvibutusteta, teha seda vabalt ja sisulise vabadusega. Mulle tundub, et laiemat geopoliitilist jõufooni ja kõvatamist arvestades ei saa ka seda lõpuni iseenesestmõistetavaks pidada, eriti olukorras, kus ilmume sarnaselt teiste kultuuriväljaannetega avaliku raha toel. Ja iga kord, kui mõne maja külge saab pandud silt „avalik", võivad ilmuda välja isandad, kes tahavad juhendada, mis nurgas tulease ja tugitool peavad olema. Igal juhul soovin sünnipäevaks, et ka seitsmeteistkümne aasta pärast saaks julgelt olles tähistada kõike, mis võiks tähistamist väärida, ikka kringli ja morsiga.

Aleksander Tsapov, peatoimetaja

TOIMETUS

Aleksander Tsapov	peatoimetaja	aleksander@muurileht.ee
Henri Kõiv	tegev- ja sotsiaaliatoimetaja	henri@muurileht.ee
Mariliis Mõttus	elustiili- ja muusikatoimetaja	mariliis@muurileht.ee
Maia Tammjärv	kirjandus- ja teadustoimetaja	maia@muurileht.ee
Helena Aadli	kultuuritoimetaja	helena@muurileht.ee
Pille Sepp	keeletoimetaja	pille@muurileht.ee
Janet Kljuzin	müügi- ja reklaamijuht	janet@muurileht.ee

Makett/kujundus: Madis Katz
Illustraatorid: Andrei Kedrin, Ave Taavet, Jaan Pavliuk, Jaan Rõõmus, Liisa Kruusmägi, Liisi Grünberg, Lilian Hiob, Maria Dimancea, Maria Izabella Lehtsaar, Martin Eelma, Nadezda Andrejeva, Stella Salumaa, Vahram Muradyan
Fotograafid: Alana Proosa, Iris Kivisalu, Johanna Reinvald, Ken Mürk, Renee Altrov, Tõnu Tunnel

KOLLEEGIUM: BRIGITTA DAVIDJANTS, SIGNE IVASK, JENS JAANIMÄGI, KAROLA KARLSON, HELGI SALDO, BERK VAHER

VÄLJAANDJA: SA KULTUURILEHT

TOETAB KULTUURIMINISTEERIUM

TRÜKK: KROONPRESS · TIRAAŽ: 4500

JÄLGI MEID
@Muurileht

SAADA MEILE

Uudiseid ja pressiteateid: *uudised@muurileht.ee*

Kirju, heliplaate, raamatuid ja muid väljaandeid Müürilehe aadressile Voorimehe 9, 10146 Tallinn

Müürilehele pakke saates palume märkida adressaadiks kindlasti „Müürileht".

KAASAUTORLUSEST

Müürileht ootab kaastöid, milles on ajakohased ideed ja nende veenvad põhjendused; mis on kirjutatud loetavas eesti, vene või inglise keeles; milles ei leidu arutut idiootsust, vaid troonib silmapaistev mõtteselgus. Palavalt oodatud on artiklid ühiskonna, kultuuri, teaduse ja laiemalt elu kohta. Toimetus jätab endale – iseenesest mõista – õiguse valida, millised tekstid avaldatakse. Aga kuna määrav ei ole ainult tekst, on tervitatud ka illustratsioonid, fotod, koomiksid, plakatid ja muud ajaleheformaati sobivad väljendusvormid! Kaastööga seoses võta ühendust mõne meie toimetajaga.

TOETA MÜÜRILEHE VÄLJAANDMIST

Telli Müürileht püsilepinguga 2.20 € eest kuus: *tellimine.ee/muurileht*

Reklaami Müürilehes: *muurileht.ee/reklaam*

INFO TELLIJATELE

Müürilehe levi korraldab Express Post. Kui värske leht õigel ajal kohale ei jõua, siis võta ühendust Express Posti klienditeeninduskeskusega telefonil (+372) 617 7717 või kirjuta aadressil *tellimine@expresspost.ee*.

SISUKORD

JULGEOLEK

POLIITIKA

Visioon kestlikust rahust – *Birgit Poopuu ja Benjamin Klasche* [6–7]

Kaitsedemokraatia kahe teraga mõõk – *Tõnis Saarts* [14–15]

Hirmu heidutav jõud – *Andreas Ventsel* [16–17]

PERSOON

Intervjuu Ilmar Raagiga – *Henri Kõiv* [8–11]

KULTUUR

Kultuurist, julgeolekust ja suurtest majadest – *Hent Kalmo* [12–13]

Sõjaaktivismist TikTokis – *Jaana Davidjants* [20]

KESKKOND

Kliimakriisist kui julgeolekuohust – *Laura Vilbiks* [18]

HARIDUS

Rahuharidusest – *Mikhail Mogutov ja Maria Sakarias* [21]

ELUKESKKOND

Suuniseid varjumiseks – *Leho Lemsalu ja Anni Alev* [22]

FOTO

Visual Field Testing – Kevin Molloy [24–25]

SOTSIAALIA

Minu Kaitseliiduga liitumise lugu – *Madis Katz* [26]

KESKKOND

AJALUGU

Leinates kadunud loodusmaastikke – *Silvia Lotman* [27]

KULTUUR

SUHTED

Tee oma elu korda veebruar – *Milkgirl373* [28]

MUUSIKA

Kiirkohting: Andres Tölp – *Mariliis Mõttus* [29]

SKEENE

UEB: Miriko [30]

Popkultuuriankeet: Mia Estonia [30]

ARVUSTUSED

Uued plaadid [31]

Kiwa „Kogetud manifestid" – *Kaspar Jassa* [34]

KIRJANDUS

Raamaturiiul: Rein Raud – *Maia Tammjärv* [32–33]

LUULE

SANNA KARTAU

Foto: Kre Moor

Sanna Kartau on luuletaja, kunstnik ja õpetaja, keda huvitavad praegu klassiküsimused, keskkonnasalvestiste kasutamine ja kriitiline pedagoogika.

Sõna pole päris

Artikkel pani mu
ajaloole nime. Nimi tundus tõeline
& tegi seetõttu haiget:
haavakultuur. Pikki sõnu & keerukaid lauseid
hoiab haritud inimene
kergemini käes kui meie enda vastutuse
brutaalset tõelisust. Ka üksteise ees.
Haavast voolab verd, selle
vaatamises & aina & uuesti
nimetamises, nimetamises, nimetamises
on teatud intellektuaalset sadismi.
Sõna seisab sinu & valu vahele.

Kui kukkusid, kas vajasid enne
diagnoosi või plaastrit?
Kui nälgisid, kas vajasid enne
menüüd või leiba?
Kui sündisid, kas vajasid enne
nime või rinda?

**

ü le ela mi se ära õp pi mi
ne tun dub või ma tu ma
ha jää mi ne al la and mi se
kõ la ga ma ha ma ha ma ha
jää mi ne har jub ä ra ä ra
ä ra jää mi ne see juh tus al les all
es al les jää mi ne vis kab ü
le ü le jää mi ne jää mi ne ü le
ü le mõõt mi se het ke see tõik
üle ei ela õp pi da või ei

Illustratsioon: Maria Izabella Lehtsaar

TERE-TSAU!!! UUDISKIRI

Illustratsioon: Sidney Leitp

BLOGI

Naaber A ostis püssi. Väidetavalt enesekaitseks. Saatis mulle foto endast püssiga keset elutuba seismas.

Mõtlesin, et peaks ka relva ostma, kuigi olin kogunud raha laste ülikoolifondi. Ostsin väikese revolvri. Naaber solvus.

Naaber A ostis igaks juhuks veel suurema püssi ja ütles, et nüüd, kui kõik siin paugutavad, pole muud varianti.

Mina polnud küll ühtegi pauku kuulnud ja viisin lapsed kooli. Naaber kirjutas elukaaslasele sõnumi, et küsida, kas ta ikka teab, kus ma käin ja mida teen. Elukaaslane naeris ja arvas, et A on hulluks läinud.

Hommikul käis koridoris klõbistamine ja kui unisena ukse-le läksin, nägin, et naaber A oli meie ukse lahti muukinud. Ta ütles, et testis turvasüsteemi, ja läks põhjendusi andmata oma korterisse. Elukaaslane oli mures. Ütles, et peaksime rauast ukse ostma. Lapsed protestisid, et raha võiks tulla mujalt kui nende ülikoolifondist.

Panime raudukse ette ja naaber vaatas töid pealt. Õhtul saatis A foto oma naisest, kes oli osalenud iludusvõistlusel ja saavutanud esimese koha. Seejärel foto uuest pesumasinast. Viimaks foto meeletust õunasaagist, õunu oli nii palju, et nendega võinuks terve basseini täita. Naaber A pani *chat*'i *emoji*'ks baklažaani ja minu hüüdnimeks Ilja, kuigi tegelikult olen Illimar.

Hommikul leidsime uksematilt kirja, milles naaber A väitis, et üks meie laps on tema oma. Ta seisis koridoris ja hüüdis, et kohtus näeme. Pakkusin, et võiksime enne omavahel asjad selgeks rääkida, ja tegin visiidi tema elutuppa. Istusin diivanil. Ootasin pool tundi, kuni härra A end vannitoas valmis seadis, ja rääkisin tema naisega, kes vastas igale küsimusele „da, konešno". Siis tuli A ja pakkus, et unustab kohtuasja ära, kui võtame ühe tema semu enda poole elama. Olin sunnitud käed lööma.

Sõber X kolis tütre tuppa ja tütar paigutas end venna toa põrandale. Elukaaslane oli mu tehingu peale maruvihane, aga tasapisi leppis kompromissidega. Naaber A nõudis võimalust igal temale sobival ajal oma sõpra külastada, kuna väitis, et me ei oska Xiga õigesti suhelda. Olime külaskäikudega nõus, ent kui avastasime nad tütre toas õlut joomast, vahetasime välisuksel luku ja edaspidi võis sõber X vaid naabrite pool suhtlemas käia. Lastetoale olime sunnitud topeltriivi paigaldama. Poiss nuttis, et sedasi kulutades võib ülikoolist ainult unistada…

Alumise korruse elanik kirjutas ühistule kaebuse, et naaber A oli lõhkunud põrandasse augu ja käib nüüd nende korteris duši all. Keegi ei uskunud, et selline asi võimalik on, aga olime nõus ühistu veekulusid kõikide elanike vahel võrdselt tasuma. Naaber A tegi selle peale igal õhtul vanni ja järgmise kuu arve oli šokeeriv. Vaheajal saime teada, et A lapsed olid postiljoni mürgitanud ja too pole enam nõus meile ajalehti tooma. Naaber A võttis vastutuse ja lubas, et hoiab meid edaspidi ise maailma asjadega kursis.

Hommikul ilmus uudis, et naaber Ast on saanud ühistu esimees. Lapsed tahtsid kooli minna, aga A teatas, et täna on suur ühistu püha. Kogunesime tema korterisse ja vaatasime *slideshow*'d ühistu esipere võidukast puhkusereisist Egiptusesse. Lastele kingiti kuldsed sfinksid. Vanemad jäid naaber Ale teene võlgu ja tundus, et nii ongi mõistlik. Elukaaslane küsis, kuidas, kurat, me siia jõudsime? Otsustasin asuda olukorda lahendama.

1HÄÄL

KALLI TALONPOIKA

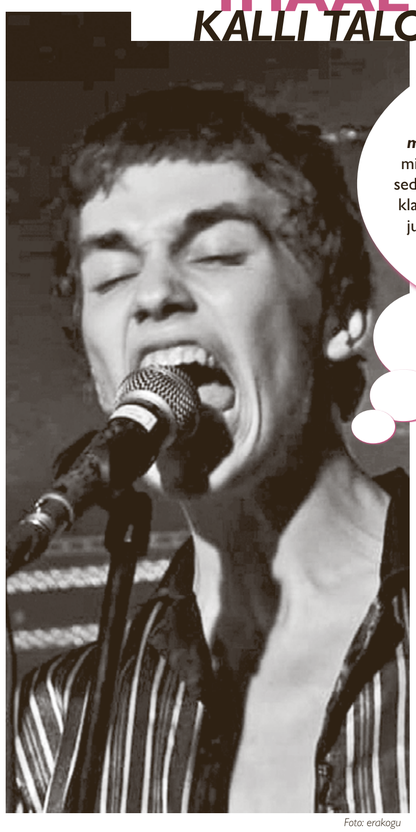

Fota: erakogu

ma karjun sest
mida pea ei võta
seda kõht ei saa
klaasist tornis nälgin ja mõtlen
juhiks vist ei sobi ma

Vihase kultuuriinimese külje autor on Andreas Kübar.

MÕÕDULINT

Selgusid parimad ajateenistusest pääsejad. Palju õnne kõikidele nutikatele ja edu järgmiseks kutseks!

1. Siim – perearst ütles, et Siim on apoliitiline. Punkt.
2. Olle – jõi kuus pudelit Hustlerit ja lõhkus komisjoni vererõhumasina.
3. Raul – ajas juuksed maha ja väitis, et juba käis aega teenimas.
4. Andi – kleepis otsaette kolmanda silma ja ütles, et aega pole olemas.
5. Tauri – ei söönud kaks nädalat ja andis süsimusta uriiniproovi.
6. Gert – segas uriini kokaiini ja ta viidi otse Viru vanglasse.
7. Enn – pani selga musta ürbi ja vandus, et on liitunud salajase kloostriga.
8. Lars – sõi mingeid tablette ja avastas, et talle on saba kasvanud.
9. Hugo – proovis sõrmega nina puudutada ja tõestas korduvalt, et on pime.
10. Xxx – vaatas tund aega otse päikesesse ja nüüd ei mäleta oma nime.

Üks kõigi, kõik ühe eest!

KUU TEHE

Allikas: pixabay.com / CC0

+

Fota: vennad Bartle'id

=

Allikas: Devianart / CC 3.0

UUS AASTA, SAMA SEGADUS?

PANEME SELLELE PEALKIRJA

MÜÜRILEHT
Häbematu, aga vajalik

KESTLIKU RAHU SUUNAS EHK RADIKAALNE JULGEOLEKUVISIOON

Sõjalised konfliktid jäävad korduma, kuna meie üldine arusaam julgeolekust on piiratud ega võta arvesse taustal vohavat struktuurset vägivalda. Rahumeelsemasse maailma jõudmiseks tuleks militaarinvesteeringute asemel panustada senisest rohkem rahutaristusse.

Kirjutasid **Birgit Poopuu** ja **Benjamin Klasche**, tõlkis **Kristin Issak**, illustreeris **Vahram Muradyan**

Venemaa sõda Ukraina vastu tuletas meile meelde vajadust mõelda julgeolekule ja rahule. Selle sõja lõpetamine on oluline, kuid sama oluline on mõelda, kuidas saame seejärel rahu säilitada ja järgmisi sõdu ära hoida. ÜRO põhikirja peamine eesmärk on tagada rahvusvaheline rahu ja julgeolek, mis viitab nende kahe tihedale seotusele. Meil ei ole luksust keskenduda korraga vaid ühele probleemile ajal, mil mitu julgeolekukriisi toidavad üksteist ja tõukuvad taustal toimuvast struktuursest vägivallast.

Rahu ja julgeolek saavad eksisteerida vaid kõigi vägivallaliikide puudumise korral.

Ukrainas sõditakse agressorite lokkava karistamatuse kontekstis ja samal ajal esineb maailmas rohkem sõjalisi konflikte kui kunagi varem pärast teise maailmasõja lõppu. Lisaks kogeme kasvavat ebavõrdsust ja kiiresti eskaleeruvaid kliima- ja humanitaarkriise ning paljud tallavad rahvusvahelisel õigusel, mistõttu inimõigustel põhinev maailm on tohutus ohus. Väidame, et rahu ja julgeolek saavad eksisteerida vaid kõigi vägivallaliikide puudumise korral.

KUI NORMALISEERITUD VÄGIVALD KASVAB SÕJAKS

Akadeemilistes ringkondades ja poliitikakujundamises valitseb kasvav üksmeel, et vägivalla, konfliktide ja sõja kestlikuks ennetamiseks peame jõudma nende algpõhjusteni. Loomulikult pole üksi sõda ühepõhjuslik, vaid tingitud mitmest ristuvast rõhuvast süsteemist. Nii on ka Vene agressiooniga Ukrainas. Lihtne seletus osutab kurjale diktaatorile, kes oma rahvast sellesse tüürib. Aga sellest seletusest ei piisa, kui mõistame, et sõja taga pole kunagi vaid üks inimene.

Näiteks on mitmed autorid väitnud, et Vene sõjategevuse taga Ukrainas on imperialism, rassism, toksiline patriarhaat ja liigne militarism.[1] On ilmne, et Vene genotsiidi sugemetega vägivald ei tekkinud üleöö. **Tereza Hendl** tuletab meile meelde, et selle tagant kumab läbi püüd kirjutada ümber Venemaa koloniaalajalugu, mille eest pole kunagi vastutust võetud.[2] Nii on Venemaa suuresti kõigutamatu imperialistlik pärand andnud talle platvormi, et jätkata vägivalla kasutamist masside vastu (nt ukrainlaste ja paljude põlisrahvaste, kelle territooriumid Vene riik on varastanud).

Unustame sageli, et kogu Vene Föderatsioon on ehitatud üles rassilisele hierarhiale ja ekspluateerimisele, milles slaavlased domineerivad teiste etniliste gruppide üle. Nii on Venemaa pannud riiklikes huvides tööle vägivaldsed süsteemid, nagu patriarhaat, rassism ning (religioose) rahvusluse ja militarismi äärmuslikud vormid, et korraldada hirmukampaaniaid nende vastu, keda nii Venemaal kui ka väljaspool alamateks tembeldatakse. Siseriiklikult on Venemaa võtnud vastu seadused, mis rõhuvad inimesi rassilise ja LGBTQ+ kuuluvuse põhjal, normaliseerivad naistevastast vägivalda ja säilitavad igapäevast lokkavat vägivalda institutsioonides ja ühiskonnas, näiteks poliitilises opositsioonis ja kodanikuühiskonnas, aga ka vanglates ja sõjaväes.

Venemaal lokkavat ebavõrdsust ära kasutades värvatakse enamik lahinguväest, kes pärineb suuresti Venemaa vaestest, puudust kannatavatest piirkondadest, mis asuvad Moskvast kaugel.

Foto: erakogu

Birgit Poopuu on rahvusvaheliste suhete dotsent ning Kesk- ja Ida-Euroopa julgeolekukeskuse (CEEShub) kaasjuht Tallinna Ülikoolis. Praegu on ta projekti „Relatsioonilis-kriitiline rahu ja julgeoleku perspektiiv Kesk- ja Ida-Euroopas" peauurija. Birgiti põhivaldkonnaks on julgeoleku-, rahu- ja konfliktiuuringud.

Vägivalda peetakse selles ühiskonnas „normaalseks". Väljaspool riigipiire ajendab vägivalda see, mida **Kseniya Oksamytna** kirjeldab kui „tänapäevast Vene kolonialismi, [mille] juured on idees, et Venemaa on kõigi slaavi rahvaste – või ehk kõigi kunagi Vene või Nõukogude võimu all olnud rahvaste – loomulik „juht" ja et Vene kultuur on naabrite kultuurist parem"[3]. See, mil määral Vene režiim normaliseerib nii oma ühiskonnas kui ka väljaspool hierarhiate püstitamist, kus madalamasse kategooriasse määratud enamik peab kogema iga päev eri vägivallaliike, näitab selgelt, et Venemaa paljude konfliktide ja sõdade kasvulavaks on tohutu ebavõrdsus.

Seda ebavõrdsust ära kasutades värvatakse enamik lahinguväest, kes pärineb suuresti Venemaa vaestest, puudust kannatavatest piirkondadest, mis asuvad Moskvast kaugel. Sõjaväega liitumise ja välismaal võitlemise eest ette nähtud preemia võib sageli ületada mitmekordselt kohalikku aastapalka. Rindele jõudes peetakse neid mehi igasuguse väärtuse ja hääleta kehadeks, nende haudu eiratakse ja nende surnukehad jäävad tihti tuvastamata.

Ilma nende struktuursete tingimusteta poleks võimalik sõda Ukrainas sel moel sisemiselt õigustada ja, mis veelgi tähtsam, see ei saaks toimuda nii, nagu me seda praegu näeme. Kuid süsteemse ebavõrdsuse ja rõhumise kontekstis ei pöördu vägivalla poole ainult Venemaa ühiskond. Võime täheldada seda eri tasanditel esinevat vägivalda pea kõigis ühiskondades üle maailma. Lisaks ei saa me lubada endale vägivalla käsitlemist isoleerituna erinevaist struktuurse vägivalla allikaist, mille sees me elame, sest nii jäävad meil märkamata olulised vihjed, mis aitaksid julgeolekuprobleemidele reageerida.

MITU JULGEOLEKUKRIISI

Paljud teadlased on täheldanud, et tänapäevase majandussüsteemi loogika väljendub kasvavas ebavõrdsuses ja ebakindluses ning avaldub otsese ohuna elule sel planeedil.[4] Näiteks on globaalse lõuna panus praegu 80% maailmamajanduse tööjõust ja ressurssidest, aga maailmamajanduse reegleid määravad rikkaimad riigid. Meie majandussüsteemi põhjustatud suur ebavõrdsus ei ole viga, vaid soovitud tulemus: *see ei teeni paljusid, vaid väheseid*. Sotsiaalkriisi dünaamika mõjutab ja juhib ebakindluse, prekaarsuse ja vägivalla äärmiselt ebavõrdset jagunemist kogu maailmas. Ehkki see tekitab suuremat ebavõrdsust regioonide vahel, on see nähtav ka kohalikul tasandil Euroopa riikides.

Peame tõdema, et ka ökoloogiline kriis kasvab välja meie praegusest majandussüsteemist, mis on suunatud lõpmatule kasvule ja kasumile, mitte inimväärseks eluks vajalike kaupade ja teenuste pakkumisele. Asjaolu, et „maailma rikkaim 1% eraldab sama palju süsinikdioksiidi kui kaks vaesemat kolmandikku inimkonnast", ja kui meie valitud poliitiline trajektoor – 2,7 kraadi soojenemist – drastiliselt ei muutu, puutub kaks miljardit inimest kokku äärmusliku ja ohtliku kuumusega[5], näitab, et meie praegune majandussüsteem on peamine tõukejõud sellele, mida ÜRO kutsub „kliima aparteidiks". Ebakindlus ja nii vahetu kui ka aeglane vägivald, mida kliimamuutus tähendab, peaksid ajendama meid keskkonna- ja sotsiaalmajanduslikku julgeolekut julgeolekuprobleemide nimekirjas etteotsa seadma.

Üks suurimaid julgeolekut puudutavaid tabusid on meie ühiskondade üha tugevnev militariseerimine – sõjavalmidus, mida meie valitsused aktsepteerivad kui rahvusvahelise julgeoleku vältimatut tingimust. Mõistame, et sõjalisel kaitsel on oma roll, ent peame samas kahtlema selle strateegia mõningates arengutes, riskides ja kuludes. Peame kriitiliselt hindama, kas üleilmsete sõjaliste kulutuste kasv toob kaasa suurema julgeoleku. 2023. aastal küündisid globaalsed sõjalised kulutused 2443 miljardi dollarini, tööstuses domineeris USA. Relvatehingutest teenitav kasum on hüppeliselt kasvanud. **Nico Edwards** toob välja militariseerimise kalli hinna:

> Ainuüksi Iisraeli Gaza sõja esimese 120 päeva süsinikdioksiidi heitkogused olid suuremad kui 26 riigi aastased heitkogused kokku ja Vene-Ukraina sõja esimese kahe aasta jooksul tekkinud heitmed ületasid 175 riigi aastast süsinikuheitmete kogust. Ökotsiidi süsteemne ja strateegiline kasutamine on mõlemas sõjas oluliseks relvaks.[6]

Paljusid tänapäeva julgeolekuprobleeme ei saa lahendada rohkemate relvade abiga. Miks mitte investeerida nn rahutaristusse, näiteks oma hariduse kvaliteeti, aktiivsesse kodanikuühiskonda või majanduslikesse ülemineku projektidesse? Meie poliitilised valikud peegeldavad seda, et esikohal on riigi, mitte inimeste julgeolek. See on tavaline nähtus, riigid ja rahvusvahelised organisatsioonid kulutavad kriisidele reageerimisele 40 korda rohkem kui kriiside ennetamisele.[7]

Meie väitel seisneb põhiprobleem selles, et meie julgeolekumõtlemine on liiga piiratud. Peame seda avardama, et teha piisavalt ruumi inimjulgeoleku perspektiivile. Eeltoodu annab edaspidisteks julgeolekuanaliüsideks kaks teeviita: (1) me peame vaatama kestlike muutuste poole ja tegelema seega vägivalla juurpõhjuste, mitte tulekahjude kustutamisega; ja (2) meil peab olema sügavalt relatsiooniline arusaam julgeolekuprobleemidest. Paljud struktuurse vägivalla probleemid toidavad üksteist, nii et kõik domineerivad ja ekspluateerivad süsteemid (nt rassism, kapitalism, patriarhaat, militarism, äärmuslik rahvuslus) on viljakaks pinnaseks rohkemale vägivallale ja ebakindlusele. Seetõttu tuleb meie ühiskonna toimimist peegeldav domineeriv loogika ümber kujundada, et see reageeriks käimasolevatele kriisidele, mitte ei jätkaks vägivaldsete sündmuste ja nende jaoks soodsate tingimuste taasloomist.

REAGEERIMISE ASEMEL VÄGIVALLA ENNETAMINE

Üks viis, mis meid selle ümberkujundamisega aitab, on rakendada julgeolekule relatsioonilis-kriitilist lähenemist, mis on teadlik meie eesseisvatest mitmekülgsetest ja omavahel seotud julgeolekuprobleemidest. See mõistab, et meil pole privileegi mõelda turvalisusele vaid siis, kui vägivald on juba puhkenud. Me peame mõtlema, kuidas vägivalda ennetada ja luua ühiskondi, mis tagavad tingimused elamisväärseks ja väärikaks eluks, sest julgeolek ei ole üksikprobleem.

Esiteks peame mõistma, kelle julgeolek on prioriteetne ja kelle teadmised on meie analüüside aluseks. Näiteks oleks problemaatiline mõista Venemaa sissetungi Ukrainasse üksnes Lääne poliitikute perspektiivist, sest nad ei suuda anda kuidagi edasi kohapealsete kannatuste keerukustega sõja nüansirikkaks mõistmiseks vajalikku ajaloolist ja kontekstuaalset tausta.

Teiseks ei saa me lubada endale ainult ühe julgeolekuprobleemi väljatoomist. Peame ühendama territoriaalse julgeoleku inimjulgeolekuga, mis hõlmab suutlikkust tegeleda laiaulatuslike julgeolekuküsimustega, nagu majanduslik, tervislik, toidu-, keskkonna-, isiklik, kogukondlik ja poliitiline julgeolek.[8] Kui ei pakuta inimväärseid elamisvõimalusi, ei võeta tõsiselt keskkonnariskeega tõsiasja, et meie majandussüsteem on tekitanud juba pikka aega tohutut ebavõrdsust eri piirkondade vahel alates riiklikust tasandist kuni inimeste toimetulekuni, siis hakkavad riikliku julgeoleku argumendid (füüsiline puutumatus) õõnsalt kõlama. Kas töötame kestliku julgeolekule lähenemise nimel, mis püüab murda vabaks pelgalt vägivallale reageerimisest ja teha rohkem, s.t vägivalda ennetada?

Kolmandaks peame tunnistama, et meie julgeolek on lahutamatult seotud teiste julgeolekuga. Me ei saa keskenduda vaid tuttavale kontekstile, vaid peame vaatama ka kaugemale. Meie sügavalt relatsioonilise julgeoleku ökosüsteem nõuab, et rahvusvaheline õigus põhineks globaalselt rahuvalitsemisel. Rahvusvaheline õigus peab olema oluline alati ja kõikjal, vastasel juhul panustame ise ebakindlama maailma tekkesse. Näiteks peaks kaksikmoraal Ukraina ja Palestiina kohtlemisel tekitama meis kahtlusi selles, kelle julgeolek maailmas loeb ja kelle õigused järgmisena peatada võidakse.

KUIDAS PÄEVAST PÄEVA RAHU LUUA?

Meie julgeolekut aitaks edukamalt tagada julge üleminek rahuajal rahu loomisele. Nii anname märku millestki, mille oleme kaua tähelepanuta jätnud: *meie suurim julgeolekugarantii on meie võimekus rahu nimel pidevalt töötada*.

Kaksikmoraal Ukraina ja Palestiina kohtlemisel peaks tekitama meis kahtlusi selles, kelle julgeolek maailmas loeb ja kelle õigused järgmisena peatada võidakse.

Selleks et rahu nimel pidevalt töötada, peame seda põhjalikumalt mõistma. Sõjaajal rahule manitsemisest ei piisa. See tähendab mitmes mõttes, et oleme hiljaks jäänud. Peame mõistma seda, mida paljude teadlaste töö rahu, konfliktide ja julgeoleku alal on tõestanud: rahu ei ole ainult sõjalise vägivalla puudumine. Rahu ei tähenda pelgalt *vabadust hirmust* (kaitse otseste ohtude eest julgeolekule), vaid ka *vabadust puudustest* (põhivajaduste, elukvaliteedi, toimetuleku ja inimeste parema heaolu kaitse) ja *vabadust vääritusest* (inimõiguste ja tugeva kodanikuühiskonna tagamine). Peame astuma vastu eri vägivallaliikidele ja mõistma, et struktuurse vägivallaga tegelemine on rahumeelsema tuleviku võti. Nagu väidavad **Lazic** ja **Stavrevska**: „[R]ahu [tähendab] kõigi vägivallaliikide puudumist, õigluse olemasolu ja vabaduse realiseerumist."[9]

Paljud struktuurse vägivalla probleemid toidavad üksteist, nii et kõik domineerivad ja ekspluateerivad süsteemid on viljakaks pinnaseks rohkemale vägivallale ja ebakindlusele.

Julgeoleku ja rahu vaatlemine läbi relatsioonilis-kriitilise prisma näitab, et meie eesmärgiks peaks olema kõigi vägivallaliikide puudumine, teades, et kui me struktuurse vägivallaga ei tegele, siis jätkame vägivallale reageerimist ja selle ohjeldamist, mitte kestlikult rahu ja turvalisema maailma loomist. Rahuvalitsemine on sedavõrd keerukas, sest me ei suuda leppida kokku rahu määratlusesega selles, kuidas on erinevad julgeolekuprobleemid omavahel seotud. Nii olemegi tunnistajaks olukorrale, kus paljud kohalikud huvirühmad (kodanikud, valitsused, valitsusvälised organisatsioonid) ja globaalsed huvirühmad (teised valitsused, rahvusvahelised ettevõtted, rahvusvahelised institutsioonid jne) on kohustatud rahu tagama, kuid ei pruugi olla ühel meelel selles, mis rahu on või kuidas seda saavutada.

Foto: TLÜ

Benjamin Klasche on Tallinna Ülikooli politoloogia ja rahvusvaheliste suhete õppejõud. Ta on ka Kesk- ja Ida-Euroopa julgeolekukeskuse (CEEShub) kaasjuht ning vanemteadur projektis „Relatsioonilis-kriitiline rahu ja julgeoleku perspektiiv Kesk- ja Ida-Euroopas". Benjamini põhivaldkonnaks on kliimamuutused ja rahu.

Veelgi muserdavam on see, et lisaks üksmeele puudumisele probleemi defineerimisel on erimeelsused suured ka probleemi lahendamisel. Meie parim võimalus rahu saavutada on seda päevast päeva problematiseerida. Selleks on meie käsutuses palju tööriistu, võimsaim lähtepunkt on meie haridussüsteem: peaksime tegema rahust maailma mõistmise lahutamatu osa, mis vajab pidevat tähelepanu.

Teine tugev strateegia on aktiivne muutus meie kriitilises mõtlemises ja probleemide tuvastamise mentaliteedis. USA süsteemse rassismi ümber käivas arutelus on **Ibram Kendi** välja toonud, et need, kes pole rassistid, pole rassismiprobleemi lahenduseks, vaid sageli hoopis süvendavad seda oma tegevusetusega.[10] Selle asemel pooldab ta „rassismivastast" hoiakut, mille kohaselt peavad kõik aktiivselt ja pidevalt rassismivastaselt käituma. Selliste struktuursete probleemide puhul pole meil luksust jääda neutraalseks, öelda, et me ei hooli, või lasta teistel nendega tegeleda. Seetõttu on meil vaja „rahu pooldavat" mentaliteeti, milles meie igapäevased tegevused peegeldaksid rahu poole püüdlemist (nt rahuhariduse viimine koolidesse).

Kuid rahu ei loo ainult inimesed. Seega on meil vaja, et ka valitsused, rahvusvahelised institutsioonid ja ettevõtted järgiksid sama mantrat ning seisaksid kõikjal ja alati rahu eest. Eesti ja teised riigid peavad hoidma globaalset süsteemi, mis põhineb ÜRO põhikirjal ja teistes rahvusvahelistes õigusloomas huvituma sellest, kuidas me julgeolekule ja rahule läheneme. Peaksime pidama elavaid arutelusid selle üle, kes saab globaalse rahu nimel mõelda ja tegutseda.

Kokkuvõttes tähendab siin pakutav lähenemine julgeolekule seda, et seame endale väga rangeks eesmärgiks struktuurse vägivallaga tegelemise, jäädes samas kokkulepitud reeglitel ja normidel. Seda me silmas peamegi, kui kutsume Eesti valitsust üles seisma inimõigustel põhineva maailmakorra eest kõikjal.[11]

[1] *Kratochvíl, P.; O'Sullivan, M. 2023. A war like no other: Russia's invasion of Ukraine as a wanderer in a new gender order. – European Security, nr 32 (3), lk 347–366.*

[2] *Hendl, T. 2022. Towards accounting for Russian imperialism and building meaningful transnational feminist solidarity with Ukraine. – Gender Studies, nr 26 (1), lk 62–90.*

[3] *Oksamytna, K. 2024. Russia's Status as a Colonial Power. – E-International Relations, 01.11.*

[4] *Cohn, C.; Duncanson, C. 2021. Create Just, Inclusive Feminist Economies to Foster Sustainable Peace. – Feminist Solutions for Ending War (toim. MacKenzie, M.; Wagner, N.), lk 181–199.*

[5] *Lenton, T. M.; Xu, C.; Abrams, J. F. jt 2023. Quantifying the human cost of global warming. – Nature Sustainability, nr 6, lk 1237–1247.*

[6] *Edwards, N. 2025. Eco-friendly Fire. – New Internationalist, nr 553.*

[7] *True, J.; Tanyag, M. 2018. Violence Against Women/Violence in the World: Toward a Feminist Conceptualization of Global Violence. – The Routledge Handbook on Gender and Security, lk 15–26.*

[8] *Wibben, A.; Hedström, J. 2024. Human security. – Security Studies: An Applied Introduction (toim. Rossi, N.; Riemann, M.), lk 75–88.*

[9] *Lazic, S.; Stavrevska, E. B. 2024. Peace in Plural: Towards Decolonial and Feminist Approaches to Peace. – Journal of Intervention and Statebuilding, nr 18 (4), lk 367–385.*

[10] *Kendi, I. X. 2023. How to Be an Antiracist.*

[11] *Poopuu, B.; Klasche, B. 2024. TLÜ teadlased: Eesti tegi õigesti, kui hääletas Palestiina poolt. See aitab ka Eestil pikas plaanis paremini ellu jääda. – Eesti Päevaleht, 02.10.*

KETIST PÄÄSENUD KURJUSEGA KÕNELEDES LEPITUST EI LEIA

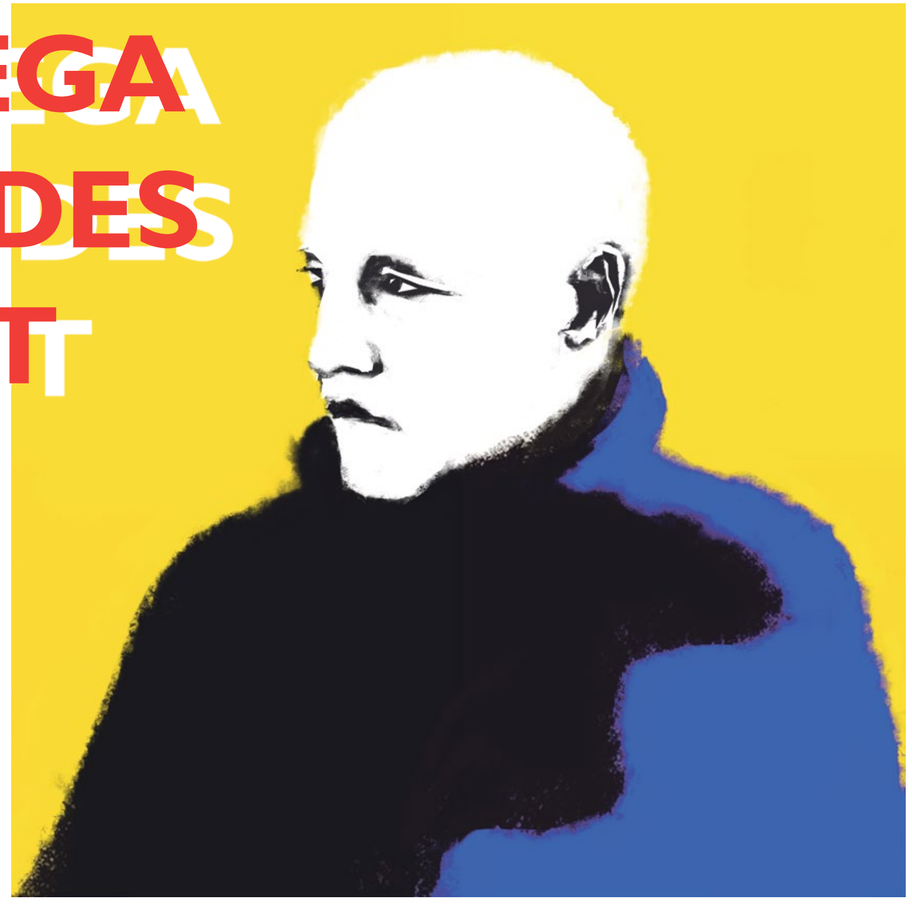

Filmitegija Ilmar Raag on näinud viimase kümne aasta jooksul väga lähedalt veriseid konflikte Aafrikas ja käimasolevat sõda Ukrainas. Ta on kogenud vahetult ülimat kurjust ja meeleheidet. Patsifistlikud jutud lilledest ja liblikatest teda ei köida, ometi on ta veendunud, et ka sõjakoleduste keskel on võimalik humanistiks jääda.

Intervjuu **Ilmar Raagiga**. Küsis **Henri Kõiv**, illustreeris **Andrei Kedrin**

Möödunud aastal veetis Ilmar Raag pea neli kuud Ukrainas. Ka seekord tabame ta Hersonist, mistõttu intervjuu kujuneb hoopis intensiivseks kirjavahetuseks, kus lahkame nii Ukrainas toimuva sõja hetkeseisu, kogukondade rolli julgeoleku tagamisel, Vene kodanike valimisõiguse piiramist, läänelike vabaduste ohverdamist julgeoleku altarile kui ka püsiva rahuni jõudmist.

Olete Ukrainas. Kus ja mida te seal parasjagu teete?
Olen praegu eelkõige seotud ühe ukraina ajakirjanike projektiga, mis uurib Vene okupatsiooni mõju Hersoni linnas. Oleme teinud seeria intervjuusid ja paneme sellest kokku ka ühe dokumentaalfilmi. Mulle on see juba teine dokumentaalfilm Ukrainas, esimene on samuti veel monteerimisjärgus. Hersonis filmitud materjal on tohutult põnev, sest ajakirjanduse kaudu oleme rohkem kursis sündmustega rindel, aga tunduvalt vähem antakse endale aru, et Vene okupatsiooni all toimub tõesti etniline puhastus, ja samas on ühiskonna dünaamikas väga palju mitmetähenduslikke nüansse, millest samuti tihti ei räägita.

Tooge mõni näide.
Esimene neist nüanssidest ilmneb ajakirjanduse keskendumisel konfliktide kõige teravamatele aspektidele, samal ajal kui üldine konflikti sotsiaalne struktuur osutab, et suvalises sõjas jääb suurem osa inimesi passiivseteks. Näiteks II maailmasõja ajal, mis oli ometi totaalne sõda, osales Saksa ja Nõukogude vägedes sõduritena vaid umbes 10% Eesti elanikkonnast. Ülejäänud püüdsid lihtsalt ellu jääda ja eluga edasi minna. Selle vähemuse tegevuse tulemusena otsustatakse aga hiljem, kuidas enamus elama hakkab. Näiteks Venemaa poolel sõdib praegu umbes 1% elanikkonnast ja ometi ähvardab nende tegevus kustutada terve Ukraina identiteedi. Ukrainas osaleb sõjas vahetult 3–4%, samas kui ülejäänud elanikkonna ellujäämisstrateegiad on väga erinevad.

Olete ka oma arvamuslugudes maininud, et osa nendest nn passiivsetest tegeleb kuritegevuse, korruptsiooni, isegi huligaanitsemisega. Tegevustega, mis üldiselt pälvivad eetilisel tasandil hukkamõistu. Aga mis hetked teile kogu sellest sõjakoledusest meenuvad, mil olete näinud n-ö passiivsete seas inimloomuse helgemat palet?
Helgema palge hulka kuulub kõigepealt vabatahtlike liikumine. Näiteks varsti valmivas filmis on mul stseen ühest Lääne-Ukraina külast, kus kogu küla paneb oma rindel sõdivatele lähedastele kokku koduse toidu saadetise. Mitte seepärast, et sõdureid rindel ei toideta, vaid selleks, et neil säiliks side koduga. Teise näitena meenuvad üldsegi mitte harvad lood ootamatust humanismist, kui ollakse valmis andma abi hätta sattunud inimestele, kellest oleks rahuajal võib-olla ringiga mööda mindud. Selle alla läheb näitena ka **Uku Masing**, kes varjas II maailmasõja ajal oma kodus juute. Aga ka Ukrainas on taolisi lugusid. Ühes Hersoni oblasti lastekodus varjas lastekodu direktor kogu küla lapsi, et venelased neid ei kööditaks. See oli tõesti kangelaslik juhtum.

Teeme seda intervjuud ajal, kui Donald Trumpi ametisse astumiseni on jäänud loetud päevad. Trump on lubanud jõuda kiirelt rahuleppeni, rahust on hakatud järjest rohkem rääkima ka Euroopas, mis ei käitu Ukraina toetamisel enam ammu ühtse blokina. Vähemalt Eestis on tajutav, et tulevik on ebamäärane. Millised meeleolud valitsevad sõja neljanda aasta lävel Ukrainas?
Ukrainas on probleemid suured. Meie väsimus on tühine võrreldes nende väsimusega. Võrdleksin seda olukorraga, kus treenimata inimene peab jooksma 5000 meetrit. Esimese 1000 meetri läbimisel on kõik üllatunud, et see inimene üldse jookseb. Järgmine kilomeeter näitab, et tal on võitleja hing, sest tempo ei ole eriti langenud. Kolmandal kilomeetril on tal aga juba silme eest must ja süda taob meeletu kiirusega. Tundub, et rohkem ta tõesti ei suuda. Neljandal kilomeetril märkavad ka pealtvaatajad, et ta on hakanud komistama ja teeb aeg-ajalt arusaamatuid ristsamme. Ta silmad on nii klaasistunud, et võiks uskuda kohest kokkukukkumist. Ukraina on just selles punktis. Vaid vanakooli treenerid ütlevad eemalt, et inimene on rohkemaks suuteline, kui ta ise arvab. Seepärast jätkab Ukraina jooksu.

Mina võrdlen seda olukorraga, mis valitses Eestis 1944. aastal, kui paljudele oli selge, et Punaarmee tuleb, aga ikka loodeti, et lääneriigid ei lase ometi okupatsioonivõimudel Eestisse jääda. Oli ju 1941. aastal sõlmitud Atlandi harta, milles USA ja Suurbritannia lubasid, et sõja lõpus saavad rahvad ise valida oma valitsemisvormi. Me räägime rahust ja samas oleme valmis leppima, et Ukraina okupeeritud territooriumitel jätkub tapmine ja kööditamine.

Mida Ukraina teie hinnangul Läänelt praegu vajab, et see sõda võita? Kas kõigi okupeeritud territooriumite tagasi võitmine on üksnes Lääne relvaabile toetudes võimalik?
Ukraina vajaks tegelikult Lääne selget sekkumist, mis oleks kiireim tee konflikti lõpetamiseni. Näiteks levis sõjaväelaste hulgas arvamus, et kui Lääs oleks 2022. aasta märtsis öelnud, et õhutõrje Ukraina kohal võetakse oma ülesandeks, oleks tõenäoliselt kogu sõda väga kiiresti lõppenud. See tugineks Budapestis kokkulepitu vaimule ja kokkuvõttes ka arusaamale, mida on üritatud pärast II maailmasõda edendada, et maailm peab kollektiivselt taolisele räigele rahvusvahelise õiguse rikkumisele vastu astuma, kui üks riik otsustab hakata jõuga oma piire muutma. Venemaa puhul näeme, et nende imperialistlik koloniaalpoliitika ei piirduks Ukrainaga.

Kui Ukraina taarub ja teeb arusaamatuid ristsamme, siis mis vormis on Vene sõjamasin, mis esimesel kilomeetril veel arusaamatumaid liigutusi tegi, lootes sprintides maratoni võita? Kõrvalt jälgides paistab, et nüüd on venelased aru saanud, mis distantsi joostakse, ning sellest lähtuvalt jooksukiirust kohandanud ja oma suurema treenituse maksvusele pannud. Või näete kuskil väsimuse märke?
Kogu praeguses olukorras on üks hea uudis. Ka Vene sõjamasin on väga kurnatud. Kui võtta üldine sõjateooria, mis kehtis veel vähemalt kuni 2022. aastani, siis Venemaal ei ole lihtsalt piisavalt sõjaväge, et Ukraina okupeerida. Ründajal peaks olema teooria kohaselt vähemalt kolmekordne ülekaal võidu saavutamiseks, kuid võrreldes isegi Nõukogude Liidu armeega on Venemaa sõjavägi tunduvalt väiksem. 1991. aastal oli Nõukogude armee suurus umbes 3,5 miljonit ja praegu ei ole see reaalselt isegi 1,5 miljonit. Seega teooria kohaselt ei ole Venemaal võimalik oma suurt ambitsiooni ellu viia.

Nüüd sõltub palju sellest, kas Vene majandus hakkab 2025. aasta teises pooles õmblustest kärisema, nagu on ennustatud. Jällegi, teoorias ei ole lihtsalt võimalik visata mitu aastat järjest ligi 25% riigi eelarvest sõja musta auku, ilma et see laiemalt riiki ei lammutaks.

Kuid on ka uued ohumärgid. Venemaa inimeste keskmine sissetulek tõusis 2023. aastal tänu sõjatööstusele, mida finantseeriti muu hulgas riigi valuutareservide arvelt. Tervetes ääremaapiirkondades on käivitunud tänu sõdurite palkadele ehitusbuum. Kui sõda nüüd peatuks, siis väga paljude inimeste sissetulek langeks. See omakorda tähendab, et Venemaa ühiskond on nõiaringis, kus sõda on tegelikult kasulik, ehkki hukutab majandust.

Mulle tundub, et Venemaa teab väga hästi, millega ja kuidas Läänt heidutada – tuleb saata piiridele võõra nahavärviga pagulasi, lõhkuda energiataristut, korraldada valimiste eel infooperatsioone ja kohe tekib omamoodi kaos, peataolek. Lääne ühiskondades minnakse ise omavahel tülli. Kas me teame, mis Venemaad heidutab, et seal rahulolematus kasvaks? Sest Venemaa majanduse kokkuvarisemisest on räägitud ja selle peatset saabumist ennustatud sõja algusest saadik.
Sellega on palju keerulisem, sest Venemaal on rahulolematuid küll, kuid seal on väga tugev repressiivaparaat. Venemaal on mõistetud ekstremismi paragrahvi alusel vangi ka inimesi, kes on tulnud välja loosungiga, et nad on rahu poolt. Seda repressiivkäitumist ei ole ka varjatud, vaid seda on käsitletud ülejäänud ühiskonna heidutamisena. Seetõttu inimesed üldiselt ei julge oma mõtteid avalikult väljendada. Vanemad inimesed, kes elasid Nõukogude ajal, mäletavad taolist seisundit hästi.

Me teame ka, et mobilisatsioon ei ole Venemaal tegelikult sugugi populaarne. **Putin** selgelt kardab uut mobilisatsioonilainet välja kuulutada, sest juba esimene mobilisatsioon kahandas tema populaarsust ja põhjustas ligi miljoni inimese väljarände. Tuletan veel kord meelde, et praegu on Venemaal sõjaga vahetult seotud ainult 1% elanikkonnast. Kogu Venemaa infostrateegia on ehitatud üles sõja marginaliseerimisele just selleks, et vältida iga hinna eest liiga paljude inimeste kokkupuudet sõjaga. Seda kardetakse.

Kui edukaks peate teie Venemaa mõjutustegevusi Läänes? Kui suure osa sellest, et Lääne ühiskonnad on praegu poliitiliselt polariseerunud, saab Venemaa tegevuse arvele kirjutada?
Vähemalt sotsiaalteadlaste jaoks on sellele küsimusele üheselt vastamine väga keeruline, kuna ajaloolistel sündmustel on enamasti mitu põhjust. Milline neist on kõige tugevam, see on spekulatiivne. Vene mõjutustegevuse tunnuseks on, et nad võtavad juba eksisteerivad sotsiaalsed pinged ja üritavad neid võimendada. See tähendab, et väga harva suudetakse mõni probleem ise algusest lõpuni „välja mõelda". Näiteks rassiprobleemid või ksenofoobia on kahtlemata laiemad ja vanemad nähtused kui Vene mõjutustegevus, samas sobivad need aga ühiskonna destabiliseerimiseks väga hästi. Kokkuvõttes, ma ei pea Vene mõjutustegevust tervikuna eriti edukaks, aga see on kahtlemata väga häiriv. Võrdleme seda terrorismiga, mis on üks mõjutustegevuse vormidest. Enamasti ei ole terrorism riigile eksistentsiaalne oht, aga see suudab riiki ajutiselt päris tugevalt halvata.

Lisaks arvan, et Vene mõjutustegevust ei maksa ka üle müstifitseerida. Lõpuks on ka nende ressursid piiratud. Selle asemel tuleb tegeleda oma koduste probleemide juurpõhjustega.

Kirjutasite ühes artiklis[1], et kaitseväe õppustel olete küll eri kriisisituatsioone läbi mänginud, kuid sellist ideaalset kriisi, milleks valmistusite, lõpuks ei saabunudki. Selle asemel vajus ühiskond ise liigestest lahti. Kummati tundub, et see ongi üks Venemaa strateegilistest eesmärkidest. Kuivõrd tõenäoliseks te ise seda peate, et Eestis juba eksisteerivad ühiskondlikud vastuolud viivad lähitulevikus olukorrani, kus tuleb sääraseid kaitseplaane päriselus rakendada?
Pean seda tõenäosust üpris madalaks, sest eestlasi on alati iseloomustanud omalaadne vaoshoitus. Isegi 1918. aastal suutsime erinevalt soomlastest vältida kodusõja väga verist iseloomu. 1991. aastal olime samuti väga lähedal verevalamistele, aga suutsime sellest hoiduda. Erinevalt näiteks Gruusiast või Jugoslaaviast. Isegi 2007. aasta pronksiöö ja sellele järgnenud päevade jooksul olime väga ligidal eskalatsioonile, aga suutsime selle ära hoida. Teoorias ei saa välistada, et ka meil lähevad asjad käest, aga lähema 4–5 aasta jooksul on see väga vähetõenäoline. Edasine areng ei ole praegu veel hästi ennustatav.

Konventsionaalse rünnaku puhul läheb tarvis õhutõrjet, moona, koordineeritult tegutsevaid väegruppe. Mis kaitseb meid infomõjutustegevuse eest?
Kõigepealt võimalikult suur infovabadus. Edukas infomõjutustegevus eeldab pea alati, et sihtmärgi ümber tekitatakse infomull ja tal ei ole enam alternatiivseid kanaleid. Teiseks on tähtis suutlikkus suhelda võimalikult erinevate elusate inimestega. Omad kogukonnad on lõpuks kõige paremad tugisüsteemid, isegi kui mõned kogukonnad sulguvad iseendasse ja radikaliseeruvad. Kõige enam satuvad radikaliseerumise lõksu üksikud eluga puntras olevad inimesed, kelle sotsiaalsed oskused ei ole kõige paremad. Viimase kümne aasta trend on osutanud, et just sotsiaalmeedia on kõige enam ühiskonda fragmenteerinud ja tekitanud olukorra, kus inimesed rahulduvad vaid ühesuguste infovoogudega, mis pikas perspektiivis viib radikaalse tunnelnägemiseni. Selle vastu ei saa kuigi palju midagi teha, seetõttu on minu soovitus ka naiivne: kohtuge oma sõpradega päriselus, mitte veebis. Püüdke suhelda ja mõista ka neid, kes ei kuulu teie lähimate sõprade ringi.

Samas kui konflikt on juba jõudnud tulisesse faasi, kus inimesi tapetakse, siis praktika näitab, et vastase infokanalite häirimine on osutunud tõhusaks. Pean seda tunnistama, ehkki olen üldiselt suur sõnavabaduse pooldaja.

Vene meediakanalid keelustati siin põhimõtteliselt kohe pärast täiemahulise sõja algust Ukrainas.

Sõjaväelaste hulgas on arvamus, et kui Lääs oleks 2022. aasta märtsis öelnud, et õhutõrje Ukraina kohal võetakse oma ülesandeks, oleks tõenäoliselt kogu sõda väga kiiresti lõppenud.

Püüdke suhelda ja mõista ka neid, kes ei kuulu teie lähimate sõprade ringi.

jätkub >

< eelneb

Kas see tähendab, et Eesti ja Euroopa on juba konflikti tulises faasis?
Vene meediakanaleid hakati Ukrainas keelustama tegelikult juba 2014. aastal. Üldine kriisijuhtimise loogika on selline, et kui hakkad pärssima vastase kommunikatsiooni kahurite tulistamise hetkel, siis oled sellega hiljaks jäänud. Informatsiooniline mõjutustegevus kuulub nn lahinguvälja kujundavate tegevuste hulka, mille ülesandeks on valmistada ette keskkonda, kus kahurid hakkavad laskma. Piltlikult öeldes on infotegevuse ülesanne saavutada vastase alistumine enne esimest kahuripauku.

Meie ei ole kindlasti veel tulises faasis. Kui võtame aluseks **Gerassimovi** joonistatud skeemi, siis oleme konflikti teises faasis. On sõnastatud vaenulik tahe, käib ka poliitiline, majanduslik ja informatsiooniline mõjutamine selle tahte saavutamiseks, kuid kineetilist tegevust, kus relvad hakkavad laskma, veel ei toimu. Gerassimovi mudeli loogika ütleb samas, et kui ründaja ei saavuta vajalikke edusamme, siis ei pruugi konflikt järgmisse faasi edasi areneda. Seega meie jaoks on olukord ohtlikum kui viimase 70 aasta jooksul, aga praegu ei ole veel toimunud pöördumatuid arenguid.

Mida rohkem on sinikraelisel eurooplasel ja eestlasel tunne, et nende elu muudetakse ilma nende käest küsimata, seda raevukamalt vehib ühel hetkel võõraviha mõõk.

Mainitud sõnavabaduse näide osutab, kuidas oleme sunnitud ohverdama julgeoleku nimel järjest väärtusi, mida me Lääne elukorraldust laiemalt kaitstes turvame. Seda mängu mängib ka Venemaa väga hästi, sundides lääneriike valima julgeoleku või läänelike väärtuste vahel. Ühelt poolt võimendab see eksisteerivaid vastuolusid, teisalt aga sunnib küsima, mida me siis lõpuks ikkagi kaitseme. Vaadates seda, kuidas soovime nüüd kiirkorras põhiseadust muuta, et valimisõigust piirata, tekib paratamatult küsimus, kui palju ohvreid tuleb tuua julgeoleku altarile olukorras, kus Eestis pole veel ühtegi langenut.
See on väga keeruline küsimus ja selle vastus on ilmselt vaidluste objektiks mitmele ajaloolaste põlvkonnale. Ühest vastust siin ei ole. Ühelt poolt võib filosoofiliselt tõdeda, et sõjas muutuvad kõik vastased veidi üksteise sarnaseks. See on paratamatu nähtus, mis toimub, ilma et keegi seda sooviks. Umbes nagu paksuks minemine. Keegi ei taha paksuks minna, aga rämpstoit on ka maitsev.

Teisest küljest olid ka II maailmasõja ajal Inglismaal ja USAs väga tugevad tsensuurimeetmed, mis ei takistanud neil riikidel hiljem ikkagi saamast sõnavabaduse lipukandjateks. Nähtus on aga nii vana, et meenutame, kuidas ka Rooma vabariigis võis senat kindlatel tingimustel nimetada kueeks kuuks ametisse diktaatori. Mõnda aega see toimis, aga **Julius Caesari** erakorraliste volituste järel lakkas vabariik siiski olemast. Samas räägib seesama Antiik-Rooma ajalugu, et kui ühiskond ei suuda enam ühe lipu alla koonduda, siis võib tulemuseks olla ka kaotus barbaritele. Meie kontekstis siis autokraatsetele režiimidele.

Ehkki ma arvan, et valimisõiguse teema on tegelikult veidi laiema poliitilise perspektiiviga ega ole seotud ainult sõjaga Ukrainas. Usun, et sellega oleks erakonnad hakanud tegelema niikuinii, sest ka Euroopa poliitiline kesktelg liigub praegu migratsiooni suurema kontrollimise poole.

Kurjus on reaalne. Mingite inimeste valmidust oma tahet vägivallaga kehtestada ei ole võimalik eitada.

Kuulute erakonda Parempoolsed, kelle volikogu toetas Vene kodanikelt kohalikel valimistel valimisõiguse äravõtmist. Kas meil on mingeid pädevaid ohuhinnanguid, mille pinnalt erakonnad sellist kollektiivset karistust välja pakuvad? Miks just nüüd, mitte aastal 2022? Või 2014, kui Venemaa annekteeris Krimmi?
Ma ei seo seda ainult ohuhinnanguga ja see ei ole ka karistus, kuna Vene kodanikud kasutasid seda õigust niigi vähe. Probleemil on kaks aspekti. Esimene ja ebaolulisem on tõesti Venemaa senine hübriidsõja praktika, kus FSB kasutas näiteks ka Ukrainas 2014. aastal hämaral viisil eri staatuses „kaasmaalasi", et luua vormiliselt kuvand rahvast, kes hakkas „Kiievi natsidele" vastu. Vene kodanikud on mitmeti kergemini šantažeeritavad, kuna neil on Venemaal ka sugulasi ja vara, mis võivad sattuda ohtu, kui Vene kodanikud ei käitu nii, nagu peab. Ometi ei ole see peamine.

Mis see peamine kaalutlus oli?
Mulle ei meeldi mõte, et olukorras, kus omavalitsused võitlevad tegelikult iga elaniku pärast, välistatakse muu tagasiside kui valimised. Kui KOV ei tee poliitikat, mis inimestele sobib, siis inimesed lahkuvad. Mis aga inimesi reaalselt huvitab? Kõige hämmastavamal kombel ei ole selleks üldsegi mitte valimisõigus, vaid tegelikult hea palk, kooli ja raviasutuste olemasolu jne.

Kui mõtleme nüüd sama loogika alusel edasi ega räägi enam Vene ja Valgevene kodanikest, vaid kõigist kolmandate riikide inimestest, keda me tegelikult tööjõuna vajame, siis need, kes tulevad meile tööle või õppima, on eelkõige huvitatud oma töö- ja elutingimustest. Kui pakume neile aga esimese asjana võimalust hakata mõjutama Eesti elu poliitilisel tasandil, siis milliseid inimesi me sel juhul Eestisse meelitame? Kas me ei hakka siin mitte valest otsast pihta? Kui mina läksin Prantsusmaale või USAsse õppima, siis tahtsin eelkõige saada osa nende riikide positiivsest legendist. Ma ei mõelnud sugugi, et prantslased ja ameeriklased peaksid hakkama oma elu minu poliitiliste nõudmiste järgi ümber sättima.

Sellel probleemil on veel üks nüanss. Nimelt on praegu kõige olulisem hoida ühiskonnas tasakaalu, kuna ksenofoobia on kogu Läänes tõusev trend. Kui liberaalse leeri hoiak on, et ignoreerime lihtsate sinikraeliste inimeste hirmusid, siis vastuseks on selgelt suurem konservatiivse populismi laine. Me peame töötama ühiskonna laiemalt kaasamise suunas. Mida rohkem on sinikraelisel eurooplasel ja eestlasel tunne, et nende elu muudetakse ilma nende käest küsimata, seda raevukamalt vehib ühel hetkel võõraviha mõõk. Siis me ei räägi enam sellest, kas kusagil on mittekodanikel valimisõigus, vaid siis üritatakse kõiki välja saatma hakata. See on praegu kõige olulisem sisemine lõhe, mis võib viia suuremate konfliktideni. Inimesele tuleb anda kontroll ja lasta tal endal otsustada, kui suures ulatuses ta oma elus kohanemiseks vajalikke muudatusi teeb. Jah, pikemas perspektiivis on see jätkuvalt julgeoleku küsimus, aga see puudutab kaugemaid arenguid kui ainult Venemaa agressioon Ukrainas.

Kommenteerisite Parempoolsete volikogu otsust seoses Vene kodanike valimisõiguse peatamisega, öeldes, et seejuures tuleb vältida Eestile lojaalsete Vene kodanike eemale tõukamist. Kuidas seda viimast on võimalik üldse saavutada, kui Eesti riik annab valimisõiguse piiramisega mõista, et kõik need 70 000 inimest kujutavad endast julgeolekuohtu?
Kui arvame, et ainuke võimalus inimeste sümpaatiat võita on neile valimisõigus anda, on meie ettekujutus inimeste tegelikest vajadustest üsna vildakas. Olukorras, kus statistika kohaselt enamik neist seda õigust isegi ei kasuta, on inimeste tegelikud soovid seotud palju igapäevasemate asjadega. Kas rikume nende inimeste inimõigusi? Kui vaadata 1948. aastal vastu võetud inimõiguste deklaratsiooni, siis KOVide puhul valimisõiguse piiramine ei tähenda nende jaoks ühegi tookordse inimõiguste punkti rikkumist. Punkti all, kus öeldakse, et inimesel on õigus osaleda avalikus elus, kirjutatakse, et see tähendab õigust osaleda „oma riigi valitsemises".

Meil on sõbralike Vene kodanikega kaks soovitud käitumissuunda. Kui nad soovivad pikemalt Eestisse jääda, siis oleks loogiline, et aitame neil saada Eesti kodakondsuse. Kui nad soovivad kunagi tagasi Venemaale minna, siis on nende esmane huvi seotud elamisloa taotlemisega. Seejärel tulevad küsimused, mis on seotud võimalusega teha professionaalset karjääri, teha teadust, väljendada ennast loominguliselt jne. Tegeleda tuleb just nende küsimustega, mis on neile tegelikult olulised. Minu Vene kodanikest sõbrad hoolivad näiteks eelkõige sellest, kas neil on võimalik endiselt sõpradega nädalavahetustel midagi toredat ette võtta või osaleda mõnes huvitavas professionaalses projektis.

Kui räägime aga KOVide probleemidest julgeoleku valguses, siis mittekodanike häältega saavutati haridussüsteem, mis tekitas segregatsiooni, mis takistas tervel venelaste põlvkonnal Eesti elus osalemist, sest nad lihtsalt ei olnud võimelised eestlastest aru saama. See on aga igasuguse konflikti lähtekoht.

Kui tulla tagasi sõnavabaduse juurde, siis seda saab piirata regulatsioonidega, kuid seda tehakse ka avalikku ruumi patrullides, kui öeldakse, et mingid radikaalseks peetud seisukohad või vastuolulised teemad tuleb vaka all hoida, sest see, kes neid esitab, on Kremli käpik. Selliste süüdistustega on üritatud Eestis väga erinevaid ühiskondlikke arutelusid summutada. Mida sellises olukorras teha? Kas peaksimegi loobuma mingite arutelude pidamisest julgeolekukaalutlustel?
Ei, arutelusid tuleb muidugi pidada, aga oluline on diskussiooniide vorm. Kui mingi radikaalsem grupp arvab, et demokraatlikult ei õnnestu oma tahtmist saavutada ja vaja on kasutada vägivalda, lastakse endale jalga ka siis, kui esmane sõnum oli võib-olla isegi mõistlik. Näiteks „kollaste vestide" meeleavaldused jäid Prantsusmaal suurema tulemuseta just seepärast, et mingi seltskond arvas, et muu hulgas tuleb vandaalitseda ja politseinikega kakelda. Küsimus ei ole ju iseenesest märatsemises, vaid et selle käigus hakatakse tegelikult lõhkuma teiste kodanike vara ja ohtu võivad sattuda ka juhuslikud kõrvalseisjad. Ka näiteks Black Lives Matteri avalik toetus vähenes pärast seda, kui vandaalitsemise käigus hävis ka mustanahalise keskklassi vara. Seega esimene küsimus on, kas oma sõnumit suudetakse edastada nii, et mingid kaikamehed üritust ei kaaperda.

Kui räägime aga riiklikest kriisijuhtimise reeglitest, siis nende aluseks on eri tegevusvariantide võrdlus. Laias laastus sobivad autokraatsed süsteemid tihti paremini sõdimiseks ja demokraatlikud režiimid rahuajal ühiskonna arendamiseks. Põhjus on selles, et autokraatlikud režiimid suudavad väga kiiresti otsuseid vastu võtta, aga demokraatiate puhul kulub palju aega arutamiseks. Sõjas on aga otsuste kiirus üks põhilisi näitajaid. Samas ei ole ka demokraatiate põhjalikud arutelud kaitstud vigade eest. Parim näide on ilmselt Iraagi ründamine 2003. aastal, mis tugines valedele eeldustele ja valedele järeldustele. Nii on üldiselt ka riigiteadustes praegu arvestatud, et kriisiolukordades tuleb otsuste vastuvõtmise protsesse ajutiselt kiirendada, et lõpptulemusena elusid päästa. Juriidiliselt tähendavad igasugused eriolukorrad just seda, et ajutiselt kitsendatakse vabadusi, sest vastasel juhul võib tekkida oht, et kaotame oma riigi ja siis ei ole ka vabadusi, mida taastada. Kuid oluline on panna paika kriteeriumid, mille järgi saaksime suuremate vabaduste poole tagasi pöörduda.

Esinete meedias praegu peamiselt strateegilise kommunikatsiooni eksperdina, kuigi veel kümme aastat tagasi teati teid ennekõike filmi- ja telemehena. Teil on Tartu Ülikoolist ka kunstiajaloo kraad. Kunst ja söda paiknevad valdkondadena skaala eri otstes. Kuidas sai ühest kunsti- ja filmihuvilisest humanitaarist julgeolekukspert? Mis teid sõjaliste konfliktide juures kõnetas, et olete käinud nüüdseks rohkem kui kümme aastat maailma eri paigus missioonidel?
Miks näiteks **Lord Byron**, tuntud inglise romantiline luuletaja, läks sõdima ja suri Kreeka vabaduse eest?

Miks osales **Ernest Hemingway** 1944. aastal Prantsusmaa vabastamise kampaanias, olles esimeste hulgas, kes sisenesid Pariisi? Miks näiteks hilisem katoliku preester ja intellektuaal **Vello Salo** või luuletaja ja tõlkija **Ain Kaalep** läksid sõdima Soome vabaduse eest? Üks olulisim vastus lähtub seisukohast, et kunst kunsti pärast tundub tühise eesmärgina. Kunstiinimene laiemas tähenduses tegeleb ju elu endaga. Tegeleb ka õigluse ja ebaõiglusega. Ühel hetkel aga tundub, et ei saa jääda pealtvaatajaks ja lihtsalt kirjeldajaks. Ma arvan, et nn *artiste engagé* on eesti kultuuriruumis siiski üsnagi levinud hoiak.

Kui palju on nende konfliktide lähedalt nägemine teile inimloomuse kohta uut paljastanud?
Nägin missioonidel, et kurjus on reaalne. Mingite inimeste valmidust oma tahet vägivallaga kehtestada ei ole võimalik eitada. Neid on igas kultuuris. See on väga hirmutav, kuna tõukab lihtsa patsifismi abitusse seisundisse. Patsifism ju eeldab, et kui suudame ise oma agressiivsuse maha suruda, teevad seda ka teised. Paraku on missioonid mulle näidanud, et see ei ole nii. Seejuures ei ole ma olnud konfliktides, kus viha või kurjus oleks olnud suunatud meie vastu. Olen olnud alati osa justkui rahuvalvajate meeskonnast, kes peab vaatama pealt mingit kohalikku tragöödiat. Näiteks Kesk-Aafrika Vabariigis kinnitasid mõlemad vaenujalad kogukonnad, et nad on sõjast väsinud ja tahavad rahu, aga samal ajal kirjeldati vastast ehk teist hõimu ainult rassistlike terminitega. Kõige olulisem on see, et kui kurjus on ketist pääsenud, ei ole võimalik temaga kõneledes lepitust otsida.

Kõik see kokku tähendab hetki, kus jutud lilledest ja liblikatest ei päästa sinu lähedaste elusid. Ja samas on humanismil siiski tähendus, et me ise ei muutuks oma vastaste sarnaseks.

Loen mõnikord sõjaülevaateid või ka meie kaitseväe kõrgemate ülemate intervjuusid, kus venelastest räägitakse täiesti rahulikult kui orkidest, minu meelest olete ka teie oma tekstides paar korda seda terminit kasutanud. Kas see ei ole ka iseenesest seesama vastasega samastumine ja dehumaniseerimine, millest peaks justkui hoiduma?
Olen selle väitega põhimõtteliselt nõus. Tõmban enda jaoks piiri sinna, kus pean praegusel juhul eristama venelast kui rahvuse esindajat ja teisalt inimest, kes on võtnud relva ja asunud tapma. Minu jaoks kaotab konkreetne inimene agressorina oma inimliku näo, rahvuse ja kultuuri. Sel hetkel saab temast koletis, kes tahab tappa mulle lähedasi inimesi. Kui tema relv tulistab, siis ta ei hakka üldjuhul samal ajal minuga **Arvo Pärdist** või **Tšaikovskist** vestlema. Samas on süü alati individuaalne. Ma ei kanna ühegi agressori süüd üle tema rahvuskaaslastele ega ka mitte neile vastaste sõduritele, kes loobuvad sõdimast. Seega ork on minu jaoks see Vene Föderatsiooni sõdur, kes parajasti ründab, röövib, varastab ja vägistab. Venelane, kes ei ole sõtta roninud, on aga lihtsalt venelane.

Aga kuidas ikkagi säilitada sõjalistes konfliktides oma humanismi?
Selleks peab inimlikkus olema juba enne sõda oluline väärtus. Kuid ei tohi tekitada illusiooni, et see on lihtne.

Olukorras, kus vastase ainuke eluvorm on sinu pihta langevad mürsud ja lisaks su sõprade matused, tekib parimateski meist viha, mida enne ei teatud.

Olukorras, kus vastase ainuke eluvorm on sinu pihta langevad mürsud ja lisaks su sõprade matused, tekib parimateski meist viha, mida enne ei teatud. Nüüd muutuvad oluliseks ka ülemuste või poliitilise juhtkonna kehtestatud reeglid. Näiteks kas piinamine ülekuulamisel või tapva jõu kasutamine tsiviilelanikkonna vastu on lubatud. Rahvusvaheline sõjaõigus välistab ebaproportsionaalse jõu kasutamise, kuid seda õigust järgitakse päriselus väga valikuliselt. Eesti Kaitseväel ei ole olnud seni missiooni, kus juhtkond ei oleks suutnud oma meeste emotsioone üldse kontrollida. See tähendab, et oleme toimetanud üsnagi sõjaõiguse raamides, aga samas ei ole eestlased olnud ka sellise vaimse pinge all nagu ukrainlased praegu. Minu kogemus näitab, et üldiselt on ukrainlased pigem uhked, et nad ei ole sellised elajad nagu Vene sõdurid, aga ka ukrainlaste hulgas on esinenud metsistumist. Tahan eelkõige rõhutada inimeste muutumist erakorralistes oludes. Keegi meist ei tea täpselt, kuidas me käitume väga suure pinge all. Ma ise tahaks loota, et mul on õnnestunud inimeseks jääda, kuid minul ei ole olnud ka liiga raskeid olukordi.

Rahvasuu ütleb, et vägivald sünnitab vägivalda. Olete ka ise öelnud, et mõnes konfliktikoldes inimesed tegelikult enam ei mäletagi, millest verevalamine kunagi alguse sai, kuid vägivald jätkub inertsist. Kuidas sellistes olukordades, kus konflikt on väldanud juba aastakümneid, peaks lõpuks rahuni jõudma?
On terve hulk tegelikult ebatõhusaid ja naiivseid üleskutseid rahule. See on ilus ja kasutame neid üleskutseid alati, aga ajalugu näitab, et see ei tööta. See ei ole küll eriti populaarne seletus, kuid enamasti on püsivama rahu eelduseks, et üks konflikti pool suudab tõesti olukorda kontrollida. Seega võtmesõnadeks on kontroll ja võime rahu kehtestada. Sealt edasi on aga püsivama rahu eelduseks sellise režiimi hoidmine, mis oleks suuremeelne ja laseks ka kaotajatel elada. Lähiminevikust on parimateks näideteks II maailmasõja lõpetamine Lääne-Euroopas ja Jaapanis. Samamoodi võib küüniliselt öelda, et miski ei ühenda paremini kui ühine vaenlane. Näiteks võib tuua Soome kodusõja traumadest ülesaamise, mis tegelikult toimus alles talvesõja ajal. Samas on rahu saavutamine väga paljude akadeemiliste uurimistööde teema ja minu pakutu on väga lihtsustatud käsitlus.

Sellised igavesti vältavad konfliktid on sagedasemad Lähis-Idas või Aafrikas, Euroopas esineb neid vähem, kuigi ka siin meenuvad aastakümneid kestnud verised konfliktid Baskimaal ja Põhja-Iirimaal või Balkani sõjad. Miks on Euroopas suudetud sääraseid konflikte paremini ohjeldada?
Sellele küsimusele vastuseks väidab üks akadeemiline traditsioon, et tsentraliseeritud riikides käib rahuga nõustumine lihtsamalt. Kui ikka president kirjutab alla lahingutegevuse peatamise leppele, siis kõik ka täidavad seda otsust. Nõrgema organisatsiooniga ühenduste puhul ei suuda kogukond tihti oma radikaalsemaid gruppe ohjeldada, kui need soovivad võitlust jätkata. Näiteks Afganistani või enamiku Aafrika riikide näitel on riigi identiteet üsna nõrk, nii et iga hõim otsustab sisuliselt ise vaenutegevuse saatuse, kuna igal hõimul või klannil on sõjaks tihti erinev motivatsioon. Ka Balkani riigid on võrreldes Lääne-Euroopaga tunduvalt nõrgema keskvõimuga. Kui räägime aga Põhja-Iirimaast või baskidest, siis siin on üheks vägivalla käivitajaks identiteedile esitatud eksistentsiaalne oht või selle subjektiivne tajumine. Kuivõrd gruppi kuulumine on üks inimese baasvajadustest, siis need sisuliselt identiteedikonfliktid vinduvad ka kõige kauem. Selle näiteks on ka lisraeli-Araabia vastuolud. Kuid siin võib tuua välja ka kurdide või tuareegide saatuse. Võib-olla on eetilises mõttes üks suurimaid küsimusi see, kuidas elada maailmas, kus olenemata sellest, mida sa teed, jäädi mingi teise kultuuri esindaja jaoks ikkagi jälestusväärseks, nii et sinu tapmine ei ole nende kultuuri reeglite järgi kuritegu.

[1] *Raag, I. 2020. Kuidas ma kord kartsin. – ERR, 05.01.*

KULTUUR, JULGEOLEK JA SUURED MAJAD

Kas Estonia juurdeehitus võiks tsiviliseerumisprojektina tagada meie julgeolekut? Mida arvaks sellest Tammsaare? Vahest suurendaks julgeolekut hoopis see, kui kogu eesti kultuuri läbistaks leppimine kammerliku kutsumusega?

Hent Kalmo

Kuigi julgeolekuolukord on juba pikka aega pingeline, pole Estonia juurdeehitus ikka veel valmis. Ja ometi on Rahvusooperi Estonia direktor selgelt öelnud, et kõrgkultuur on meie julgeolekupoliitika nurgakivi.[1] „Kultuur on julgeoleku küsimus ning võib tekkida olukord, mil kriisis olev Lääs leiab, et me oleme kultuuriliselt nii olematud, et olemegi üks Venemaa perifeeria," hoiatas hiljuti ka **Jüri Reinvere**.[2]

SÜMBOLITE RISTUMINE

Siiani vaieldakse selle üle, kas ja kuhu peaks Estonia maja täpselt laienema. Seda, et kõrgkultuuri ei saa teha kitsastes tingimustes, kogetakse iga päev. Tantsijad ei saavat praegu Estonia laval isegi üht suurt ilusat diagonaali moodustada. „Sest diagonaal lõpeb ära, sein on vastas."[3] Raske on kujutleda, et maja suurendatakse üles või alla, ehkki tehniliselt oleks see vast võimalik. Juurdeehituse otsus on juba sündinud ja nagu ütles Estonia direktor: „Räägiti juurdeehitusest, mitte sisseehitusest, pealeehitusest, allaehitusest. See otsus oli juurdeehitus."[4] Parim lahendus olevat liikuda Tammsaare parki pidi Pärnu maanteeni. Küsimus ongi keerdunud üsna põhimõtteliseks: kumb on olulisem, kas suur kultuuritempel või natuke haljasala? See, mis on valiku ühel pool, on justkui teada. Estonia polevat lihtsalt maja, vaid sümbol, mis muudab nähtavaks „ühe rahvakillu pretensiooni saada tsiviliseeritud ühiskonnaks"[5].

Küsimus ongi keerdunud üsna põhimõtteliseks: kumb on olulisem, kas suur kultuuritempel või natuke haljasala?

Tammsaare esitas paradoksi: julgeolekukaalutlus ei saa olla kultuuri määratlemisel peamine, ent tõeline kultuur on viimaks ainus püsiv julgeoleku tagatis.

Teisalt võiks ka Estoniat ümbritsev park midagi sümboliseerida. Teatrimaja puhul on räägitud, kuidas see sündis rahva ühistööst. Aga ega ka vana turuväljak muutunud pargiks niisama. Suure aktsiooni käigus kisuti pärast sõda üles sealne asfaltkate, toodi mulda, istutati puud. 1970. aastatel püstitati juba suureks kasvanud puude vahele Tammsaare kuju. Seegi põhjustas vaidlusi. Kunstiteadlane **Leo Gens** kutsus üles hoolikalt kaaluma, kuhu sobib monument kirjanikule, kel on nii suur tähtsus eesti kultuuris – ning milline koht tagaks Tammsaare isiksusele vastava miljöö. Park Estonia kõrval oli väärikalt linna keskel. Samas mainis Gens, et sinna kavandati diagonaalseid kõnniteid, mis kohtuks just monumendi ees. „Seega muudetakse praegu suhteliselt vaikne ja eraldatud haljasala elavaks liiklussõlmeks ning väljaku keskel, teede ristumiskohal, algab niisugune rüselemine ja tõuklemine, mida võib võrrelda ehk ainult Kaubamaja esisega."[6]

Tammsaare ise olekski ehk nõustunud nende diagonaalteede kriitikutega, mis praegu pargist läbi lõikavad. On ju neiski sümboolsust – moodsa, kiirustava tsivilisatsiooni vaimu. „Aga kuhu me kiirustame?" küsiti tammsaareliku skepsisega, kui sai teatavaks projekt rajada kuue- ja üheksameetrised betoonteed. „Kas on tõesti tähtis, et juveelipoe eest Kaubamajja peab homme jõudma kolm minutit varem kui täna? Aga võib-olla oleks hoopis kasulikum senisest kauem jalutada või koguni pargis peatuda ning mõtiskleda, kas see aina kasvav elutempo, liiklusmüra, närvilisus ja infarktid on ikka progressi väljendus?"[7]

MIDA ARVAKS TAMMSAARE?

Mida arvaks Tammsaare Estonia juurdeehitusest? Kes seda täpselt teab, aga temagi mõtiskles kultuuri ja julgeoleku vahekorra üle. 1925. aasta alguses, kohe pärast Venemaalt mahitatud riigipöördekatset, avaldas ta essee „Meie kultuurist". Vapustuse mõjul oldi sunnitud küsima, kas suurriigid ikka toetaks Eestit sõjaliselt. Nagu Tammsaare märkis, see oli eluküsimus, mis käis ühe väikese riigi olemismõtte kohta. Tavapäraselt oli Eesti esitlenud end Lääne-Euroopa kaitsevallina imperialistliku Venemaa vastu. Tammsaare sõnul olnuks aga kurb, kui eestlastel peale julgeoleku tagamise muid, tähtsamaid ülesandeid polekski. „Päälegi usume, et sellest meie erilisest ülesandest oleneb meie kaitsevöö-teenistuse edukuski. Ilma selleta ei või millelgi pikka ja püsivat iga olla. Seda meie erilist ülesannet, meie sisimat otstarvet, olemismõtet ja loomusunnilist tarvidust võiksime sõnaga „kultuur" tähendada."[8]

Niisiis esitas Tammsaare paradoksi: julgeolekukaalutlus ei saa olla kultuuri määratlemisel peamine, ent tõeline kultuur on viimaks ainus püsiv julgeoleku tagatis. Aga kuidas otsustada kultuuri taseme üle? Välismaalased küsivat alati, kus on teie muuseumid, pildigaleriid ja teatrid. „Ühesõnaga – kus on kõik see, mis räägib meie sisemisest loovast jõust, meie vaimuja hingeilmast?"[9]

Tegelikult olid sellist küsimust ühtejärge esitanud pigem eestlased ise kui välismaalased. 19. sajandist peale oli proovitud luua tajutavaid, ümberlükkamatuid kinnitusi selle kohta, et eestlased on võimelised tungima kõrgkultuurini. Tsivilisatsiooni võrdpilt on aga traditsiooniliselt olnud kivist maja. Estonia ehitamise taustal oli baltisakslaste põlglik arvamus, et Revali ajaloolises keskuses olid võimu haaramas „äärelinnade puust hurtsikute arvukad omanikud"[10]. Estonia hoone rajatigi nii, et see jätaks varju kõrvaloleva saksa teatri. Avamisel nimetati seda kunstitempliks, mis aitab Eestit edasi kultuuri saavutamise teel.

Siiski manitseti juba toona, et „mitte maja suurus ja hiilgus ei ole üksi tähtis, vaid veel tähtsam on see ülesanne, mille kättesaamiseks maja töötama peab"[11]. Varsti algasidki raskused, mis näitasid, et majast üksi ei piisa. Viisteist aastat hiljem väideti, et tõeline kunstiteater oli Eestis ikka veel olemas ainult idees. Kõrgel tasemel jõudusid olevat riigi peale nii vähe, et kokku tuleks ainult üks trupp, kes suudab täiuslikult esitada näitekirjanduse suurematuid teoseid. Kuna raudteevõrk üha tihenes, siis olevat ideaal rändav kunstiteater, mis viib kõikjale Eestisse esimese klassi ooperi ja sõnadraama.[12]

OOPERIRIIK

Kummaline tõik: niipea kui Nõukogude armee 1944. aasta sügisel Eestisse jõudis, hakati lisaks Estonia taastamisele kavandama suurt ooperi- ja balletiteatrit. Kubatuur aina kasvas. Alguses pidi sinna tulema 800 kohta, siis otsustati, et peab olema vähemalt 1300. Miks selline prioriteet sõjast laastatud riigis? Parteijuht **Nikolai Karotamm** ütles, et Nõukogude võimu vastased olid levitanud palju valet, aga tegelikult pakub just uus süsteem suurimaid kunstielamusi. „Ainult sotsialistlik ja kommunistlik ühiskond seavad endale eesmärgiks kõige laiemate rahvahulkade, iga kodaniku kõigi kõrgelearenenud kultuuriliste ja esteetiliste vajaduste kõige ulatuslikuma, maksimaalse rahuldamise (ma ei räägi siin üldse kodanike aineliste vajaduste maksimaalsest rahuldamisest kui endastmõistetavast asjaolust!). Kõik kunstivarad – kirjandus, kunst, muusika – saavad alles sotsialistlikus korras laiadele rahvahulkadele kättesaadavaks."[13]

Ooperit oli sajandeid kasutatud poliitilise võimu õilistamiseks.[14] Ühtlasi tähistas see tsivilisatsiooni tippu, nii et isegi Ameerika Ühendriikide keskosa metsikutel väljadel olid ambitsioonikamad väikelinnad pidanud vajalikuks püstitada kohaliku ooperimajakese.[15] Nõukogude Liit muutis ooperi- ja balletiteatri oma kultuuripoliitika tunnusmärgiks ja püüdis selle abiga väljendada esteetilise naudingu toomist tumedatesse maanurkadesse, kus kapitalistlikes tingimustes poleks iialgi kerkinud sellised kaunid sammastega hooned nagu 1930. aastatel Donetskis või Dušanbes.[16] Novosibirskis valmis 1944. aasta veebruaris koguni maailma suurim teatrimaja, mida ehtis 35 meetri kõrgune hiigelkuppel ja mille lava sügavuski oli 30 meetrit.

Nõukogude Eestis planeeriti ooperi- ja balletiteatrit Tallinna keskväljakule, valitsushoonete kõrvale. Kuna mõte ei teostunud, võttis sama rolli üle Estonia, mille taastamisel ei suurendatud küll eriti maja mahtu, aga sisu pidi kõnelema tehnilisest progressist – ilmus uus, suurem lava, mis jäljendas Moskva moodsaimaid teatreid. Vana, peagi kitsaks jäänud pöördlava oli hakanud 1930. aastatel nii kõvasti kolisema, et see segas etendusi. Nüüd sai dekoratsioone monteerida etenduse ajal külg- ja tagalava platvormidel, mis sõitsid vaheldumisi publiku ette. Avanes võimalus reguleerida mängupinna kõrgust ja tegelased said laskuda efektselt allapoole.[17] Pärast seda, kui taastamisega oli saavutatud lavatehnika viimane sõna, jäi veel üle luua sisu. Nikolai Karotamm näiteks soovis laval näha **Eugen Kapi** jüriöö ülestõusule pühendatud ooperit „Tasuleegid", mis sisaldab võimsaid koore ja kulminneerub monumentaalse „Tasujate marsiga".

KAMMERLIK KUTSUMUS

Nõukogude imperialistlik kultuuripoliitika esindas katset tekitada aktiivse planeerimisega kultuuri, samamoodi nagu riigid arendavad ehituspoliitikat ja teisigi valdkondi. **T. S. Eliot** väitis 1940. aastatel, et selline arusaam oli kujunemas üldiseks suundumuseks pea kõikjal maailmas. Tegelikult olevat kultuur midagi orgaanilist, ise kasvavat, millele saab parimal juhul luua soodustavaid tingimusi. Samuti olevat kultuur alati paikne, kohapärimuslik.[18] Niisugune oli ka Tammsaare käsitlus, mis vastandas aegamisi kasvavat kultuuri väljast suurejõulisena sissevalguvale tsivilisatsioonile – ostetavale, kiiresti omandatavale moodsale klantsile.

Kummaline tõik: niipea kui Nõukogude armee 1944. aasta sügisel Eestisse jõudis, hakati lisaks Estonia taastamisele kavandama suurt ooperi- ja balletiteatrit.

Ooperi eripära on tõrkuda paiksust ja rahvuslikkust rõhutava kultuurimõiste vastu. Oma kosmopoliitsusega on see näidanud riigipiire ületavat tsivilisatsiooni vägagi meeldivast küljest. Mis oli 1939. aastaks suurem saavutus, kas see, et olid sündinud eesti algupärased ooperid (**Adolf Vedro** „Kaupo", **Evald Aava** „Vikerlased"), või see, et Estonias esitati lausa kahes koosseisus suure menuga **Donizetti** „Don Pasqualet", mille kohta öeldi uhkusega, et seda „ei mängi kaugeltki kõik maailma suurimadki ooperiteatrid"[19]? Igatahes oli antud mingit laadi vastus tihti esitatud küsimusele, et kas Eesti iseseisvusel on kultuuriline õigustus.

Samas, kui loevad kõrge tasemega trupid, suured majad, parim lavatehnika, siis võib ikkagi tekkida küsimus, miks see riik siin, miks mitte mõni teine. Ehk õnnestub julgeoleku vaatenurgast anda kultuuri ja tsivilisatsiooni eristusele ajakohane sisu: kultuur on see, mida ei saa osta ja uue võimu vastuvõtmise preemiana kiiresti sisse vedada. Sel juhul pole asi mitte niivõrd kunstilises tasemes kui asendamatuses või ainulaadsuses (mida ei pea muidugi võtma kitsalt rahvuslikus võtmes). Millest tuntaks puudust, kui siin hakataks suurte vahenditega edendama ooperikunsti, nagu Venemaa teeb praegu Donetskis?

Kui loevad kõrge tasemega trupid, suured majad, parim lavatehnika, siis võib ikkagi tekkida küsimus, miks see riik siin, miks mitte mõni teine.

Alvar Loog on pakkunud, et Eesti ooperikultuur vajab suurehitiste asemel hoopis väiksemaid vorme.[20] Uusi võimalusi otsiv ooperikunst ei saavat siinmail loomulikult areneda suures saalis. Teisisõnu, just majanduslike piirangutega leppimine võib loominguliselt edasi aidata. Vahest tõotakski see midagi huvitavat, kui eesti kultuuri läbistaks üldisemalt resignatsioon ja kammerliku kutsumuse taju. Oleks tõesti kurb, kui peale julgeoleku tagamise eesti kultuuril muud mõtet polekski. Teisalt saab vaevalt pälvida sügavamat huvi pingutustega, mille tulemus on Eesti väiksuse tõttu paratamatult mingi ebamäärane kah-midagi-tsivilisatsioon.

Foto: Tiina Kõrtsini / Õhtuleht / Scanpix

Hent Kalmo on Vabariigi Presidendi õigusnõunik.

A. H. Tammsaare mälestusmärgi avamine 1978. aastal – väärikalt linna keskel Estonia kõrval toonase nimega 16. Oktoobri pargis. Foto: Jaan Künnap / Wikimedia Commons (BY-SA-4.0)

[1] *Maaten, O. 2024. Kõrgkultuur on meie julgeolekupoliitika esimene nurgakivi, mitte aiakaunistus. – Eesti Päevaleht, 27.09.*

[2] *Reedene intervjuu. Kristjan Pihl ja Jüri Reinvere. – Vikerraadio, 20.12.2024.*

[3] *Eesti Rahvusballeti kunstiline juht Linnar Loorits Teater. Muusika.Kino vestlusringis „Kas Rahvusooper Estonia juurdeehitus on võimalik?", juuni 2021.*

[4] *Maaten Estonia juurdeehitusest: me ei saa teistest osalistest üle sõita. – kultuur.err.ee, 21.03.2024.*

[5] *Rahvusooperi Estonia lauluministeeriumi juht Arvo Volmer Teater.Muusika.Kino vestlusringis „Kas Rahvusooper Estonia juurdeehitus on võimalik?", juuni 2021.*

[6] *Gens, L. 1976. Kaalugem veel kord kõiki võimalusi. – Sirp ja Vasar, 08.10.*

[7] *Talu, V. 1976. Rahva ühistöö olgu püha. – Sirp ja Vasar, 29.10.*

[8] *Tammsaare, A. H. 1925. Meie kultuurist. – Vaba Sõna, nr 2.*

[9] *Samas.*

[10] *Wrangell, F. 1907. Die baltische Frage in persönlicher Beleuchtung. Reval: Franz Kluge.*

[11] *„Estonia" teatri- ja kontserthoone ajalugu (koost. Peets, H.), lk 112. Estonia, 1938.*

[12] *Homo theatralis 1928. „Estonia" ja „Wanemuine" üksteisele lähemale! – Postimees, 29.04.*

[13] *Karotamm, N. 1947. Sm. N. Karotamme kiri „Postimehe" toimetusele. – Sirp ja Vasar, 09.05.*

[14] *Bereson, R. 2002. The Operatic State. Cultural Policy and the Opera House. Routledge.*

[15] *Davis, R. L. 1989. Opera Houses in Kansas, Nebraska, and The Dakotas: 1870-1920. – Great Plains Quarterly, nr 9, lk 13.*

[16] *Vt Kalinovsky, A. 2016. Opera as the highest stage of Socialism. – International Institute for Asian Studies, The Newsletter 74.*

[17] *Haas, V. 1946. Taastatava „Estonia" lava. – Sirp ja Vasar, 03.08.*

[18] *Eliot, T. S. 2019. Notes towards the Definition of Culture. – The Complete Prose of T.S Eliot, Volume 7, lk 197. John Hopkins University Press.*

[19] *Eesti. 20 aastat iseseisvust sõnas ja pildis (toim. Pullerits, A. jt), lk 200. Konjunktuuriinstituut, 1939.*

[20] *Pärn, M. 2021. Helikaja. – Klassikaraadio, 15.05.*

KAITSEDEMOKRAATIA – KAHE TERAGA MÕÕK POPULISTIDE KÄES

Kaitsedemokraatia lubadus julgeoleku tagamiseks demokraatlikke vabadusi piirata näib populistidele ahvatlev. Ometi võib Eesti näitel öelda, et see ahvatlus libiseb parempopulistide käeulatusest eemale ja võib neile suisa kahju teha.

Kirjutas **Tõnis Saarts**, illustreeris **Maria Dimancea**

Geopoliitiliste pingete kasvu ning uue külma sõja puhkemise tõttu Lääne ja Venemaa vahel on Eesti saanud rinderiigiks. Oleks üsna naiivne arvata, et see ei mõjuta meie demokraatiat – selle toimimist ja iseloomu. Elame järjest enam nn kaitsedemokraatia tingimustes, kus demokraatlik elukorraldus ja vabadused küll säilivad, kuid riiklikud julgeolekuhuvid tuleb tihtilugu seada esiplaanile ning mingites olukordades mõne ühiskonnagrupi õigusi piirata. Kas see ei mängi trumpe kätte just populistlikele poliitikutele, kes võimendavad julgeolekuga seotud hirme sihilikult üle, et realiseerida selle varjus oma võimuambitsioone ja nii demokraatlikke vabadusi veelgi koomale tõmmata?

Artikkel on omamoodi jätk eelmise aasta suvel Vikerkaares ilmunud loole[1], kus visandasin, mida kujutab endast kaitsedemokraatia ja kuidas seda kontseptsiooni Eesti oludele kohandada. Selles kirjatükis tuletan lugejale meelde kaitsedemokraatia peamised tunnused, kuid astun sammu kaugemale, ning vaatlen kaitsedemokraatiat just populismi tõusu kontekstis. Nimelt väidan, et kuigi kaitsedemokraatia, püüdes kõiki poliitikavaldkondi julgeolekustada ning demokraatlikke õigusi ja vabadusi valikuliselt kitsendada, mängib justkui näiliselt kaardid kätte populistidele, on see populistide jaoks ometi nagu kahe teraga mõõk: see võib aidata neil võimuambitsioone saavutada, kuid ka nende tiibu hoopis kärpida.

Varasemad pretsedendid seoses õiguste ja vabaduste piiramisega, isegi kui need on julgeolekupoliitiliselt täiesti õigustatud, tagavad suurema ühiskondliku valmisoleku seda mõne vähemusgrupi puhul vajaduse korral uuesti teha.

Foto: Heiko Kruusi / Õhtuleht / Scanpix

Tõnis Saarts on Tallinna Ülikooli võrdleva poliitika dotsent, kes on analüüsinud Eesti poliitika ja demokraatia käekäiguga seotud küsimusi juba paarkümmend aastat – seda nii avalikkuses ja meedias kui ka oma teadustöödes.

MIS ON KAITSEDEMOKRAATIA?

Kaitsedemokraatia on nüüdisaegse demokraatia harvaesinev erivorm, mis seab eksistentsiaalsed ja riiklikud julgeolekuvajadused ettepoole demokraatlikest vabadustest ja õigustest, püüdes viimaseid siiski maksimaalselt säilitada, et mitte laskuda autoritarismi. Kaitsedemokraatia tuumaks on arusaam, et mingites olukordades on riigi, rahva ja demokraatliku süsteemi enda eksistentsi nimel lihtsalt vaja mingite ühiskonnagruppide õigusi piirata, kuid see ei tohiks ohustada ühiskondlikke vabadusi tervikuna ega tuua kaasa demokraatia põhiprintsiipidest loobumist. Lühidalt kokku võttes püüab kaitsedemokraatia leida tasakaalupunkti demokraatlike õiguste/vabaduste ja julgeolekuliste imperatiivide vahel, väljumata demokraatia enda piiridest.

Kaitsedemokraatia pole miski, mis on omane vaid Eestile ja Balti riikidele. Iisraelis on see ametlik doktriin juba 1980. aastatest ja seetõttu tuginen oma määratlustes paljuski ka Iisraeli teoreetikute töödele.[2] Iisraeli puhul oleme ka näinud, et kaitsedemokraatia võib toimida üsna edukalt, vähemalt enda riigi kodanike jaoks (loomulikult mitte palestiinlaste jaoks), kui võimul on mõõdukamad poliitikud ja parteid, nii nagu ongi juudiriigis suurema osa ajaloost olnud. Kuid liigne julgeolekustamine ja radikaalidele toetumine valitsusvõimu hoidmisel võib viia tõsiste riskideni, eriti kui etteotsa satub kohati üsna autoritaarsete impulssidega ja parempopulistlikku retoorikat viljelev peaminister, nagu on **Benjamin Netanyahu**.

Kuid mida ikkagi silmas peetakse, kui räägitakse „populismist" ja „populistidest"? Tavatähenduses nähakse populismina tihtilugu rahva hulgas populaarsete, kuid vastutustundetute valimislubaduste andmist – teisisõnu odava populaarsuse võitmist. Selles artiklis kasutan aga poliitikateaduses käibel olevat populismi definitsiooni, mille puhul on kesksed mõisted „rahvas" ja „rahva võim". Populismi tuumaks on mustvalge ja antagonistlik maailmapilt, kus ühel pool on õige ja vooruslik „rahvas", kellele vastandub korruptiivne, omakasupüüdlik või isegi võõraste jõudude (nt Brüssel, välismaised liberaalid) teenistuses olev „eliit". Populistlikud poliitikud ja parteid näevad oma missiooni „rahvale võimu tagasiandmises".

Populism võib olla kaldu nii paremale kui ka vasakule poole. Parempopulism ühendab populistliku, „rahvast" ülimuslikuks pidava retoorika ultrakonservatiivse või paremradikaalse ideoloogiaga, mille puhul rõhutatakse rahvuslusele või nativismile (etniliselt puhta põlisrahva õiguste kehtestamine, tihtilugu just vähemuste arvelt), traditsioonilistele väärtustele, sisserände- ja globaliseerumisvastasusele, euroskeptitsismile, eitatakse ühiskondlikku mitmekesisust ja kaldutakse mõõdukasse autoritarismi („rahvas" peab olema alati ühtne ja oma juhtide taga, erinevad vaated pole eriti soositud). Eesti kontekstis on meil põhjust rääkida vaid parempopulismist, sest vasakpopulism, mis rõhutab sotsiaalset õiglust ja võrdsust, pole meie poliitikamaastikul kunagi väga elujõuliseks osutunud.

ESIMENE KAITSEVALL – TUGEV MITMEPARTEISÜSTEEM JA VABAKOND

Liigume nüüd tagasi kaitsedemokraatia tunnuste juurde, et neid populismi võimaluste kontekstis lähemalt analüüsida. *Kaitsedemokraatia esimene tunnus on, et demokraatliku ühiskonna tuumikvabadused ja -õigused on küll tagatud, kuid sõltuvalt julgeolekupoliitilisest ohufoonist võidakse neid mingite ühiskonnagruppide puhul siiski piirata.* Eesti kontekstis teame, mis ühiskonnagruppi sel puhul silmas peetakse – venekeelset vähemust, täpsemalt selle nn kaheldava lojaalsusega või väidetavalt kremlimeelset osa. Praegune debatt kohalikel valimistel valimisõiguse piiramise üle on klassikaline kaitsedemokraatia näide.

Populistidele pakub kaitsedemokraatia eespool kirjeldatud kontekstis kahte sorti võimalusi. Esiteks, varasemad pretsedendid seoses õiguste ja vabaduste piiramisega, isegi kui need on julgeolekupoliitiliselt täiesti õigustatud, tagavad suurema ühiskondliku valmisoleku seda mõne vähemusgrupi puhul vajaduse korral uuesti teha. Teiseks, igasugune õiguste ja vabaduste kitsendamine tugevdab otseselt või näiliselt täitevvõimu. Ärgem unustagem, et täitevvõimu volituste pidev laiendamine teiste võimukeskuste arvelt on põhiline mehhanism, millega tänapäeva maailmas demokraatiat õõnestatakse (*democratic backsliding*) ja mis võimaldab autoritarismi hiilivat pealetungi.

Samas tasub siiski meeles pidada, et kaitsedemokraatias, eriti kui see toimib mitmeparteisüsteemi ja koalitsioonivalitsuste tingimustes, on alati poliitilisi jõude, kes hakkavad populistlikele poliitikutele otsustavalt vastu, kui nood üritavad julgeolekuargumentide varjus mõnda uut ühiskonnagruppi stigmatiseerida või endale liigset võimutäiust haarata. Ei tasu unustada ka vaba meediat ja aktiivset kodanikuühiskonda, kes võivad jõuliselt reageerida, kui tunnevad, et vabaduste kitsendamise ja julgeolekustamise retoorikaga on liiale mindud. Seega seni, kuni Eestis pole tekkinud kaheparteisüsteemi, võimul on ideoloogiliselt üsna kirjud (ja ka mõõdukatest parteidest koosnevad) koalitsioonivalitsused ning säilivad sõltumatu ajakirjandus ja aktiivne vabakond, võime oma demokraatia tuleviku suhtes võrdlemisi optimistlikud olla, seda isegi kaitsedemokraatia tingimustes.

TEINE KAITSEVALL – EBAPÄDEVUS JULGEOLEKUTEEMADES

Kaitsedemokraatia teine tunnus on seotud „julgeolekustamise" (*securitization*) mõistega. Nimelt, *kaitsedemokraatias kujutatakse riiki ja demokraatiat pidevalt ohustatuna, mistõttu paljude poliitika ja ühiskonnaelu valdkondade julgeolekustamine muutub ueks normaalsuseks*. Julgeolekustamise saab defineerida lühidalt eri poliitikavaldkondade ja -teemade julgeolekuohtudega seostamisena, mis võimaldab neis valdkondades erakorraliste meetmete rakendamist ning tekitab ühiskonnas tunde, et need teemad vajavad erilist tähelepanu ja täiendavaid ressursse. Julgeolekustamise puhul pole isegi niivõrd oluline tegelik ohutase, loeb see, kuivõrd suudetakse avalikkust veenda, et mingi valdkonna puhul on tegemist tõsise ja reaalse julgeolekuohuga.

Kaitsedemokraatiates kiputakse julgeolekustamist vaatlema ka üsna kitsalt ning juba ette defineeritult (Eesti puhul Vene ohuna). Seetõttu paljud muud küsimused (nt sotsiaalmajanduslik ebavõrdsus, vähemuste õigused jne) lükatakse ühiskondlikes aruteludes tagaplaanile kui vähem olulised või neid ei nähta laiema julgeolekupildi osana. See kõik mõjutab demokraatia sisulist kvaliteeti, sest mingid teemad ja ühiskonnagruppide reaalsed mured ei pälvi küllaldaselt tähelepanu.

Populistide jaoks on julgeolekustamine näiliselt justkui taeva kingitus, sest (a) see võimaldab panustada pidevale ohu- ja ärevusfoonile, mille kontekstis on vaja kaitsta „rahvast" välis- ja sisevaenlaste eest („ümberpiiratud kindluse" mentaliteedi kultiveerimine), mida (b) teeb muidugi kõige efektiivsemalt populistlike parteide käes olev valitsus, kes (c) näitab avalikus debatis koha kätte „vaenlastele", kes ohustavad riigi püsimist ja rahva ühtsust. Just viimane aspekt on kõige olulisem: pidev eri elusfääride ja poliitikavaldkondade julgeolekustamine vaesestab avatud demokraatlikku debatti, sest julgeolekustamisvajaduses teist meelt olevaid kodanikke ja poliitilisi jõude on väga kerge tembeldada „kremlimeelseteks" ja „putinistideks".

Ometi näitab just Eesti juhtum, kuidas julgeolekustamine ei pruugi populistidele sugugi trumpe kätte mängida, vaid pigem tõrjub nad poliitika äärealadele. Mõelgem, mis poliitikavaldkondi on parteid üritanud Eestis viimase kahe-kolme aasta jooksul julgeolekustada: energiapoliitika, mälupoliitika (punamonumendid), haridusreform, valimisõiguse küsimused, eelarvepoliitika ja isegi sotsiaalpoliitika (SDE). Küsigem, kes on olnud nende julgeolekustamiskatsete eestvedajad – kas peavooluparteid või parempopulistid (EKRE)? Vastus on, et peavooluparteid.

EKRE katse julgeolekustada Ukraina põgenike temaatikat ei läinud kuidagi lendu ning tõi neile valimistel ilmselt isegi kahju. Kuna laiem valijaskond ei seosta EKREt tugeva ekspertiisiga kaitse- ja välispoliitika valdkonnas, on peavooluparteid lava endale haaranud ning parempopulistid oma lemmikteemadega (nagu kultuurisõjad ja immigratsioonküsimused) pigem ühiskondliku debati äärealadele tõrjunud. Niisiis, kuigi julgeolekustamine võiks näiliselt soosida populiste, töötab see nende kasuks vaid siis, kui avalikkus näeb neid eksistentsiaalsetes julgeolekuteemades, mis on kaitsedemokraatia südameks, pädevana. Eestis ei tundu, et parempopulistid saaksid need teemad lähiajal enda kasuks tööle panna. Pigem vastupidi: Vene ohu jätkuv domineerimine avalikus diskursuses ähvardab neid senisest veelgi enam marginaliseerida.

KOLMAS KAITSEVALL – POPULISTIDE KREMLIMEELSUS

Kuid isegi võimetus julgeolekustamist enda huvides maksimaalselt ära kasutada pole parempopulistidele nii suur väljakutse kui kaitsedemokraatia kolmas, siin loetelus viimane põhitunnus. Nimelt, *kaitsedemokraatiates jaotatakse inimesed kolme kategooriasse: lojaalsed kodanikud, kahtlased kodanikud ja vaenlased*.

Eesti kontekstis on nn lojaalsete kodanike puhul pilt selge – need on ennekõike rahvuslikult meelestatud peavoolu paremparteide (Reformierakond ja Isamaa) toetajad. Pole ka kahtlust, kes on „vaenlased" – avalikult kremlimeelsed organisatsioonid ja aktivistid. Kõige huvitavam ja tähenduslikum on aga kaitsedemokraatia seisukohalt „kahtlaste kodanike" kategooria – kui see liiga suureks paisub, hakkab see ohustama tõsiselt demokraatia sisulist kvaliteeti ja ühiskondlikku avatust.

Kui vaadata, mis gruppe on püütud Eestis nn kahtlaste kodanike hulka paigutada, on pilt vägagi kirju: Keskerakonna toetajad, kõik venekeelsed inimesed laiemalt, vasakintellektuaalid ja sotsiaaldemokraadid, Palestiina toetajad… Selles kontekstis on aga kõige olulisem, et üsna tugevalt on juurdumas diskursus, et parempopulistid kuuluvad tänu oma halvasti varjatud sümpaatiale Kremli ja **Putini** *strongman*'i kuvandi vastu üle Euroopa nn kahtlaste kategooriasse. Eestis on EKRE üritanud anda viimasel ajal maksimumi, et näidata ennast võimalikult Venemaa-vastaselt rahvuslikuna, aga parteijuhtide varasemaid väljaütlemisi ei saa päris olematuks teha.

Julgeolekustamise puhul pole isegi niivõrd oluline tegelik ohutase, loeb see, kuivõrd suudetakse avalikkust veenda, et mingi valdkonna puhul on tegemist tõsise ja reaalse julgeolekuohuga.

Niisiis, kuigi kaitsedemokraatias toimuv kodanike diskursiivne lahterdamine „eestimeelseks rahvaks" ja „vaenlasteks" võiks näiliselt olla populistide jaoks kuldne võimalus süvendada ühiskondlikku polariseerumist ja tugevdada oma mõju, näeme just Ida-Euroopas pigem vastupidist. Iseäranis neis riikides, kus Vene oht on reaalsem (Balti riigid ja Poola), on parempopulistide põhjendatud (või põhjendamatu) sidumine Kremli narratiivide ja agendaga nende tiibu pigem märkimisväärselt kärpinud. Lisaks ei tasu unustada, et julgeolekualases plaanis on Venemaa vahetutel naabritel vähe ruumi parempopulistide propageeritud mitteliberaalse demokraatia mudeliga eksperimenteerida, sest nõnda riskitakse jääda ilma liberaalsemate Lääne valitsuste toest. Seesugune karm geopoliitiline kalkulatsioon ei mängi parempopulistidele sugugi just kõige paremaid kaarte kätte. Või kas **Donald Trumpi** naasmine Valgesse Majja toob siin tõesti otsustava muutuse?

Kuigi näiliselt soosivad kaitsedemokraatiaga kaasnev demokraatlike vabaduste julgeolekukaalutlustel kitsendamine, kõikehõlmav julgeolekustamise diskursus ja ühiskondliku polariseerumise suurenemine (eestimeelsed *vs.* nn kremlimeelsed) populiste, siis tegelikult ei pruugi populistlikud parteid, eriti parempopulistid, olla sellises situatsioonis üldse nii suured võitjad. Pigem võivad nad jääda hätta oma lemmikteemade (immigratsioon ja kultuurisõjad) julgeolekustamisega ja ühiskondliku debati keskmesse lükkamisega, leides end avalikus diskursuses üldse lõpuks nn kahtlaste kodanike kategooriast, kus paljud valijad ei riski nende võimu juurde laskmisega, kuna kahtlustatakse nende liigset sümpaatiat Kremli vastu.

Kuigi julgeolekustamine võiks näiliselt soosida populiste, töötab see nende kasuks vaid siis, kui avalikkus näeb neid eksistentsiaalsetes julgeolekuteemades pädevana.

Niisiis on kaitsedemokraatia populistide jaoks nagu kahe teraga mõõk: see võib osutuda neile tõhusaks relvaks oma eesmärkide saavutamiseks, kuid sama suur on oht endale sisse lõigata ja tõsiselt viga saada. Eesti kogemus on vähemalt seni näidanud, et tõenäosus viimase juhtumiseks on suuremgi.

[1] *Saarts, T. 2024. Kaitsedemokraatia militaarses infooaasis – Eesti lähitulevik? – Vikerkaar, nr 6.*

[2] *Weinblum, S. 2015. Security and defensive democracy in Israel: A critical approach to political discourse. Routledge.*

HIRMU HEIDUTAV JÕUD

Riigikaitse ei tähenda juba ammu ainult kahureid ja miine, rindejoon ulatub meie pähe. Seda luuakse sõnade, piltide ja narratiividega, mis pääsevad mõjule ja toimivad hirmutavalt, kui me neid kollektiivselt uskuma jääme.

Kirjutas **Andreas Ventsel**, illustreeris **Jaan Rõõmus**

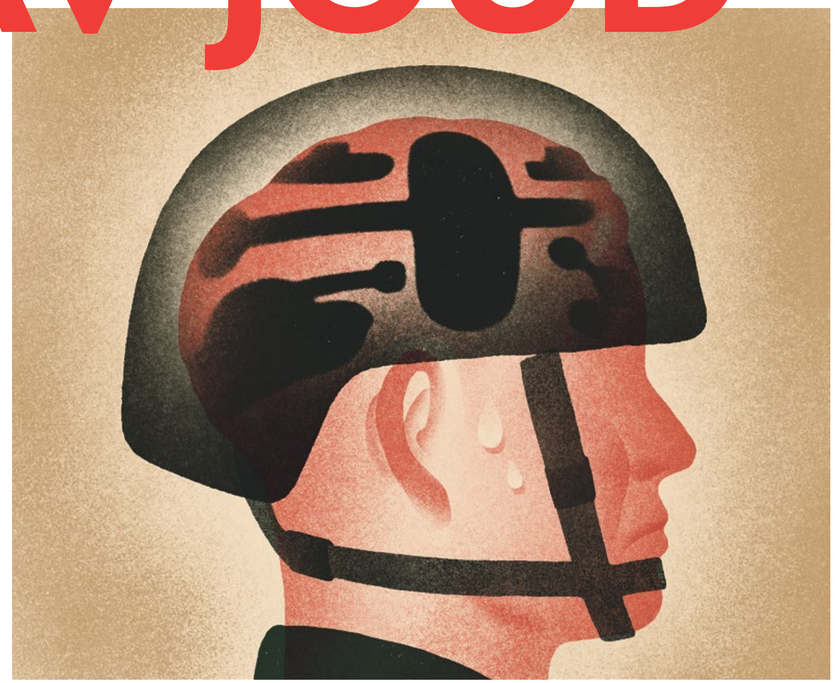

Euroopat tabanud rändekriisi, üleilmse koroonapandeemia ja Venemaa agressiooniga Ukrainas on juurdunud avalikku mõttevahetusse sellised mõisted nagu „infosõda", „infooperatsioonid", „hübriidsõda", „asümmeetrilised ohud", „mitteriiklikud toimijad" jne. Üks mõiste, mis on jõudnud inimeste sõnavarasse ennekõike seoses Ukrainas toimuva sõjaga, on „heidutus". Lühidalt defineerides on heidutus segu sõjalisest, poliitilisest ja sümboolsest tegevusest, mille eesmärk on takistada vastast kaalumast soovimatut sammu meie vastu, väljendades meie valmisolekut ja kavatsust jõuliselt vastata.

Kui varasem akadeemiline traditsioon käsitles heidutust peamiselt riikidevahelise konventsionaalse sõjalise konflikti raamistikus (näiteks mõtestati tuumarelva ennekõike suure sõja ärahoidmise, mitte aga ründe-

Olukorras, kus ohtu, mida tuleks karta, võib igal pool aimata, kuid hirmutavat nähtust pole kusagil näha, on hirmu adressaadid sageli müstifitseeritud ja semiootiliselt konstrueeritud.

vahendina), siis nüüd vaadeldakse heidutust tunduvalt laiemalt: see hõlmab ka mitteriiklikke tegutsejaid ja uusi teemavaldkondi, nagu terrorism, küber- ja hübriidsõda ning etnilised konfliktid. Heidutust nähakse siin kui poliitiliselt (läbiräägitavat) tähendusrikast strateegiat ja praktikat, mida toetatakse ja mida kinnistatakse diskursiivsete praktikatega.[1]

Näiteks Kopenhageni Ülikooli teadur **Maria Mälksoo** on analüüsinud heidutust mälupoliitika kontekstis, rõhutades, et stabiilse riikliku identiteedi ja rahvusvahelise tunnustatuse tagamiseks on oluline kaitsta riiklikku lugu, kuna see kujundab riikide positsiooni rahvusvahelises süsteemis.[2] Sellest vaatest lähtuvalt ohustab Kremli narratiiv, mis ei tunnista Eesti okupatsiooni, meie riikliku loo järjepidevust.

Foto erakogu

Andreas Ventsel on Tartu Ülikooli semiootika osakonna poliitika ja sotsiosemiootika professor. Tema uurimisteemadeks on infomõjutustegevus, strateegiline loojutustamine ja võimusuhete diskursiivne kujundamine.

TAKTIKALINE HIRMUFOON

Nagu infosõja kontseptsiooni mõtestamisel, on ka heidutusteoorias tõusnud tähelepanu keskmesse avalikkuse või auditooriumi roll heidutustegevuses, sest toimiv heidutus tugineb paljuski usaldusväärsusele ehk emotsionaalsele uskumusele, mille see auditooriumis esile kutsub.[3] Mõlema puhul on kujunenud suureks probleemiks omistamise küsimus ehk kes on heidutava mõjutustegevuse taga või kelle eesmärke see teenib, sest mingid teemad levivad sageli kontrollimatult.

Sotsiaalmeedia kasutajate fantaasialennu tõttu saavad mõned sõnumid palju tähelepanu ja hakkavad laialdaselt levima. Selleks kasutatakse ära teemade mitmetähenduslikkust ja tähendusruumis eksisteerivaid vastuolusid. Kriisiolukordades võimendab infomanipulatsioone ka hirmufoon, mis funktsioneerib meedias auditooriumi tähendusloomet suunava tegurina. Seejuures kasutatakse hirmu sageli taktikana, et tõmmata probleemile avalikku tähelepanu (negatiivsed pealkirjad, verised fotod) ja innustada inimesi tegutsema.

Seetõttu võib hirmu pidada üheks mobiliseerivaimaks jõuks, millega on võimalik (poliitilisi) otsuseid legitimeerida.[4] Näiteks õigustab Lääne poliitiline eliit Venemaa tuumaeskalatsiooniga kaasneva hirmuga avalikkuse ees Ukrainale sõjalise abi andmist või sellega viivitamist. Selleks et maandada heidutaja ähvarduse põhjustatud võimalikku hirmu, tuleks heidutusviise käsitleda sotsiokultuurilistes kontekstides ja pöörata erilist tähelepanu nii ähvarduse esitajale kui ka sihtrühmale, kellele heidutus on suunatud või keda avalikult lubatakse kaitsta.

HIRMU ROLL JULGEOLEKU KONTEKSTIS

Kultuurisemiootik **Juri Lotmani** järgi on olukorras, kus ohtu, mida tuleks karta, võib igal pool aimata, kuid hirmutavat nähtust pole kusagil näha, hirmu adressaadid sageli müstifitseeritud ja semiootiliselt konstrueeritud. Hirmu objekt on sotsiaalne konstruktsioon, nende semiootiliste koodide sünnitis, mille abiga sootsium ennast ja ümbritsevat maailma tähendustab.[5] Püüame asetada selle kõik nüüd julgeoleku konteksti.

Julgeoleku-uuringutes on tulnud käibele „strateegilise kultuuri" mõiste, mida võib kirjeldada kui „ühiste veendumuste ja eelduste kogumit, mis tuleneb ühistest kogemustest ja aktsepteeritud lugudest (nii suulistest kui ka kirjalikest), mis kujundavad kollektiivset identiteeti ja mingi sotsiaalse rühma suhteid teiste rühmadega ning mis mõjutab turvalisuse saavutamiseks valitud eesmärke ja vahendeid"[6]. Strateegiline kultuur aitab seletada, miks riigid reageerivad julgeolekuohtudele erinevalt.

Tõenäoliselt oleme jõudnud ajajärku, mida iseloomustab tugev vastasseis Venemaaga. Mitmed autorid on osutanud, et Venemaa strateegilise kultuuri keskmes on tajutav haavatavus välisrünnakute suhtes, ennekõike ebakindlus seoses Läänega ning sisemiste ja väliste ohtude omavaheline seotus.[7] Strateegilise kultuuri juuri võime näha ka Kremli 2014. aastal vastu võetud välisagentide seaduses, milles peegeldus hirm riigis levivate välismaiste, ennekõike läänelike mõjude ja kõikvõimalike värviliste revolutsioonide ees.

Propaganda efektiivsust on raske mõõta ja see sõltub paljudest teguritest, näiteks sellest, kui viljakale (loe: rahulolematule) pinnasele üks või teine infomõjutus langeb.

Akadeemilises kõnepruugis nimetatakse sellist praktikat „julgeolekustamiseks", mille käigus artikuleeritakse mingeid teemasid ja valdkondi eksistentsiaalsete ohtudena, millele peab kiirelt ja erakorraliselt reageerima. Selleks kasutatakse diskursiivseid vahendeid ning eduka julgeolekustamise korral nõustub avalikkus, et tavapärased reeglid ja protseduurid võib kõrvale jätta või neid muuta, et ohuga toime tulla.[8] Ka Eestis oleme niisuguseid praktikaid kohanud. Näiteks 2022. aastal domineeris julgeolekustamine vaenu õhutavate sümbolite avalikust ruumist eemaldamise debatis ja sama võib täheldada n-ö halli passi omanike valimisõiguse küsimuses.

PSÜHHOLOOGILISE KAITSEGA HEIDUTUSE VASTU

Eesti lähtub oma riigikaitse strateegias avarast julgeolekukäsitusest, mille üks osis on elanikkonna psühholoogiline kaitse. „Psühholoogilise kaitse eesmärk on vältida paanika teket, vaenuliku mõjutustegevuse ja väärkuulduste levikut ning mõju, tagades sellega usalduse riigi ja riigikaitselise tegevuse suhtes", ning seda võib vaadelda ka vastumeetmena vastase heidutusele ehk heidutuspoliitika olemusliku osana.

Hirmu ja paanika roll ilmneb teravalt segaduste ja katastroofide ajal, kui inimesed on kaotanud maailma mõtestamisel selge orientiiri. Artikli alguses osutatud sündmused kuuluvad kindlasti niisuguste hulka, mis ühiskonnas segadust ja hirmu vallandavad. Kui hirm pole niivõrd reaktsioon juba toimunud sündmusele või kohatud objektile, vaid mitmesuguste ennetavate märkide tõlgendamine hirmuäratavate ja ohtlikena, toimib ähvardamine ehk vastaspoole heidutus meis seda tõhusamalt, mida suuremas hulgas ühiskonnaliikmetes see resonantsi tekitab. Psühholoogilise kaitse üks eesmärk olekski vastaspoole heidutuse usaldusväärsust lahti seletada ning aidata teadvustada võimalikke haavatavusi ja strateegilist kultuuri ehk meie kultuurimälu narratiive, mida vastane võiks esmalt heidutada kas siis sõnade või tegudega.

On justkui iseenesestmõistetav, et Kreml püüab oma infomanipulatsioonidega läänemaailma mõjutada ja et ta on selles ka väga hea. Tõene on selles ettekujutuses lause esimene pool, kuid propagandat on Venemaa ja tema eelkäija Nõukogude Liit teinud kogu aeg. See, kas taoline infomõjutus alati ka edukaks osutub, on hinnangu küsimus. Propaganda efektiivsust on raske mõõta ja see sõltub paljudest teguritest, näiteks sellest, kui viljakale (loe: rahulolematule) pinnasele üks või teine infomõjutus langeb.

Vaatamata Venemaa retoorikale „analooge mitteomavatest relvadest", olgu siis Orešnik või Armata tankid, ei ole see praktikas Kremli sõjalisele heidutusele usaldusväärsust lisanud. Teadupärast oli esimene neist varasema raketi modifikatsioon, Armata tankid aga lagunesid juba Punasel väljakul võidupüha paraadil. Need on märgid, mille hirm Vene sõjaväe kui „teise armee ees maailmas" on suureks tähendustanud. Tõsi, eespool mainitud Kremli tuumaheidutus on seni mingites lääneriikides edukaks osutunud.

Niisuguses olukorras oleks psühholoogilise kaitse kontekstis vaja tõsta teadlikkust seoses manipulatsiooni võimalike sihtrühmadega, mõista tegureid, mis muudavad need rühmad mõjutatavateks – nende sotsiokultuurilist tausta, motivatsiooni, hirme ja ootusi ning varasemaid maailma tõlgendamise raamistikke. Samuti tuleks avaliku kommunikatsiooni eest vastutavatel institutsioonidel leida viise, kuidas sobilike narratiividega nende rühmadeni jõuda, et nad ei laseks sellistel hirmulugudel ennast heidutada. Seda saab teha riiklikke (nt kaitseväe), erasektori (nt ajakirjanduse) ja akadeemilisi (nt teadlaskonna) eksperte kaasates.

IGA HINNA EEST ÜHISKONNA LÕHESTAMINE

Sarnasel viisil tuleks läbi mõtestada, mis võiks olla Eesti strateegilise kultuuri eripära. Üks tänapäeva Eesti identiteediloome nurgakivi on Tiigrihüppest alguse saanud e-Eesti edulugu, mille enesekirjelduslik pilk näeb meid kui innovaatilist ja digitehnoloogiliselt kõrgelt arenenud riiki. Tänu PISA testide tulemustele kandub selles loos edasi jakobhurdalik loosung arvult väiksest, kuid vaimult suurest rahvast.

„Arvult väike" viitab aga ka meie ühele haavatavusele, mis ei pruugi olla alati piisav teise, eestlase vabadusearmastuse narratiivi kaitsmiseks ja mida vastane võib edukalt heidutada. Lood Eesti poliitilise eliidi pugejalikkusest ELi ja NATO liitlaste ees või e-valimistega seonduvast „demokraatia varastamisest" on näited niisugustest strateegilise kultuuri haavatavust ründavatest narratiividest. Kuna valimiste (eriti e-valimiste) ajal on selliste lugude sotsiaalmeediasse paiskamist ette näha, võiks avalikkust säärastest võimalikest infomõjutustest varakult teavitada, et minimeerida valimiste varastamise ja võltsimissüüdistustega kaasnevat ühiskondliku pinget.

Kremli eesmärk on süvendada ühiskondlikke lõhesid, milleks sobib kõiksuguste polariseerumist võimaldavate narratiivide võimendamine, mis auditooriumis vastu kajavad ja millega kaasa minnakse.

Oluline on teadvustada, et manipulatsioonivõtted on muutumas sotsiaalmeedias üha varjatumaks. On ekslik arvata, et Kreml soovib meid **Putini**-usku veenda. Eesmärk on süvendada ühiskondlikke lõhesid, milleks sobib kõiksuguste polariseerumist võimaldavate narratiivide võimendamine, mis auditooriumis vastu kajavad ja millega kaasa minnakse, olgu selleks Nursipalu või Draamateatri vana-aastaõhtu identiteedi-*show*. Seetõttu tuleks pöörata kriisisituatsioonides tähelepanu mõjutustehnikate psühholoogiliste toimemehhanismidele (tajuvead, kinnituskalduvus jne), mis aitaksid võidelda meie aju soodumusega olla vähem kriitiline emotsionaalset reaktsiooni tekitava sisu suhtes.

Sügaval kultuurimälus toimivad identiteedilood on just need, millega vastuollu minnes muutub otsustusprotsess emotsioonidest ja afektist sõltuvaks, mis viib keerukate sotsiaalpoliitiliste probleemide mustvalgeteks jah/ei alternatiivideks taandamiseni. Paraku tööötab meedia pigem niisuguste lühiformaatide tasandil, kus sõnumite mõistmiseks vajaliku konteksti avamine on „kulukas", mistõttu desinformatsiooni psühholoogiliste baasmehhanismide tutvustamine võiks olla osa haridusest ja elukestvast õppest.

MIKS PANUSTADA ÜHISKONNA SIDUSUSSE?

Psühholoogilise kaitse üks peamine eesmärk on ühiskondliku sidususe ja kaitsetahte edendamine, sestap on edulootus suurem, kui suudame pakkuda välja eri ühiskonnagruppe ühendavaid narratiive. Ukrainas toimuva sõja kontekstis oleme näinud, et rindejoon laiub venekeelse elanikkonna seas sageli põlvkondade vahel. Võime arutleda selle üle, kas Eesti venekeelsele elanikkonnale suunatud narratiivid täidavad oma integreerivat funktsiooni, kui need rõhutavad pidevalt venelaste rolli Eesti anastamisel minevikus ja kujutavad praegust venekeelset elanikkonda ühtse viienda kolonnina.

Teadupärast vallandab hirm seosteloome, mille puhul põhjuslikud suhted hirmuobjektide vahel on võrdlemisi lõdvalt sätestatud ning domineerivad emotsionaalsed assotsiatsioonid ja ajaloolised paralleelid, mis kustutavad nähtuste eripära.[9] Niisugust retoorikat võis kohata punamonumentide eemaldamise debattides, kus kõrvuti poliitikute põhjalike selgitustega, kuidas Venemaa võib monumente edukalt etniliste pingete võimendamiseks ära kasutada, leidus ka põhjendusi, mis omistasid monumentidele enestele justkui agentsuse. Räägiti moraalsest traumast, mida monumendid eestlastes esile kutsuvad. „Vene kaardile" rõhumine oli selle retoorika puhul ilmne.

Võime küsida, et kui rohkem kui kolmkümmend aastat kestnud iseseisvusajal pole need monumendid tekitanud meis moraalset traumat, siis kuidas need hakkavad seda tekitama nüüd, kui punavõimu all kannatanud põlvkondi jääb järjest vähemaks. Taoline emotsioonidele ja identiteedile rõhumine on edukas poliitstrateegia, kuid toob paratamatult kaasa polariseerumise, mida vaenulikul vastaspoolel on võimalik oma huvides võimendada. Ehk peaksid sidususstrateegiad olema suunatud rohkem tulevikku ning tuginema rohkem kultuurilise ja sotsiaalse ühisosa leidmisele ennekõike nendega, kellega see on võimalik. Nii nagu sügavalt konspiratsiooniusku inimest pole võimalik veenda tema seisukoha ebaadekvaatsuses, leidub alati ka neid, kelle jaoks jääb Venemaa igaveseks rahu armastavaks vabastajariigiks. Aga ma pole kindel, et see moodustab suurema osa Eesti muukeelsest elanikkonnast.

Kokkuvõtteks, probleem pole hirmsatest ja ohtlikest asjadest rääkimine. Probleem on see, kuidas me ohtlikest asjadest räägime. Tänapäeva meedia soosib kiirusel, lühidusel ja konfliktil baseeruvaid sõnumeid. Sõnumite tähendust avav taustainfo nõuab sageli liialt tähelepanu. Edukas psühholoogiline kaitse algab meediakeskseks muutunud maailma tähendusloome aspektide selgitamisest, mis aitaks minimeerida sõnumite heidutavat jõudu.

[1] *Knopf, W. 2010. The Fourth Wave in Deterrence Research. – Contemporary Security Policy, nr 31 (1), lk 1–33.*

[2] *Mälksoo, M. 2021. A ritual approach to deterrence: I am, therefore I deter. – European Journal of International Relations, nr 27 (1), lk 53–78.*

[3] *Reimann, A. 2024. Mõjus heidutuspoliitika arvestab meie kultuuri sõlmpunktidega. – ERR, 29.11.*

[4] *Castells, M. 2009. Communication Power. Oxford University Press.*

[5] *Lotman, J. 2007. Nõiajaht. Hirmusemiootika. – Hirm ja segadus. Esseid kultuurisemiootikast (toim. Lotman, M.), lk 50–68, 51. Varrak.*

[6] *Glenn, J. 2009. Realism versus Strategic Culture: Competition and Collaboration? – International Studies Review, nr 11 (3), lk 523–551, 530.*

[7] *Götz, E.; Staun, J. 2022. Why Russia attacked Ukraine: Strategic culture and radicalized narratives. – Contemporary Security Policy, nr 43 (3), lk 482–497.*

[8] *Buzan, B. B. 2004. The United States and the Great Powers: World Politics in the Twenty-First Century. Polity.*

[9] *Garland, D. 2008. On the concept of moral panic. – Crime, Media, Culture, nr 4 (1), lk 9–30, 14.*

KUIDAS KÕNELDA ENNEOLEMATUST? KLIIMAKRIIS JULGEOLEKUOHUNA

ARVAMUS

Kuidas kõnelda kriisist, mis mõjutab aegamisi, kuid pikaajaliselt kõiki inimesi ja elualasid, kui samal ajal nõuavad leheveergudel tähelepanu tänane kõrge elektrihind või lähiriigis toimuv sõda?

Laura Vilbiks

Paljud meist on kasvanud üles ettekujutusega, et meid ümbritsev keskkond jääb enam-vähem selliseks, nagu oleme seda seni kogenud. Eestis näeb metsas ja põlluveerel erisuguseid taimi, loomi ja linde ning suvel on õhk paksult putukaid täis. Vahel on loodus meile tüliks – vihmavesi vallutab keldri või aiamaa kuivab mitmendat kuud –, kuid tegu pole sagedase ega järjest süveneva ohuga. On igati loomulik mõelda, et ühiskonda ohustavad tulevikus sarnased nähtused nagu varemgi. Esimesena tulevad ilmselt pähe majanduskriisid, sõjad ja autoritaarsed valitsejad, sest oleme neid elus (kas või meedia vahendusel kõrvaltvaatajana) kogenud.

Kliimamuutused pööravad aga selle loogika pea peale. Globaalne keskmine temperatuur on tõusnud enneolematu kiirusega, muutes seni harva esinenud äärmuslikud ilmaolud aina igapäevasemaks ning tõugates tagant teisi tõsiseid kriise, nagu elurikkuse kadu. Maailm võib tundmatuseni muutuda, eriti kui ületame kliimasüsteemi kriitilised piirid ehk murdepunktid.

PUUDUVAD SÜÜDLASED JA KANGELASED

Kui väljasurevatest liikidest, põudadest ja üleujutustest rääkimine ei anna tulemust, on võimalik siduda kliimamuutused poliitiliselt prioriteetsemate teemadega, nagu majandus või julgeolek. See pole ka vale, sest kui jätkame kliimamuutuste soodustamist, kallinevad tõepoolest toiduhinnad, väheneb globaalne SKT ja suurenevad kahjud elutähtsale taristule. Sajad miljonid inimesed on sunnitud kliimamuutuste tõttu oma kodukohast lahkuma ning riigid ja terved regioonid seisavad silmitsi suureneva ebastabiilsusega.

Tuleb aga pöörata tähelepanu sellele, kuidas me seda juttu raamistame. Kui kujutada kliimakriisi julgeolekuohuna, tuleb teha olulisi valikuid: kelle julgeolek on kaalul, mis ohte arvesse võtta ja mis vahenditega reageerida? Kuigi keskkonnamuutustest tingitud ohud on reaalsed, on kriisid poliitiliselt konstrueeritud. Vaatamata teadlaste püüdlustele ei pälvi kõik potentsiaalsed ohud poliitikute ja avalikkuse tähelepanu – seda ilmestab tõik, et Maa üheksast taluvuspiirist oleme teadlaste sõnul ületanud juba kuus, kuid poliitiliselt tegeletakse neist heal juhul ainult paariga (kliimamuutused, elurikkuse kadu).

Kliimakriis on eriti nurjatu probleem, mida julgeoleku kontekstis edasi anda. Julgeoleku vallas oleme harjunud avalikkuses rääkima käegakatsutavatest ohtudest ja süüdlastest, nagu piiri taga varitsev vaenlane. Keda aga „võtta vahele" kliimakriisi põhjustamise eest? Fossiilkütuseid tootvaid ettevõtteid? Meid ennast ja meie ületarbimiskeskset eluviisi? Tööstusrevolutsioonist alates rikastes riikides kujunenud, nüüdseks üle maailma kanda kinnitanud sotsiaalseid, majanduslikke ja poliitilisi süsteeme?

Kuigi kliimamuutuste tagajärjed on üha laialdasemalt teada ja mitmed riigid on defineerinud need eksistentsiaalse ohuna, on puudu valemi teine pool ehk erakorralised meetmed.

Puudub ka otsene kangelane, kellele kriisi lahendamisel loota. Ukrainas toimuva sõja puhul hoiame põialt Ukraina sõduritele, kodanikele ja vahest ka riigijuhtidele, kes moraalset selgroogu näitavad. Terrorismiakti puhul lahendavad olukorda selleks valmistunud korrakaitsjad ja eriüksuslased. Kuid need, kellesse kliimakriisi tõsidus sisendab ebakindlust, tunnevad end abituna olukorras, kust ei paista selget väljapääsu. Komplekses polükriisis pole üht päästvat õlekõrt, vaid rusuv lahenduste paljusus, mis nõuab tegutsemist justkui kõigilt, aga samas mitte kelleltki konkreetselt.

LÄBIKUKKUNUD JULGEOLEKUSTAMINE?

Kui miski tehakse riikliku julgeoleku küsimuseks, siis – vähemalt ideaalis – see pälvib avalikkuse tähelepanu ja vaba ligipääsu riigi ressurssidele. Seni aga paistab, et kliimakriisi julgeolekustamine on läbi kukkunud. Kopenhaageni koolkonna[1] järgi tähendab edukas julgeolekustamine, et miski määratletakse eksistentsiaalse ohuna, see ohutunnetus leiab sihtauditooriumi seas kinnitust ning kasutusele võetakse erakorralised meetmed. Kuigi kliimamuutuste tagajärjed on üha laialdasemalt teada ja mitmed riigid on defineerinud need eksistentsiaalse ohuna, on puudu valemi teine pool ehk erakorralised meetmed. Kliimamuutuste leevendamine ja nendega kohanemine kipub suubuma harilikku poliitmasinasse, millest väljuvad arengukavad ja strateegiad – retoorikas suurejoonelised, kuid praktikas tihti tühised.

Hooti on kliimaalane julgeolekuoht siiski poliitilise agenda tippu jõudnud. 1990ndatel pruugiti Saksamaa ja Suurbritannia valitsustasandil juba „kliimamuutuste kui eksistentsiaalse ohu" keelt. Eksistentsiaalse ohu häirekella lõi USA asepresidendina ka **Al Gore**, kes lisas riiklikusse julgeolekustrateegiasse keskkonnajulgeoleku osa. Järgnenud **Bushi** valitsus püüdis muidugi sellealaseid arenguid nullida. Siiski on Al Gore olnud üks vähestest tipp-poliitikutest, kes on näinud vajadust erakorralisteks meetmeteks ning toonud paralleele sõjaolukorraga. Hiljem levinud suhtumine „arutame seda ÜRO kliimakonverentsil" ei kujuta olukorda kuigi pakilisena.

Kliimakriisi akuutsuse kadumine suurest poliitikast oli selgelt näha juba 2007. aasta finantskriisi ajal, kui ÜRO kliimakonverentside ebamugavaid otsuseid hakati tulevatesse aastatesse edasi lükkama. Samal kümnendil võeti teiste julgeolekuohtude, nt terrorirünnakute vastu kasutusele erakorralisi ja inimeste õigusi piiravaid meetmeid. Kliimakriis pole kunagi taolist prioriteetsust nautinud.

Kui aga vaatame mööda „erakorraliste meetmete" nõudest, näeme, et kliimamuutuste julgeolekustamisel on siiski muid positiivseid mõjusid. Ilmselt võlgnevad mitmed riiklikud kliimaseadused ja ka Euroopa Liidu kliimapoliitika oma edu osaliselt julgeolekustamisele. Vahest on vedanud, et kliimameetmete jõustamisel on piirdutud demokraatlike viisidega ning pole mindud erakorraliste (sund)meetmete teed? Avalik vastumeelsus kliimapoliitikale oleks veelgi suurem, kui see tingiks koroonapandeemia stiilis eriolukorra.

KITSA JULGEOLEKUVAATE OHUD

Tasub ka küsida, kas kliimakriisi julgeolekuaspektide rõhutamine viib soovitud tulemuse ehk kliimakriisi juurpõhjuste leevendamiseni? Kui kliimapõgenike „oht" seostub arenenud riikides eelkõige repressiivsete ja põgenikke karistavate meetmetega, ei saa üllatuda, kui süsinikumaksu asemel seisame silmitsi taradega riigipiiridel. Riiklik julgeolek seatakse alati kõrgemale inimeste, kogukondade ja keskkonna julgeolekust. Lisaks ei vasta jutt kohe meie piiri taha jõudvatest kliimapõgenike hordidest tegelikkusele, sest enamik looduskatastroofide eest põgenejaid leiab peavarju lähiriikides ega jõua kaugele Euroopasse või Põhja-Ameerikasse. Kõige rohkem vajavad tuge hoopis kliimarände esmased sihtriigid Aafrikas ja Aasias.

Paraku muutub vaesemates riikides elavate haavatavate kogukondade julgeolek rahvusvaheliselt tähtsaks vaid siis, kui selle tagamine aitab kaasa rikaste riikide sisejulgeoleku tagamisele. Kui me ei soovi taasluua kolonialistlikke mõttemustreid, on eriti oluline, kuidas me looduskatastroofidest ja haavatavatest kogukondadest räägime. Sellised nähtused nagu nälg ja loodusvarade nappus ei ole paratamatud ega pelgalt loodusjõudude tulem, vaid vägagi inimeste kujundada. Nälg ei ole isepäi tegutsev sõltumatu muutuja, mis arenguriikides konflikte põhjustab, nagu võib vahel uudislugudest paista. Selline kõneviis võtab vastutuse neilt, kelle otsuste tulemusena on terved rahvad ja riigid nii kriitilisse olukorda sattunud. Kliimamuutuste põhjustatud põud või üleujutus võib olla viimane piisk karikasse, mille on täitnud ääreni varasemate aastate ja aastasadade poliitiline marginaliseerimine ja kolonialism.

Usun, et julgeolekuvaldkonda uute perspektiivide lisamine saab meie julgeolekut ainult tugevdada. Teadmised kliimamuutuste mõjudest, ökosüsteemide toimimisest ja kestlikust arengust, aga ka sellest, mis on süsteemne rõhumine ja kuidas vältida dehumaniseerimist, aitavad näha ühiskondi komplekssemana ja kriisidele paremini vastata. Aeg on liikuda edasi mõtteviisist, et „keskkonnaküsimustega saame tegeleda pärast seda, kui tõeliselt olulised küsimused (nagu julgeolek või majandus) on lahendatud", mida on väljendanud korduvalt ka praegune valitsuskoalitsioon. Ilma looduskeskkonnata poleks ei meid, majandust ega ka julgeolekut.

[1] *1980ndatel Kopenhaageni Rahu-Uuringute Instituudist (COPRI) välja kasvanud lähenemine, mis tähtsustab mittesõjalisi julgeolekutahke. Sellest on arenenud välja „julgeolekustamise" kontseptsioon.*

Laura Vilbiks on Eestimaa Looduse Fondi kliimapoliitika ekspert.

Foto: erakogu

MUUSIKA JA SÕJAAKTIVISM TIKTOKIS UKRAINA NÄITEL

Lisaks meelelahutusele on kolinud TikToki platvormile ka raskem sisu, nagu sõjaaktivism. Ukrainlased on pannud oma rahvusliku identiteedi ja ühtsuse teenistusse euroloo „Stefania". Ootamatul kombel kasutavad seda aga hoopis teistel eesmärkidel vene sisuloojad.

Kirjutas **Jaana Davidjants**, illustreeris **Elis Kitt**

Sõjad toimuvad tänapäeval lahinguväljade kõrval üha enam ka internetis, nagu on olnud võimalik täheldada teise Karabahhi ja kestva Vene-Ukraina sõja näitel. Just viimast on tituleeritud ka TikToki sõjaks. Sealjuures on räägitud palju sotsiaalmeediapõhise sõjaaktivismi eri aspektidest, ent vähem heli rollist selles. Ometi on muusika sõjas tähtsal kohal.[1]

MUUSIKA ROLL SÕJAS – LAHUTAJA JA ÜHENDAJA

Muusika on kuulunud sõdade juurde pikka aega ja sugugi mitte alati võimestavas võtmes. Näiteks mängisid USA väed Vietnami sõjas lahinguväljadel valju muusikat, et vietkongi võitlejaid vaimselt kurnata, Guantánamo lahe vangilaagris kasutati aga lastesaate „Sesame Street" tunnusmuusikat piinamisvahendina (vt Al Jazeera dokumentaalfilmi „Songs of War"). Üks kurikuulsaim näide muusikast kui vägivalla tööriistast on pärit teisest maailmasõjast, kus seda kasutati natside koonduslaagrites muusikat vabatahtlikult. Muusikauurijad on rõhutanud, et muusikaga tegelemine aitas vangidel hoida oma kultuurilist identiteeti ja traditsioone, pakkudes samal ajal võimalust säilitada väärikust.

Just muusika kaudu loovad inimesed kogukondi, ent samamoodi kasutavad nad muusikat, et end teistest inimrühmadest eristada.

Teadlased, eriti psühholoogia ja neuroteaduse valdkonnas, on uurinud, kuidas aitab muusika inimestel rasketes oludes vastu pidada. Nende sõnul loob see ühise emotsionaalse kogemuse, mis tugevdab rühma liikmete omavahelist sidet, soodustab solidaarsust ning aitab neil stressiga paremini toime tulla. Just muusika kaudu loovad inimesed kogukondi, ent samamoodi kasutavad nad muusikat, et end teistest inimrühmadest eristada. Muusika on oluline rahvusliku identiteedi kujunemisel ja ülalhoidmisel. Siinkohal on asjakohane mõelda Eestile ja sellele, kuidas rahvuslikud laulud aitasid teisel ärkamisajal, 1980. aastatel ühtsust luua.

Sarnaselt Eestiga on Ukrainaski olnud pärast Nõukogude Liidu lagunemist 1990. aastate alguses Lääne muusika kõrval populaarne rahvusliku alatooniga muusika. Eriti suure populaarsuse saavutas Ukrainas popmuusika, milles on kasutatud rahvuslikke pille, pärast Venemaa täiemahulist sissetungi aastal 2022. Hea näide, mis on ilmselt eestlastelegi hästi teada, on siinkohal Kalush Orchestra laul „Stefania", mis ühildab räpi rahvaliku temaatikaga. Pärast sõja algust sai laul uue tähenduse ning algne rõhk nihkus emaduselt emamaale. Nii illustreerib see, kuidas äärmuslikud sündmused, nagu sõda, rahvuslikku identiteeti kujundavad.

„STEFANIA" AKTIVISMI TEENISTUSES – PATRIOOTLIKUD KASSID

„Stefania" eduloos ukraina rahva ühendajana mängis suurt rolli TikTok. Platvorm saavutas suure populaarsuse koroonapandeemia ajal 2020. aastal. Kui alguses tundus, et TikTok on esmajoones naljasisu jagamiseks, siis nüüd näeme, et sinna on kolinud ka palju n-ö rasket sisu, näiteks sõjamaterjal. Nagu viitavad sotsiaalmeedia uurijad, pakuvad eri platvormid erinevaid võimalusi. TikTok on teiste hulgas üsna eriline. Esiteks määrab TikToki „For You" lehe sisu ülimalt personaliseeritud algoritm, sest prioriteet ei ole suunata inimesi üksteist jälgima, vaid pigem pidevalt uuele sisule reageerima ja sellega dialoogi astuma. Teiseks on platvorm audiovisuaalne – peaaegu igal TikToki videol on helitaust, mida on tehniliselt lihtne lisada. Nimelt saab heli kerge vaevaga algsest videost eraldada ja oma video taustaks panna. Heli mõjutab ka sisu levikut. Kui mingi *soundtrack* kogub platvormil populaarsust, soovitabki algoritm vaatajaile seda sisaldavaid klippe. TikToki sisuloojad, kes loodavad oma sisuga rohkemate inimesteni jõuda, kasutavad oma videotes populaarseid *soundtrack*'e.

Samal eesmärgil on kasutatud TikToki sõjaaktivismis rahvusliku identiteedi teenistuses ka Ukraina euroolugu „Stefania". Klippides võib näha Ukraina lippu, vappi, päevalilli. Muusika omakorda tugevdab ja võimendab patriootlikke teemasid, mis nii ehk naa laulus peituvad. Sõjas tavapärane patriotism saab TikTokis aga mängulise tooni. Nii näeme ühes postituses supergalesest kassi, kel on seljas Ukraina lipu värvides keep, teises kassi, kel on peas väike roosa panamka, mis sarnaneb mütsiga, mida üks Kalushi liige kandis Eurovisionil. Tervikuna joonistub välja pilt armsuse strateegilisest kasutamisest sõjakommunikatsioonis. Muide, armsuse kaudu saab edastada ka problemaatilist või isegi vägivaldset sisu, näiteks kui üks nunnu tegelane annab teisele vastu vahtimist. Nii on nunnusus sõjakommunikatsioonis omamoodi Trooja hobune – justkui ohutu, kuid võib afektiivsuse tõttu kindlalt inimeste teadvusse kinnistuda.

SÕJAHELIDE SUMMUTAMINE *VS.* LAULU KAAPERDAMINE

Rahvuslikele sümbolitele keskendunud materjali kõrval näeme TikTokis ka teistlaadi videoid, mis kujutavad sõdurite ja tsiviilelanike elu sõja ajal. Paljud neist on filmitud pommivarjendites, kohtab ka klippe pommitamisest või selle põhjustatud hävitustööst, näiteks video lastest pommivarjendis, taustal mängimas „Stefania". Lapsed tantsivad laulu saatel ja hakkavad siis õpetaja juhtimisel kaasa laulma. Muusika sulandub laste lauluga ja kuna see kõlab pommivarjendis, tekib n-ö tegelik, diegeetiline heli, mis peegeldab päriselu. Mittediegeetilist postproduktsioonis lisatud heli (nt *soundtrack*'i)[2] kasutatakse sõjakollete klippides vähem, esmajoones kostab neis just tegelik heli. See aitab rõhutada olukorra tõsidust ja veenda, et pommitamine toimub tegelikult – nüüd ja praegu. Paralleelselt kasutatakse heli sõja akustiliste šokkide vähendamiseks, nagu näitas klipp lastest pommivarjendis, et luua positiivsemat atmosfääri.

Kuna TikTok annab kasutajatele suure vabaduse, kuidas heliga ümber käia, võib juhtuda, et seda kasutatakse mõnel ootamatul viisil. Näiteks on pannud „Stefania" enda eesmärkide teenistusse vene sisuloojad. Huvitaval kombel ei vaidlusta need klipid kestvat sõda ega Venemaa rolli sissetungijana, samuti mitte fakti, et inimesed surevad. Vaidlustatakse hoopis seda, et venelased peaksid sõja tõttu häbi tundma. Nii näeme ühes klipis noort naist, kes kõnnib tänaval. Lisatud on vene keeles tekst: „Mida sa nüüd oma Venemaal tegema hakkad?" Järgneb hulk kaadreid samast naisest, kes naudib eri restoranides toitu. Teine klipp toetub sarnasele ideele, kuid erineb teostuse poolest. See algab linnulennult tehtud jäädvustusega Punasest väljakust, mille all on tekst: „Kogu maailm: olla venelane on häbiväärne!" Seejärel näidatakse meile kauneid kaadreid Venemaast, selle loodusest, linnadest ja mälestusmärkidest koos tekstiga: „Häbi? Olen uhke, et olen venelane!"

Seega, muusikal on palju rolle peale selle, et see paneb jala tatsuma. Muusika on lihtsasti politiseeritav, see võib olla sõjaaktivismi tööriist ning muusika võimestamiseks, aga ka piinamiseks kasutamine ei ole ajaloos midagi uut. Muusika on afektiivne ja TikTok soosib afektiivset materjali, mistõttu seda kasutakse seal nii rahvuse ühendamiseks kui ka oma kogukonna piiride tõmbamiseks. Ka ukrainlased kasutavad „Stefaniat" edukalt identiteediloomeks, sõjahelide summutamiseks ja laiema publiku kaasamiseks. Kuna TikTok laseb aga heliga vabalt ringi käia, võivad venelasedki „Stefania" enda narratiivi teenistusse rakendada, kaaperdades selle ning näidates seeläbi ukrainlastele ja muule maailmale mõtteliselt keskmist näppu.

[1] *Artikkel põhineb Jaana Davidjantsi teadusartiklil „„Stefania" for Identity, Affinity, and Disruption: The Role of Sound in TikTok War Activism" (Res Musica, nr 16, 2024).*

[2] *Filmides lisatakse diegeetiline heli vahel ka postproduktsioonis. TikTokis juhtub seda harva, kuna tegu on suuresti amatöörmaterjaliga.*

Foto: Marten Pudok

Jaana Davidjants on Tallinna Ülikooli Balti filmi, meedia ja kunstide instituudi külalisteadur. Tema doktoritöö käsitleb sotsiaalmeediapõhist loojutustust konfliktidest ja sõjast.

Foto: Paul-Henrich Daude

Elis Kitt on vabakutseline graafiline disainer, animaator ja illustraator. Lisaks teeb ta brändi Ekito alt riideesemetele ja kottidele *airbrush*-illustratsioone.

KUIDAS TEGELEDA NÄHTAMATUGA?

Seisame tihti ristteel: kas ebamugavate arvamuste ees vaikida või sekkuda? Kui klassiruum muutub lahinguväljaks, kus sõnadest saavad relvad ja hoiakutest kaitsekilbid, muutub hariduse eesmärk eriti selgeks. See ei ole ainult teadmiste jagamine, vaid ka noorte väärtuste kasvatamine ning empaatia ja solidaarsuse arendamine.

Kirjutasid **Mikhail Mogutov** ja **Maria Sakarias**, illustreeris **Liisa-Lota Jõeleht**

„On olemas ainult mehed ja naised, kõik muu on hullumeelne luulu ja mõttetu ajupesu," kõlab valjult ja ootamatult 11. klassi õpilase arvamus tunni alguses, mille teemaks on sooline võrdõiguslikkus ja seksuaalvähemuste õigused. Kas ja kuidas reageeriksid õpetajana? Kas peaksid seda kommentaari vägivallaks?

Vaatame järgmist juhtumit.

11. klassi maailmahariduse külalistunnis keskendutakse mitmekesisusele ja identiteedile. Õpilaste ülesanne on valida seinale kuvatavast ligi 20 märksõnast kolm, mis on neile olulised või millega nad iseennast seostavad. Valikus on näiteks demokraatia, keskkonnakaitse, sõnavabadus, LGBT+ õigused. Noormees tagareast hõikab valjult: „Jaa, see LGB-misiganes teema on mulle oluline! Ma olen selle vastane!" Aga kas reageeriksid sellele sõnavõtule ja kas siin on tegemist vägivallaga?

Need on päris olukorrad ja kogemused möödunud aastast. Ilmselt vähesed meist nimetaksid neid juhtumeid vägivallaks. Tõenäoliselt on need kommentaarid meie jaoks pigem solvavad, ebaviisakad ja kohatud, lihtsalt naljad. Võib-olla ei peakski reageerima. Äkki on nii parem. Keegi ei saanud vähemalt haiget, eks?

Aga see juhtum?

Õhtune aeg. Nii 10. klassi õpilased kui ka õpetaja on väsinud. Vesteldakse inimõigustest ja mitmekultuurilisusest. Tutvume näidetega ajaloost, mille keskmes on rängad inimsusvastased kuriteod, ka holokaust. Üks õpilastest avaldab valjult arvamust: „Juute tulebki tappa, II maailmasõja ajal käituti juutidega õigesti." Kas nüüd ütleksime, et see arvamus on vägivaldne?

Viimase kommentaari puhul on ehk juba rohkem nõustujaid, et see ületas piiri. Tundub, et tegemist on vägivallaga – täpsemalt vaenukõnega. Võib-olla kutsub nende väljaütlemiste lugemine esile vastikust, pettumust, kurbust või isegi abitust. Tahaks õpilasele selgitada, et sellised karmid kommentaarid ei ole inimlikud, turvalised ja seega aktsepteeritavad. Tekivad kohe mõtted, et kuidas tunneks end selles klassiruumis juudi juurtega õpilane? Millist valu ja kahju see talle põhjustaks? Kust tuleb peaaegu täiesalise noore arusaam, et üks inimrühm ei vääri õigust elule? Olenemata sellest, kui tõsiselt ta seda mõtles, millest tulenes vajadus see arvamus kõva häälega välja öelda? Ning miks ta ise seda vägivallana ei taju?

NÄHTAV JA NÄHTAMATU VÄGIVALD

Vägivalda mõistetaksegi tavaliselt kui midagi silmaga nähtavat või selgelt tajutavat ja otsest. Norra sotsioloog **Johan Galtung**, keda kutsutakse ka rahu-uuringute isaks, arendas juba 1960ndatel välja nüansirikkama arusaama nii vägivalla kui ka rahu kontseptsioonist, mis on olnud aluseks rahuhariduse valdkonna kujunemisele. Rahuhariduse kontekstis peame eristama otsest ja kaudset vägivalda. Otsese vägivalla alla kuuluvad füüsilised või psühholoogilised rünnakud, mis on suunatud mõne üksikisiku või rühma vastu, nt (küber-) kiusamine, mõnitamine, ähvardamine või vaenukõne. Otsese vägivalla puudumisel valitseks justkui rahu. Õpetaja võiks öelda: „Meil ei ole klassis õpilasi, kes agressiivseid kommentaare ütleksid, nii et kõik on hästi." Valikus ongi vägivald või rahu, must või valge, mündi kaks poolt. Rahuhariduse raamistiku järgi räägime aga sellises kontekstis – otsese vägivalla puudumise korral – nn negatiivsest rahust, näilisest rahumeelsusest.

Galtung (1962) tõi negatiivse rahu kõrvale positiivse rahu kontseptsiooni. Kui meil ka õnnestub konfliktne olukord maandada ja kõigi emotsionaalne turvalisus oskuslike võtetega taastada, ei pruugi see tähendada, et saame rääkida rahust või rahumeelsest klassiruumist. Noorte hoiakutesse võivad jääda püsima kahjulikud üldistused, stereotüübid ja eelarvamused, „meie-nemad" hoiak, s.t kuskil eksisteerib grupp inimesi, keda me tajume endast erineva või eraldatuna, „teistena", kes ei suhestu „meie" identiteediga. Ja võib-olla on need teised kas alaväärsed või hullemal juhul väärtusetud.

Rahuhariduses kirjeldame neid ilminguid kui sotsiokultuurilist vägivalda – problemaatilisi kuvandeid, mis on juurdunud meie kultuuris, väärtustes, narratiivides. Sinna alla kuuluvad eelarvamused ja stereotüübid, aga ka peaaegu märkamatud mikroagressioonid. Need nõmedad naljad, mis justkui ei tee kellelegi haiget, kuni me ise pihta saanud gruppi kuulume. Kultuurilise vägivalla kõrval võib eristada ka teist nn kaudse vägivalla vormi – struktuurset vägivalda, mis viitab ebavõrdsetele ühiskondlikele institutsioonidele ja süsteemidele, nagu struktuurne diskrimineerimine või segregatsioon.

KUIDAS VÕIKS POSITIIVNE RAHU PÄRISELUS VÄLJA NÄHA?

Ühes Eesti koolis otsustas 12. klassi õpilane tulla terve klassi ees n-ö kapist välja transpoisina. Klassikaaslased kuulasid hoolega ta lugu ja esitasid küsimusi, näiteks mis vanuses ta aru sai ja kuidas täpsemalt otsuseni jõudis. Klassi ühine arvamus on, et nad võtavad ta vastu sellisena, nagu ta on, nende jaoks ei ole midagi muutunud. Seda ütlesid nad otse oma klassikaaslasele siiralt ja toetavalt. Ka kooli õppenõustaja kommenteeris, et koolis peab olema igaühel võimalik end turvaliselt tunda.

See juhtum peegeldab positiivset rahu, mille all mõtleme harmoonilisi suhteid, sotsiaalset õiglust, võrdsust ja inimõiguste austamist. Positiivne rahu soodustab ja säilitab tingimusi püsiva rahu saavutamiseks. Kui negatiivne rahu tähendab otsese vägivalla puudumist, siis positiivne rahu taotleb, et tegeletakse ka kaudse vägivalla vähendamise ja ennetamisega. Pingeid püütakse ära hoida nende tekkimise algstaadiumis. Kusjuures positiivne rahu saavutatakse ainult rahumeelsete vahenditega.

Julgeolekust räägitakse tavaliselt vägivalla või selle puudumise kaudu. Siin on aga ülioluline küsida, kuidas tegeleda just nähtamatu vägivallaga meie ühiskonnas, sest selle pinnalt tekib nähtav vägivald. Kuidas tagada negatiivse rahu kõrval ka positiivne rahu, s.t jõuda rahumeelse mõtteviisi ja vägivalla ennetamiseni? Kuidas märgata ja vähendada alandavat suhtumist, ebavõrdsust, diskrimineerimist ning arendada solidaarsust, võrdsust, hoolivust ja koostöisust? Kas selleni jõudmine oma kogukonnas, ühiskonnas või kogu maailmas on naiivne unistus või saavutatav eesmärk?

RAHUHARIDUS PAKUB LAHENDUSI

Kutsume kõiki haridusasutusi ja noortekeskuseid sellesse panustama ning rohkem ja sihipärasemalt rahuharidusega tegelema, s.t mitte ainult konfliktide lahendamise, vaid ka nende ennetamise ja noorte jaoks teadlikult turvalise ruumi loomisega. Selleks on mitmeid vahendeid. Üks kasulik ja lihtne raamistik, mida rahuhariduses kasutame, on näiteks vihapüramiid. See on õppevahend, mille töötas välja USAs tegutsev juudi-ameerika inimõiguste organisatsioon Anti-Defamation League (Laimuvastane Liiga) holokaustist saadud õppetundide põhjal. Püramiid näitab, kuidas kahjulikest hoiakutest ja eelarvamustest võib kasvada välja vaenulik vägivald, kui neile ei pöörata tähelepanu ja neid ei lahendata; kui neid normaliseeritakse või isegi soodustatakse. See ei tähenda, et eelarvamused viivad alati vägivallani, ent vägivalla juured kipuvad olema sageli eelarvamustes. Ühesõnaga, ka keerulises julgeoleku kontekstis peame pöörama jätkuvalt tähelepanu problemaatilistele hoiakutele, sellele silmaga nähtamatule. Pealtnäha süütutest väljaütlemistest võime jõuda vägivaldsete tegude ja nende õigustamiseni.

Rahuhariduse raamistiku järgi räägime otsese vägivalla puudumise korral nn negatiivsest rahust, näilisest rahumeelsusest.

Kuivõrd eelarvamused ja stereotüübid tekivad tihtipeale „teistega" kokkupuute puudumisest, on meil haridustöötajatena vaja aeg-ajalt neid võimalusi ise luua.

Näiteks saab korraldada nn elava raamatukogu ja kutsuda külla kas LGBT+ kogukonna või teiste kultuuride esindajaid. Psühholoog **Gordon Allporti** sõnastatud kontaktihüpoteesi kohaselt kaovad sotsiaalsete rühmade vahel eelarvamused just siis, kui tekivad otsesed sotsiaalsed kontaktid. Samas ühekordsest kohtumisest ei piisa ja kokkupuude peaks olema sisuline ja korduv. Ja samuti mõjutab hoiakute kujunemist üldine ühiskondliku suhtumise foon. Rahuhariduse ja laiemalt maailmaharidusega on seega oluline tegeleda järjepidevalt ja kannatlikult – nii loome muutust.

Rahuhariduse kohta leiad rohkem infot Maailmakooli koduleheltmaailmakool.ee, maailmakool.ee/peaceedu/et.

Mikhail. Foto: Denis Larchenko

Maria. Foto: Aivo Kallas

Mikhail Mogutov ja **Maria Sakarias** tegelevad Mondo Maailmakoolis rahuharidusega. Mikhail on Narva Eesti Gümnaasiumi õpetajate nõustaja ning Maria Mondo maailmaharidus- ja teavitusprogrammi juht.

Foto: autoportree

Liisa-Lota Jõeleht on õues jalutaja ja toas joonistaja.

ISESEISVAD SAMMUD JULGEKS OLEKUKS

Päästeameti eksperdid Leho Lemsalu ja Anni Alev kirjutavad, mida saaks igaüks teha, et võimalikus kriisiolukorras toime tulla ja ellu jääda.

Käitumissuunised kriisiolukordadeks: olevalmis.ee

ÕIGESTI VARJUMINE VÕIB PÄÄSTA ELU

Kirjutas **Leho Lemsalu**

Ukrainas toimuv sõda näitab selgelt, et siseruumides või keldris olles on ohuolukorras märkimisväärselt väiksem tõenäosus saada vigastada või surma kui lageda taeva all või akendega ruumis. Varjumine on hädavajalik situatsioonides, kus tekib kiire ja otsene oht elule ja tervisele. Seda võib põhjustada suurõnnetus ohtlike kemikaalidega, plahvatus, sõjaline rünnak jne. Varjumise eesmärk on kaitsta end lööklaine, põlengusuitsu, lendavate esemete, nagu mürsukillud, ja muu otsese ohu eest.

Enda kaitsmine ei ole luksus, vaid eluline vajadus. Juba täna tuleks küsida: kus saan varjuda mina?

Leho Lemsalu on Päästeameti ohutusjärelevalve osakonna varjumise ekspert ja tegeleb kõigega, mis on seotud varjumisega.

Varjumisest on aga väga keeruline avalikkuses rääkida, kuna seda seostatakse sageli sõjaga, millele inimestel on arusaadavalt raske mõelda. Samas on praegune reaalsus, et meie geograafiline asukoht, võimalikud looduskatastroofid, tööstusõnnetused või hübriidrünnakud nõuavad, et oleksime valmis igaks olukorraks.

Tõenäoliselt on paljud näinud suuremates asulates oranžil taustal olevat sinist kolmnurka, mille all on kirjas „avalik varjumiskoht" – viimastel aastatel on neist palju räägitud. Paraku on see tekitanud eksliku arusaama, et need on igas olukorras ainuõige lahendus. Tegelikult on avalikud varjumiskohad mõeldud – just sõjatingimustes – neile, kes asuvad nende lähedal ega jõua ohu korral mujale minna; enamik avalikke varjumiskohti ei pruugi isegi olla pidevalt juurdepääsetavad. Ohuteavituse korral peaks varjuma seal, kus parasjagu oled – lähimas siseruumis või keldris ja igal juhul akendest eemal. See on kiireim ja turvalisim lahendus.

Päästeameti küsitlused näitavad, et kui riik saadaks inimesele ohuteavituse, varjuks umbes pool elanikkonnast – 42% inimestest läheks esimesel võimalusel hoone keldrisse ja 10% lähimasse siseruumi. Samas eelistaks 15% inimestest esimese lahendusena avalikke varjumiskohti ja 23% ei reageeriks üldse. Viimased kaks näitajat on eriti murettekitavad: ainult avalikele varjumiskohtadele lootjad ei pruugi kriisiolukorras sinna jõuda ning reageerimata jätjad riskivad oma elu ja tervisega.

Oluline on, et inimene oleks läbi mõelnud, kuidas ja kuhu vajaduse korral varjuda saab. Kuna sõjalise konflikti oht on püsiv ja pikaaegne, siis kodus või tööl on võimalik ruumid selleks ette valmistada.

Rusikareegel on, et hoonetes varjudes tasub olla võimalikult madalal korrusel – keldris või selle puudumisel esimesel korrusel. Ruumide seinad ja laed peaksid olema tugevast materjalist, näiteks betoonist või kivist, samuti peab olema tagatud värske õhu liikumine. Kodu ja töökoha varjumisruumid võiksid olla puhtad ning vabad liigsetest asjadest ja prahist. Aknad tasub ära katta, et nende purunemisel ei lendaks ruumi klaasikilde või väljast ohtlikke tükke. Korteriühistutes ja teistes suuremates hoonetes võiks majaomanik seista hea selle eest, et majas olevad inimesed saaksid kiiresti varjuda.

Ühelt poolt on Päästeameti ülesanne anda inimestele vajalikud teadmised ja oskused, et hädaolukorras võimalikult hästi ise toime tulla. Mida rohkem inimesi suudab iseseisvalt ja teadlikult tegutseda, seda rohkem on meil võimalik päästa elusid, ennetada tervise-, keskkonna- ja varakahjusid ning toetada abivajajaid.

Teisalt on meie ülesanne koordineerida riigi valmisolekut elanikkonnakaitse kriisideks. Üks meie fookus on varjumine, kuid nagu öeldud, ei ole avalikud varjumiskohad ainuke osa meie varjumispoliitikast. Siseministeeriumis on ettevalmistamisel eelnõu, millega plaanitakse alates 2025. aastast nõuda uutesse suurematesse ehitistesse varjendite rajamist, kuid juba valmis majade varjumiskohad sõltuvad eelkõige nende omanikest ja kasutajatest. Olemasolevates hoonetes võiks hinnata, mis võimalused seal varjumiseks on – juba sellest on kasu, kui teha keldrikorrused või tugevate seintega ruumid puhtaks ja korda, et neid saaks hädavajaduse korral kasutada. Detsembris lõppes ka KredExi korteriühistute toetusprojekt, mille abiga sai teha elamuid energiatõhusamaks, seda toetust laiendati ka varjumiskohtade kohandamisele.

Enda kaitsmine ei ole luksus, vaid eluline vajadus. Juba täna tuleks küsida: *kus saan varjuda mina?* Olgu see kodus, tööl või koolis. Oleme teinud viimastel aastatel varjumisvõimaluste laiendamisega edusamme, kuid palju tööd seisab veel ees. Varjumiskohtade rajamine ja korrashoid on küll väljakutse, kuid see tõstab tulevikus meie kõigi turvatunnet ja kaitseb elusid, kui peaks saabuma halvim. Alusta täna – iga samm loeb!

KAS SUUDAKSID KRIISIOLUKORRAS NÄDALA ISESEISVALT HAKKAMA SAADA?

Kirjutas **Anni Alev**

Viimased aastad on andnud meile kõigile väärtuslikke, aga ka valusaid õppetunde. Üks neist on kindlasti arusaam, et kriisideks valmistumine pole ainult riigi või kohaliku omavalitsuse ülesanne, vaid kõigi ühine vastutus. Sõda Ukrainas, looduskatastroofid ja äärmuslikud ilmastikuolud on näidanud, kui kiiresti võib olukord pöörduda ja kui tähtis on, et iga inimene teaks, kuidas oma lähedasi ja iseennast aidata. Kriisid ei küsi aega ega kohta, nad lihtsalt tulevad. Selleks et olla paremini valmis ootamatusteks, on tähtis, et kogu ühiskond – nii riik, omavalitsused, kogukonnad kui ka igaüks meist – oleks teadlik ja valmistunud.

Anni Alev on Päästeameti ennetustöö osakonna elanikkonnakaitse ekspert ja parendab inimeste kriisivalmidust.

Kriisivalmidus on saanud Eestis viimastel aastatel järjest rohkem tähelepanu, kuid paljude jaoks on see veel pisut võõras ja ebamugav teema. Võime ju endiselt mõelda, et kriisid meid ei puuduta, kuid reaalsus ümberringi ütleb muud. Praegu on ärevust palju ja see on inimlik. Seetõttu on loomulik, et paljud ei soovi keerulistele teemadele isegi mõelda, lootes, et „ehk läheb mööda", kuid tegelikult on just valmisolek see, mis annab meelerahu ka kõige raskemal ajal. Teadmised ja väikesed praktilised sammud muudavad olukorra palju kindlamaks – nii riigile kui ka igaühele meist.

Aga mis on need esimesed sammud, mida igaüks saab teha? Päästeamet soovitab kõige lihtsamat ja alustuseks olulisimat: veenduda, et sina ja su lähedased suudaksite vähemalt ühe nädala oma kodus iseseisvalt hakkama saada. Seda olukorras, kus ei ole elektrit, vett ega kütet ning poodi ei saa minna. Kriisivarude kogumine ei ole keeruline. Varud ei tähenda hirmutavat kogust toitu ja vett kuskil kapis, vaid eeldavad pigem teadlikku lähenemist oma igapäevastele ostudele ja tarbimisele. Varude süstemaatilise planeerimise ja kasutamisega on võimalik tulla toime nii, et midagi ei lähe raisku.

Varude süstemaatilise planeerimise ja kasutamisega on võimalik tulla toime nii, et midagi ei lähe raisku.

Esmajoones vajame kriisiolukordades vett. Soovitame igal leibkonnal tagada endale vähemalt ühe ööpäeva joogiveevaru, mis on eluliselt vajalik – ilma veeta suudab inimene vastu pidada vaid 3–4 päeva. Kui läheduses on looduslik veekogu, võib ka seda veeallikana kasutada. Hea on teada, kuidas vett ohutuks muuta, näiteks keetes või kasutades spetsiaalseid veepuhastustablette või -tilku.

Toiduga on asi lihtsam, kui sageli arvame. Kriisivalmiduseks piisab sellest, kui varuda tavalisi toiduaineid igapäevasest pisut rohkem. Hoidke neid toiduaineid, mida niikuinii tarbite, ringluses, et säilivusaja lõppemisel midagi raisku ei läheks. Kas teil on kodus ka taskulamp ja varupatareid? Sellised lihtsad asjad on kriisisituatsioonis väga olulised ja muudavad elu ebakindluses pisutki lihtsamaks.

Kuid kriisivalmidus pole üksnes inimese vastutus. Päästeamet pakub tasuta kriisikoolitusi korteriühistutele, ettevõtetele ja kogukondadele, kogukonnaga koos harjutamine suurendab meie kollektiivset valmisolekut ja vähendab ärevust. Mida rohkem inimesi on valmis ja teab, kuidas tegutseda, seda rohkem ennetame tervise-, keskkonna- ja varakahjusid. Meil on olemas teadmised ja oskused, millega pakkuda tuge nii korteriühistutele kui ka ettevõtetele, sest igaühe panus aitab meil kõikidel turvalisemalt kriisidest üle saada.

Riigi ülesanne on inimesi kaitsta ja toetada, kuid kriiside kulgu mõjutab suuresti see, kuidas oleme nendeks valmistunud. Olles teadlikud ja tegutsemisvalmid, suudame seista vastu kõigile ootamatustele ning hoida end ja oma lähedasi.

Kui paber on liiga diip, aitab
muurileht.ee

Veebruarikuus rahvusraamatukogus

L 01.02 13–18
LAUAMÄNGUPÄEV
Brain Gamesi juhendajatega
RaRa väike maja

L 15.02 12–14
PEREHOMMIK
Sõbraga koos
RaRa Solarise saatkond ja Apollo raamatupood

08.–28.02 KAUNEIMATE RAAMATUTE NÄITUS
25 kauneimat Eesti raamatut ja 5 kauneimat Eesti lasteraamatut
RaRa Solarise saatkond

Tippteadja konsultatsioon õppijatele
rara.ee/tippteadja

LVLup! MUUSEUM
Interaktiivne videomängude näitus
RaRa väike maja, nullkorrus
E–L 14–19

RaRa väike maja: E–R kell 10–20, L 12–19, P suletud
RaRa Solarise saatkond: E–P kell 10–19

Raamatukogu on suletud 24.02.

Priipääse!

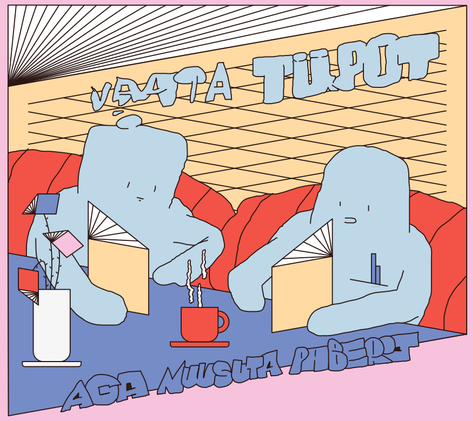

RaRa EESTI RAHVUS-RAAMATUKOGU

RaRa väike maja
Narva mnt 11

RaRa Solarise saatkond
Estonia pst 9

Vaata lähemalt:
rara.ee/sundmused

FOTOESSEE:
VISUAL FIELD TESTING*

Kirjutas ja pildistas **Kevin Molloy**

Ei ole võimalik nimetada külalislahkemat kogemust, millest olen oma elus osa saanud. Saabumishetkest peale jagati toitu ja jooke, vahetati lugusid ja laule, räägiti nalju, kingiti suitsukala ja küpsiseid ning parandati uksi hetkegi kõhklemata, isegi kui see tähendas, et tuli minna koju vajaliku tööriista järele. Oma perspektiivi avardamine on sageli üks raskeimaid edasiminekuid, mida saavutada. See hõlmab küsimust või kindlustundekriisi. Selleks et see toimuks, pead möönma midagi, mida sa ei tea. Õnneks on see ka üks enim rahuldust pakkuvaid edasiminekuid elus.

„Vesi ravib mind, seepärast mulle meeldib siin aega veeta."

Maastiku sümboolne tähendus ja võimekus pakub selle elanikele kuuluvustunnet. Kohad on laetud poeetilise tähendusega. *See, kus ma olen, on seotud intiimselt sellega, kes ma olen.* Nad on omavahel seotud, kokku põimunud ja lahutamatud; need on ümbritsevad ojad ja jõed, kanalid ja metsad, kodud ja tänavad, inimesed ja kohad. Nende maastikuelementide vahel liikudes on tunne, et sina *mõtled* koos nendega ja nemad *mõtlevad* koos sinuga. Ma ei mõista seda ebapraktilisena.

Foto: autoportree

Kevin Molloy on Eestis resideeriv visuaalantropoloog.

*Katsetused visuaalse(lt) väljaga

„Kas unistad kunagi kaladest?" Ettevaatlik naeratus: „…*Sa küsid kummalisi küsimusi.*" Järgneb vaikus. Mulle näib, et võisin kasutada valet lähenemist. Enne kui mul tekib võimalus suunda muuta, kõlab vastus. „*Jah… mõnikord, et ujun koos nendega.*" Oleme oma maastikega omamoodi unenäolises ruumis – ja sellest tulenevalt on ümbritsev, topograafia, kodu meile tohutult olulised. Ma leidsin koha, mis on „lõpmatult külalislahke kellegagi, kes tahab sellega kaasa mõelda". Aga sa pead sellega koos mõtlema. Mitte selle eest.

Kahe kuni nelja tasku läbipatsutamine, seda kipub juhtuma sagedamini talvekuudel, kui vaja on mitut kihti. Sahisev heli, selge märk tikkudest rinnataskus. Äkiline väävlipea tõmme üle süüteriba, tule lahvatus, misjärel saabub vaikus. Mis tahes maastikule omistatud tähendus ei ole miski, mille saaks lihtsalt sisse ja välja lülitada, samuti ei põle see kiiresti ära ega kao. Keegi, kes pole sellele kohale häälestatud, ei suuda seda lihtsasti mõista.

Mitmesugused ühis- ja kommunaalrajatised. Selle välisseinad koosnesid metallkarkassist, mille sisse oli ehitatud telliskivisein. Kuidas saab miski nii elutu esitleda end sümboolsena? Tahtlikult mitte vaadata hoonet, millest iga päev möödud. Teel tööle ja tagasi koju, teel seltskondlikule olengule või üksi istuma. Teel lapsi koolist ära tooma või haiglasse ema külastama. Sõltumata sellest, mis lugu koht iga mööduja jaoks kannab, on selle mõju sügav.

TAHTEST TEGUTSEMISENI

Ilmselt paljud meist on mõelnud viimastel aastatel – või varemgi – vähemalt korra, et kui peaks juhtuma halvim, siis kuidas saaksin mina Eesti kaitsesse panustada. Või kõigepealt: kuidas oleks julgem olla, kuidas saaksin tunda end kindlamini, et vajaduse korral oskaksin midagi teha?

Kirjutas ja pildistas **Madis Katz**

Üks minu tegevustest Kaitseliidus on pildistamine. See suitsukattetossuga vaikelu on õppuse Sibul kõrvalsaadus

Minu Kaitseliiduga liitumise lugu sai seemne 2008. aasta suvel. Olin sõitnud Gruusiasse oma tüdruksõbrale külla ja vaevalt kohale jõudnud, kui algas sõda. Ühel ööl, pärast pikkade kütuse- ja toidupoejärjekordadega õhtusest Thbilisist läbijalutamist, kirjutasin koju sõpradele kirja ega teadnud, missuguse võimukorraldusega linnas ma hommikul ärkan. Olin solidaarsusest paigale jäänud, evakuatsioonibussid olid läinud, kuid tegelikult ma midagi peale hakata, kuskilt otsast aidata ei osanud. Välismaalasena võõra riigi kriisis ongi ehk sellist mõistmist – kuidas riigikaitse ühiskonnaga põimub ja millised on siin üksikisiku võimalikud rollid – palju tahta, kuid mõttes võrreldavat kriisi koju kujutledes avastasin, et ma ei teadnud, kuidas see süsteem kodumaalgi õieti korraldatud on. Kui paljud üldse teavad, mida sellises olukorras peale hakata?

Kaitseliit on kasvanud laiapindsemaks organisatsiooniks, mis pakub rolle ka neile, kellele püssiga metsas müttamine ei sobi või kes ei saa seda teha, kuid kel ometi on tahe panustada.

Kui oleksin ajateenistuses käinud, siis kodumaal mingi püssiga roll mul vast oleks, eeldatavasti ka aim süsteemi toimimisest. Aga neid rolle peaks ju ometi olema laiemalt, rohkem kui „õppinud reamees reservis"?

Kui tagasilennu aeg kätte jõudis, oli sõda läbi ja tsiviillennukid jälle lendasid. Suveniiriks oli õppetund: mõistmine harjumuspärase mugava elukorralduse tinglikkusest ja haprusest. Mu hariduses oli ilmselgelt auk.

SOOVIDE IDANDAMINE

Pärast Gruusias kogetut hakkas idanema kaks soovi: 1) mõista meie kriisi- ja kaitsesüsteemi ning enda võimalikku osa selles ja 2) õppida automaati kasutama. Võimalusi end laiemas mõttes kriisihalduse teemadel vabatahtlikult harida ehk isegi leidnuks, kuid soov number kaks oli juba üsna spetsiifiline ja kallutas mõtteid Kaitseliidu poole.

Enda nurga leidmine võib võtta omajagu energiat ja organisatsiooni tundmaõppimist, mis omakorda ei pruugi käia kähku, aga iseenda agentsusele on kahtlemata ruumi.

90ndatel üles kasvades olin kuulnud Kaitseliidust igasuguseid veidraid asju, millele oli lisandunud teadlikuma elu jooksul veel omajagu kriitilisi lugusid, niisiis olid mul omad eelarvamused. Teisalt oli meediapildis näha Kaitseliidu kuvandi arengut, mis näis andvat lootust, et muutuseid on ja heas suunas. Lähimas tutvusringkonnas mul kaitseliitlasi ei olnud, kuid veidi kaugemal, seltskonna servadel oli neid oma vaiksel moel jällegi hulganisti: sõbra emast kunstifunktsionäärini, õpingukaaslastest mesinikuni. Neid kontakte läks hiljem tõsisemalt liitumist kaaludes vägagi vaja, ühtpidi, et noid eelarvamusi kummutada, ja teisalt selle pärast, et Kaitseliidu *online presence* kodulehtede tasandil on… ütleme leebelt: napp, kuiv, ametlik ja igav. Sisuliselt öeldakse huvilisele, et tule kohale ja räägime. Aga milline on võimaluste lehvik? On see lihtsalt ajateenistuse jätk? Kui ma ei ole kindel, kas Kaitseliit on minule, kui ma ei tea, kas just minul on Kaitseliidule midagi anda, kas mu vorm ja tervis veavad välja, ja kui üldine arusaam kaitseliitlastest – „laigulises mehed püssiga metsas" – või ka viited seadustele ja määrustele ei ole päriselt piisavad, siis erilist julgustust või veenmisjõudu see *online presence* ei evi.

Kaitsetahe ja -valmidus, millest viimasel ajal nii palju juttu on, vajavad tuge, mingit struktuuri ja kogukonda, ja siis harjutamist, et sellest ka kasu oleks, et sellesse usku oleks.

Mul olid õnneks need seltskonna servad, kust leidsin inimnäolist julgustust. 2022. aasta kevadel kirjutasin kodulehelt leitud aadressile, et jah, mina siin, sääraste oskustega, tahaksin ühineda. Selle neliteist aastat küpsenud liitumisteemalise kontaktivõtuga tabasin Ukrainas toimuvast sõjast tingitud suurt liitumislainet. Ühtpidi oli järgnenu kummaline: kellelgi polnud aega minuga kohtuda, liikusid mõned e-kirjad ja enne veel, kui kedagi füüsiliselt näinud olin, rääkimata millestki õieti arusaamisest, sain laohoidjalt pragada, et ma oma varustusele järele polnud läinud. Teistpidi oli ses mäsus õpetlikku, ootuseid juhtivat kvaliteeti.

KASTMINE JA KASVATAMINE

2022. aasta suvel leidsin end ühtäkki võhivõõrastega bussi pakitult metsalaagri poole sõitmast, vorm seljas ja püss käes. Tulemas oli neli päeva intensiivset õpet, sõdurioskuste kursuse Kaitseliidu variandi esimene moodul. Mul oli see automaadiga laskma õppimise soov, eksole. Tegelikult polegi sõduriõpet (või ajateenistuse tausta) ilmtingimata vaja. Kaitseliit on kasvanud ning püüab kasvada hõlmavamaks ja laiapindsemaks organisatsiooniks, mis pakub rolle ka neile, kellele püssiga metsas müttamine ei sobi või kes ei saa seda teha, kuid kel ometi on tahe panustada. Kaitseliidu tegevus näikse olevat justkui suunatud vahetuskaubale, taustaks meie kõigi ühine julgeolekutaotlus: pakud oma oskusi, aega ja teadmisi, vastu saad Kaitseliiduga seotud oskusi ja teadmisi, koos oleme tõhusamad. Lisaks laiem kontekst, „laiapindne riigikaitse" on *the* sõnapaar. Kõik panustavadki. Ja Kaitseliidus on selle väljund „kolme V kontseptsioon" – võitlejad, võimestajad ja võimaldajad. Esimesed on püssiga, teistel on teadmised ja oskused, millega esimesi toetada, ja kolmandad annavad vajaduse korral süüa ja peavarju. Paras keeruline värk hästi korraldada, aga põhimõttele kirjutan julgelt alla.

Mul on vedanud, leidsin kohe olemasolevas struktuuris oma koha. Laiapindsuse poole liikumine annab lootust, et järjest rohkem tahtega tüüpe leiavad oma rolli. Kuid see enda nurga leidmine võib võtta omajagu energiat ja organisatsiooni tundmaõppimist, mis omakorda ei pruugi käia kähku, aga iseenda agentsusele on kahtlemata ruumi. See on see neljas V – vabatahtlikkus. Või õigemini VU – vabatahtlik usinus.

Minu paariaastane kogemus Kaitseliidus on mind positiivselt üllatanud. Selles 2022. aasta metsalaagris ütles rühmaülem kenasti, et vaat, me siin pinguta-me korraldada, sest kui õpe on jama ja tegevuste põhjendatus arusaamatu, siis vabatahtlik järgmine kord lihtsalt ei tule. Kuid sarnast kostis ka vastsetelt maakaitseväelastelt pärast Ussisõnade õppust: nood kümneks, viieteistkümneks või rohkemakski aastaks paberile unustatud kunagised ajateenistujad, kelle pea ainus kogemus kaitsestruktuuridega oligi see ammune ajateenistus ja keda nüüd õpetasid kaitseliitlased, olid samuti üllatunud, et saab nii inimlikult, tõhusalt ja kvaliteetselt. Kipun neid uskuma, neil on võrdlusbaas, mida minul ei ole.

Kiitmine on muidugi igav ja alati on arenguruumi. Näiteks taimetoitlaste ja taimetoidu kohalt on küll mingi krõks lihtsalt veel käimata. Toidupakid taimetoitlastele on ilmselgelt olemas, kuid nende sujuv kasutamine õpupustel, seda ei ole, rääkimata sooja toidu valmistamise juhtudel lihata või veganvaliku võimaldamisest. Suhtumine on paraku veel kuskil „taimetoitlane sööb salatit" tasemel. Taimetoitlane olla on Kaitseliidus võimalik, kuid kõhu poolest on ta omapäi.

SIIRUVIIRULINE SIBUL

Ükskord mingi õppuse aegu, olin laigulises vormis ja puha, kõndisin oma ülemusega (naine, kusjuures) kuskilt kuhugi. Ta vaatas mind veidi hindavalt ja pärimise peale tunnistas, et pangu ma pealegi vorm selga, kõik on nagu korrektne, aga seda päris õiget sõdurimõõtu ikka kätte ei saa. Ma ei võtnud hinge, täitsa okei, vorm ei teegi kaitseliitlast.

Kaitseliit on suur vabatahtlik organisatsioon, sootuks suurem kui mugav minu-oma-nägu sotsiaalmeedia mull. Erinevaid inimesi ja nende erinevaid tõekspidamisi (millest kõik sulle meeldida ei pruugi) seob ühine eesmärk julgemalt olla ja valmidus selle nimel ka veidi pingutada. Kaitsetahe ja -valmidus, millest viimasel ajal nii palju juttu on, vajavad tuge, veidi teadmisi, mingit struktuuri ja kogukonda, ja siis harjutamist, et sellest ka kasu oleks, et sellesse usku oleks. See, mis on vormi sees, ja see, mis on kaitseliitlase peas, on vormist olulisemad.

Gruusias istusin külalisena diivanil ega teadnud, kuidas abiks olla. Kuid ega mu kohalikud sõbrad palju paremas seisus ei olnud – ka neil polnud rolle, kuigi käed sügelesid. Võib-olla praegu on Gruusias rollijaotuse ja kriisikorraldusega paremini, ma ei tea, kahtlane, aga selleks, et Eestis oleks paremini, saan ma midagi teha.

Saan ja teen. Võib-olla nii lihtne see ongi.

LEINATES KADUNUD LOODUSMAASTIKKE

KESKKONNAAJALUGU

Eesti ornitoloogi, teadlase ja looduskaitse suurkuju Eerik Kumari elulugu näitlikustab, kuidas looduse hoogne ümberkujundamine pole toonud kaasa üksnes lindude või taimede kadu, vaid ka isiklikku leina ja kurvastust.

Silvia Lotman

Müürilehe ja keskkonnaajaloo keskuse KAJAK koostöös sündinud rubriik toob kokku kaks sageli eraldi eksisteerivat teemat: ajaloo ja keskkonna. Igas loos meenutavad keskkonnahumanitaarid mõnda minevikuseika, millel on tulevikule palju öelda.

1919. aastal asus Matsalu märgala servale Kasari luha äärde elama perekond Sits, kust sirgus hilisem Eesti looduskaitse juhtkuju Kumari. Matsalu märgalast kirjutas ta oma elulookirjelduses nii: „Imekaunis loodus laialdastel luhtadel voogava rohumerega, […] eemal läänes kodumaa haruldasim laht, üle selle aga tuhandete lindude häälitsused – see kõik oli täis mõõtmatut avarust ja kummalist veetlevust. Ei saanudki siis see väike poiss teisiti, kui pidi sageli luha serval seisma jäädes küsivail silmil järele vaatama mõnele tundmatule linnule, kellest keegi lähemalt jutustada ei teadnud."[1]

ÜRGSE LOODUSE KADUMINE KASARI JÕEL

1925. aastal algas toonase Eesti Vabariigi veeteede valitsuse tellimusel Tallinna sadamatehases innovaatilise kopp-süvendaja Alfa ehitus. Inseneriteadusliku tõe eesmärk oli Kasari jõe ja Matsalu lahe süvendamine. Süvendamise põhjuseks olid põllumeeste palved, sest Kasari luha rikkalikku heina oli raske loomadele söödaks varuda, kuna looduslikud üleujutused olid ennustamatud ning viisid raske tööga varutud heina tihti hoopis allavoolu. Alfa osutus nii heaks mudeliks, et selle järgi ehitati ka Beta. Need kaks suurt masinat olid ühiskonnas sümboolse tähtsusega: ka väike Eesti riik suudab suunata ümber suuri jõgesid, isegi võimsaid üleujutusi põhjustavat Kasari jõge, mis toob Lääne-Eestisse kokku veed risti läbi kogu Eesti.[2] Tavalisele lehelugejale oli see kindlasti meeliülendav teadmine, et ta elab nii innovaatilises ja progressiivses riigis. Loomulikult tõstis see teadmine noore rahvusriigi uhkust ja eneseteadvust.

Oma elutöö Eesti looduse kaitsele pühendanud Kumari elus läks kahel korral nii, et selle, mida ta uuris ja tähtsaks pidas, hävitas riigivõim just samal ajal.

Foto: erakogu

Silvia Lotman on Eestimaa Looduse Fondi juhatuse liige ning Tallinna Ülikooli keskkonnaajaloo doktorant, kes uurib Eesti looduskaitse ajalugu Nõukogude perioodil.

Kummalisel kokkusattumusel alustas noor Eerik Kumari sihipäraseid linnuvaatlusi just aastal 1928, kui riiklik Kasari jõe süvendamine ja Matsalu lahe kuivendamine alguse said. Kraavitustööd tõid kaasa ulatuslikke muutusi looduses: looklevate jõgede asemele tulid sirged kanalid, Matsalu lahe kirdeosa kadus järgnenud aastatega täielikult, suurtel aladel tõrjus roostiku välja tarnastik. Eerik Kumari oli sel ajal veel alles 16-aastane noormees. Hiljem kirjeldas ta kodumaastiku hävitamisega paralleelselt ornitoloogiks kujunemist nii: „Kaua kõndis ta piki kuivakstõmbunud jõeasemeid, vaatles binokliga kaugeid heinamaid ja peatus uue süvendatud jõe ääres, mis laia nöörsirge kanalina suundus kaugele läände." Oli veel viimane võimalus kirjeldada kaduvat ürgloodust selles piirkonnas.[1]

Lindude uurimine oli keeruline töö: lugematuid tunde, päevi, nädalaid tuli veeta luhal, lahel ja roostikus, määrata linde, kirjeldada nende pesitsust ja liikumist. Selle suure ettevõtmise tulemuseks oli 1936. aastal valminud 800-leheküljeline käsikiri pealkirjaga „Materjale Matsalu lahe linnustikust". Kuna 1935. aastal võeti vastu Eesti Vabariigi esimene looduskaitseseadus, tegi Kumari 1936. aastal ühtlasi ettepaneku muuta Matsalu looduskaitsealaks. „[K]ui meil selliste linnukaitsealade asutamine tõsiasjaks saab, siis peaks Matsalu laht olema nende hulgas üks esimesi ja väärtuslikumaid," kirjutas noormees looduskaitseinspektor **Gustav Vilbastele**.[1] Paraku ei läinud ettepanek läbi ja Matsalu võeti looduskaitse alla alles Nõukogude ajal – 1957. aastal, kui Kumari kirjeldatud märgala oli juba tundmatuseni muutunud.

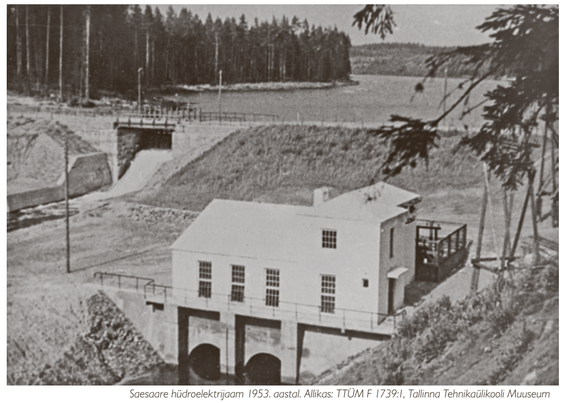

Saesaare hüdroelektrijaam 1953. aastal. Allikas: TTÜM F 1739:1, Tallinna Tehnikaülikooli Muuseum

TARBETU HÄVITUSTÖÖ AHJA JÕE ÜRGORUS

Ülikoolis tutvus Eerik temaga samal kursusel bioloogiat õppinud **Ainoga**, noored abiellusid ning veetsid kogu elu koos väsimatult lindude elu kirjeldades ja kaitsta püüdes. 1936. aastal külastas Eerik esimest korda Aino kodukanti Põlva ümbrust ning vaimustus temale seni tundmatust loodusest. Taevaskoda ja Ahja kärestikujõgi lausa haarasid oma ületamatu ilu ja maalilisusega.

Kumari nimetas Ahja jõe Saesaare kärestikku Eesti üheks ilusaimaks paigaks, imetles kõrgeid kaljujärsakuid, vanu okasmetsi ja kristallselge veega madalat allikaterikast jõge. 1968. aastal ilmunud vihikus „Ahja jõe ürgorg" kirjutas Kumari: „Saesaare kärestiku äärde istuma jäädes võis kuulatleda hallipäise kärestiku juttu. Vesi kohises suuri rändrahne ületades, vulises vasakpoolse jõeharu kivide vahel ja Saesaare saarel seisid vaikides vanad kuused […]. Niiviisi võis Saesaare kärestiku kaldal tundide viisi istuda ja silme eest mööda lasta kõik need aastamiljonid, mis olid kujundanud siinset jõeorgu."[3]

Kumari otsustas kirjutada oma väitekirja Ahja piirkonna linnustikust ja valis oma uurimisobjektiks eksootilise välimusega jäälinnu. Järgnenud aastatel veetsid Aino ja Eerik lugematuid tunde jäälindude tegevust jälgides, kõike täpselt üles kirjutades nii suvel kui ka talvel. „Ahja jõe huvitavamaks suliselanikuks – „lendavaks kalliskiviks" – on jäälind, meil vähe esinev linnuliik," kirjutas Kumari.[3] Alanud sõja, Saksa ja Nõukogude okupatsioonide vaheldumiste keerulisi aegu iseloomustab, et 1941. aastal avaldas Kumari loodusuurijate seltsi aastaraamatus 95-leheküljelise saksakeelse ülevaate jäälinnu pesitsusökoloogiast Ahja jõel; 1949. aastal esitas ta aga hoopis teistes poliitilistes tingimustes ülikoolile 203-leheküljelise kandidaaditöö „Jäälind *Alcedo atthis ispida* L. Eesti NSV-s".[1]

Kuid juba teist korda juhtus teadlase elus traagiline kokkusattumus: samal aastal ehk aastal 1949 sai teatavaks, et Saesaarde kavatsetakse ehitada hüdroelektrijaam. Nõukogude Eesti imelist inseneritehnilist progressi ülistades raadati paisu ehitamiseks Saesaare kärestiku ümbruses laiunud vana kuusik, Savimäe paljandist sai ehitusmaterjali tarbeks kruusakaevandus, Saesaare tammi asukohas lõhati kaldad, tammi ehitamiseks tühjendati kärestik kividest, endise kärestiku voolusäng kujundati vallidega kanaliks. Jõe ülespaisutamine algas 1952. aastal. Kumarite uuritud jäälindude elupaigad kadusid vee alla ja Kumari kandidaaditööst sai taas ajalooline kirjeldus loodusest, mida enam ei olnud.

„Kes võis siis teada, et juba mõned aastad pärast Saesaare hüdroelektrijaama valmimist viiakse siitsamast läbi võimas elektriliin, mis ühe hoobiga rahuldab kõik rajooni vajadused elektrienergia järele ja muudab Saesaare kärestiku hävitamise tarbetuks! […] Meie vabariigi maastikukaunim ja ületamatu teadusliku väärtusega kärestik toodi ohvriks majanduslikele kaalutlustele, mis hiljem osutusid lühinägelikuks," ahastas Kumari avalikult.[3] Nii juhtus oma elutöö Eesti looduse kaitsele pühendanud Kumari elus kahel korral, et selle, mida ta uuris ja tähtsaks pidas, hävitas riigivõim just samal ajal, kõigepealt Eesti Vabariik ja hiljem Nõukogude võim.

Kuigi Eerik ja Aino Kumari ei näinud oma elu jooksul kuigi palju looduse taastamist, siis lootus taastumiseks oli olemas isegi Nõukogude okupatsiooni ajal. Kumari leidis, et paisjärv tuleks alla lasta, uppunud kaljud vee alt vabastada ning aidata kärestikul taastuda, orulamm aga uuesti metsatasda samade puuliikidega, mis seal varem kasvasid.[3] Saesaare kärestik lamab aga endiselt paisjärve põhjas.

[1] *Rootsmäe, L.; Lilleleht, V. 1996. Eerik Kumari. Elu täis tööd ja rõõmu.*

[2] *Viikmann, H. 1931. Veeteede valitsuse süvendustööde ujuvad abinõud ja nendega teostatud süvendustööd. – Tehnika Ajakiri, nr 1, lk 8–10.*

[3] *Kumari, E. 1968. Ahja jõe ürgorg.*

ARMASTUSE KABINET
TEE OMA ELU KORDA VEEBRUAR

Kirjutas **Milkgirl373**, pildistas **Tristan Czar Aasmäe**

Milkgirl373 avab armastuse kabineti toimikud, võtab ette oma eksid, crush'id ja peas loodud armastuslood ning otsib teed nüüdisaegse kohtingukultuuri labürindis. Ikka selleks, et teha ruumi uutele ning pakkuda ka teile võimalust olla vähem „XD" ja rohkem „<3".

(★^O^★)(★^O^★)(★^O^★)(★^O^★)

armastuse kabinet läks põlema, enne kui jõudsin osta korraliku kontoritooli, millega saaks keerutada, nii et miniseelik tuules üles tõuseks ja sa näeksid minu… ok, nali.

tegelikult teeme armastusest pausi, kuna ühel ööl ärkasin üles hingeldades ja higistades. nägin unes situatsiooni, mille elasin läbi novembris, või tähendab, *No Nut November*'is. graafilisest disainerist DJ mullet, kellega sel ajal sebisin, ei soovinud minuga seksida, kuna osales *No Nut November*'i aktsioonis. see kummitas mind mitu kuud. kuidas ta sai minule ei öelda. ööpimeduses hakkasin guugeldama, mida see endast kujutab. algne otsing tõi välja *No Fap November*'i.

(★^O^★)(★^O^★)(★^O^★)(★^O^★)

seksuaalsest tegevusest hoidumise juured ulatuvad askeetlikusse religioossesse praktikasse, kuid uuemad tavad ei tundu nende põhimõtetega seotud olevat. väidetavalt sai *No Fap November* alguse 2009. aastal BodyBuilding.com-i foorumist[1], kui üks kasutaja kirjutas, et tema tüdruksõber läks 49 päevaks reisile ja palus tal sel ajal ejakulatsioonist hoiduda. mees alustas oma teekonna dokumenteerimist, hinnates iga päev, kui keeruline tal selle väljakutsega toime tulla on. foorumis kommenteerijad reageerisid sellele veidi hüsteeriliselt: mõned nimetasid naist solvavate sõnadega, teised soovitasid teda petta.

seksuaalsest tegevusest hoidumise juured ulatuvad askeetlikusse religioossesse praktikasse, kuid uuemad tavad ei tundu nende põhimõtetega seotud olevat.

vestluses toodi näiteks ka uuring, mis vaatles ejakulatsioonist hoiduvaid mehi ning väitis, et see tõstab testosterooni taset, suurendab energiat, aitab unehäiretega, tugevdab immuunsüsteemi, parandab füüsilist vormi jne. hiljem on selle teadustöö tulemused küll ümber lükatud, kuid sellest arenes välja iga-aastane väljakutse masturbeerimisest hoiduda. *No Fap November*'i reegliks sai „absoluutselt mitte mingit masturbeerimist ega eneserahuldamist". ühel hetkel kolis kogu teema Redditisse, kus loodi lisaks *subreddit*'ile r/NoFap ka eraldi naistele mõeldud r/NoShlick, kuid see ei osutunud eriti populaarseks.

arvasin, et härra mullet mõtles lisareegli „Milkgirl373-ga seksimine on keelatud" ise välja, kuid lähemal uurimisel leidsin siiski ülemineku *No Fap*'ilt *No Nut*'ile. see toimus 2017. aastal[2]. siis ei räägitud enam otseselt teadustöödest ja müütidest, vaid sellest sai internetis *challenge*, nagu oli kunagi *planking challenge* jne. siiski on *No Nut November*'i *subreddit*'is r/NoNutNovember olnud tipphetkel vähemalt 52 000 aktiivset osalejat, kes kõik dokumenteerivad oma progressi ja tagasilööke. *No Nut November*'i reeglite lühendatud versioon on kokkuvõtlikult järgmine.

Tee Oma Elu Korda Veebruari reegel oleks „ära alusta midagi uut, vaid hoia elus kõike, mis on oluline, ja viska välja kõik ebavajalik".

1. ära ejakuleeri.
2. märjad unenäod on okei. nende puhul ejakuleerimine on siiski keelatud. kui seda teed, oled mängust väljas.
3. masturbeerimine, seks ja kõik sarnane on lubatud, aga kui ejakuleerid, oled mängust väljas.
4. valetada ei tohi.

ootamatult võtsid liikumise omaks ka paremäärmuslased. näiteks võeti kasutusele Coomeri meem, mis viitab kroonilisele masturbeerijale, ning mõned paremäärmuslikud tegelased, sealhulgas vandenõuteoreetik **Alex Jones**, on kasutanud masturbatsioonivastast retoorikat sotsiaalse mõjutusvahendina, sõnades: „Porno on saatanast. See sõna otseses mõttes muudab su aju ja põhjustab erektsioonihäireid. Ära ole Coomer." mingites kogukondades on kinnistunud narratiiv, et porno ja masturbatsioon nõrgestavad mehi ning muudavad nad naiste suhtes alandlikuks.[2]

samas näib *No Nut November*'i tegelik mõju pornograafia tarbimisele olevat minimaalne – Pornhubi andmetel pole külastatavus märgatavalt langenud.[2]

pärast *No Nut November*'it tuleb muidugi *Destroy Dick December*, mis arenes samuti välja satiirina. erinevalt *No Nut November*'ist pole see mitte piiramine ega kiusatuste vältimine, vaid novembri tulemuste ★tähistamine★.

selle reegliks on, et iga päev tuleb ejakuleerida üks kord rohkem, kui tegid seda eelmisel päeval, ehk detsembri esimesel päeval masturbeerid ühe korra, teisel kaks korda, kolmandal kolm korda jne-jne. see tähendab, et uusaastaööl pead võib-olla peo vahele jätma, et saaksid 31 korda oma kõhu peale tulla (mõned juhendid ütlevad, et jõulude ajal saad vaba päeva). kui teha *challenge*'it õigesti, peaks inimene ühe kuu jooksul masturbeerima ja päriselt „tulema" 496 korda.

ja olemegi jõudnud kohutavasse jaanuarisse, mis võtab kõige retsima pöörde – 0 alkoholi ehk kaine jaanuar (eksisteerib ka *Veganuary*). kui november oli täis teaduslikult põhjendamatuid tegevusi, mis piirasid ja sundisid sind ekstreemsustesse, et mängida oma testosterooni tasemega, siis jaanuaris tõmbame normiks tagasi. populaarsel kainuse väljakutsel on lihtne eesmärk: loobuda aasta esimesel 31 päeval alkoholist.

kuigi kõik need väljakutsed pole jätkusuutlikud, kajastavad need siiski veidi meie keha vajadusi ja tarbimise olemust vastavalt ajale. võib-olla me isegi ei pane tähele, et oleme jõudnud olukorda, kus „*stepmother fucks stepson in the ass with a dildo*'st" enam ei piisa ja akrotomofiilia *actually gets the job done*. *No Nut November* pakub võimalust tšakrad uuesti paika saada ning äkki mõistame kaine jaanuari jooksul, et tegelt oleme katkised 21-aastased bomžid, mitte lslt „tudengid".

ma pole siiani leidnud ühtegi populaarset trendi, mis oleks seotud veebruariga, nii et mõtlesin, et teen enda oma. olen väga inspireeritud *No Nut November*'ist ning usun, et enese lühiajaline piiramine võib aidata leida enda kohta väikeseid detaile, mida varem ei teadnud. *hear me out*. veebruar on olnud minu jaoks tavaliselt kuu, kus olen iga päev järjepidevalt masenduses. meeldetuleb narx, mida on liiga palju tehtud; keha, millega pole piisavalt tegelenud; mõttetud asjad, mille peale olen raha kulutanud; eksid, kellega olen halvasti käitunud; sõprused, millesse pole piisavalt panustanud; veider seks, mida on aasta aega harrastatud; projektid, millega pole jõudnud tegeleda.

sellest inspireerituna sooviksin täita *challenge*'itest tühja veebruari enda uue avastusega – Tee Oma Elu Korda Veebruar (TOEKV). selle aasta jõuludel jooksin Ülemiste keskuses ringi ja ostsin kingitusi lastele, keda ma pole kunagi näinud, ja pereliikmetele, kes minule kunagi kingitusi ei tee. kõrva blästisid jõululaulud, mis rääkisid rahust ja kodus olemisest. mõtlesin, et tahaksin päriselt rahulikku talve pidada. mitte midagi kasulikku teha. lihtsalt olla, oma armuvalu tohterdada ning elu korda seada.

selle reegel oleks „ära alusta midagi uut, vaid hoia elus kõike, mis on oluline, ja viska välja kõik ebavajalik". see oleks nagu elu talgud. kuu, kus me ei sebi kellegi uuega, vaid helistame oma *fuck buddy*'le ja küsime, kuidas tal päriselt läheb. kuu, kus me ei ürita suitsetamist või oma spiidisõltuvust maha jätta, vaid seda kontrolli all hoida. ei proovi tõusta tööredelil, vaid püüame lihtsalt teha nii palju, kui meilt palutakse. ei tõmba Tinderit ega ühtegi muud uut äppi. kuu, kus ei osta ühtegi uut asja. kuu, kus teeme selle ühe sõbraga, keda pole viis kuud näinud, Burger Boxis lõpuks ühe õlle. loeme selle *fucking* raamatu lõpuni, mida oktoobris alustasime. *fuck it*, helistame oma exile ja räägime vanadest headest aegadest. ei mingit innovatsiooni – ainult stabiilne eksisteerimine, elus püsimine. seda kõike selleks, et olla valmis märtsiks.

Tristan Czar Aasmäe tegi nii, nagu Milkgirl373 ütles.

[1] *Prause, N. 2023. How did No Nut November Start? – Medium, 31.10.*

[2] *Dickinson, E. 2019. How A New Meme Exposes The Far-Right Roots of #NoNutNovember. – Rolling Stone, 08.11.*

KIIRKOHTING

ANDRES TÖLP

Küsis **Mariliis Mõttus**

Veebruari alguses taasavas Pärnu Rannakino ruumides oma uksed kultuuriklubi Tempel. Templi juht Andres Tölp räägib kolmeaastasest teekonnast uue majani ja sellest, mida seekord teisiti tehakse.

Templi taaselustamine on olnud sul töös juba mitu aastat. Milline on see teekond olnud?

Kui tagasi vaatan, on see olnud ikka üles-alla, hambad ristis, läbi vasktorude. Kõik sai alguse 2021. aastal, kui tuli Pärnu linna kaasava eelarve võit. Umbes 900 inimest hääletas selle idee poolt ja mõtlesin, et ei saa neid alt vedada. Otsisin õiget kohta igalt poolt, olin vahepeal Pärnu kinnisvaraekspert, teades kõiki suuremaid ruume. Esialgne plaan oli teha uus Tempel jõe äärde Batuudikeskusesse. Krundi omanik lubas, siis jälle ei lubanud, siis arvas, et võiksin astuda Keskerakonda või olla linnavalitsuses tema ettur. Ta tahtis peale rendilepingu asju, mis olid ebaeetilised. Enne päris lõppu ütles, et teeme ära. Projekt oli juba valmis ja siis ta teatas ühel päeval, et me ikkagi ei tee. See lõi rivist välja. Otsisin veel, rääkisime linnavalitsusega, et äkki saame teha endisesse Päästeameti majja, aga ka see libises käest. Ühel hetkel eelmise aasta sügisel ma loobusin, sest olin väsinud ja jooksin kogu aeg vastu seina. Kõik variandid olid läbi kaalutud. Siis tuli aga teade, et Rannakino ruumid on saadaval. Enne see polnud variant, sest see oli olnud paarkümmend aastat kütteta. Iseenesest ilus saal, aga kõik klubid, mis olid üritanud seal aastaringselt midagi teha, olid põhja käinud, kuna pidid ise gaasiga kütma. Ja siis tuli teade, et maja läheb rekonstrueerimisele ja sinna pannakse küte sisse. Alustasin kiiresti läbirääkimisi, mis oli ka muidugi üles-alla sõit, kuid 31. detsembril, mõned tunnid enne kaasava eelarve tähtaja kukkumist, ma lõpuks rendilepingu allkirjastasin. Kokkuvõtvalt on see olnud lihtsalt piin, piin, räme piin.

Loodan, et Templi tulekuga saabub rahu maa peale. Kuna ongi sellised mustad ajad, siis saame inimestele rõõmu pakkuda.

Vähemalt saate nüüd selle piina vilju maitsta.

Jaa, see on nii äge. Tegime ju kõik ringi, sest see on vana maja. Saali jätsime paika, aga kogu teise tiiva, kus olid varem WCd ja kontorid, tõmbasime täiesti nulli ja ehitasime sinna ise uue lahenduse. Uued WCd, uue invaWC, *backstage*'i tegime suitsuruumi arvelt kaks korda suuremaks, nii et suitsetajatel on seal nüüd paraku üsna kitsas. Aga see kõik oli vajalik, sest need ruumid olid nii kehvas seisus – sealt käis kunagi üle jaanuaritorm ehk maja oli vee all ja kui seinu maha võtsime, siis kõik pudenes. Olen selle koha pealt veidi punkar, et tegime kõik asjad ise. Baarid, WCde uksed, isegi kapid. Meil on väga hea ehitusmeeskond selle jaoks, aga väga kulukas ka muidugi.

Kui suveformaadil peatuda, siis suvel on Tempel kõige paremas mõttes higine ööklubi rannas.

Kui arvestada, et vahepealsesse aega on mahtunud koroona, inflatsioon, sõja algus ja energiakriis, siis kas oled ka mõelnud, et jätaks selle koha ikkagi avamata ja ootaks paremaid aegu?

Jaa, mõtlesin külll. Kui Batuudikeskus oleks käiku läinud, oleks see langenud täpselt sellesse aega, kui oli energiakriis, nii et selle koha pealt on mul väga hea meel, et see läbi ei läinud. Aga maailm on üldiselt muutunud. Muusikaturul on läinud asjad samamoodi kallimaks, aga ka professionaalsemaks. Ja maailmakord on muutunud. Loodan, et Templi tulekuga saabub rahu maa peale (*naerab*). Kuna ongi sellised mustad ajad, siis saame inimestele rõõmu pakkuda.

Kirjutasid meie lehes 2021. aastal sellest, kuidas Pärnu vajab oma subkultuurikoda. Mis eesmärki Tempel teenima hakkab? Üheks Templi fookuseks olete märkinud hariduse. Milles see väljendub?

Hariduslikus mõttes tahan teha praktikabaasi Pärnu Kunstide Koolile. Soov on koolitada noori hakkajaid tehnikuid, helimehi, valgustajaid, videokunstnikke. Pärnu Muusikakooliga teeks ka kindlasti koostööd, kui on vaja suuremat ruumi kontsertide jaoks või proovide tegemiseks. Ka Pärnu kolledži tudengipere on broneerinud endale juba kõik neljapäevad. Ma ei tea, kui hariduslik see on, et tudengid pidu panevad, aga selles suhtes oleme ennast ka tudengkonnaga sidunud. Kui varem olime teadlikult *underground*, kuna kõik muu oli Pärnus sada protsenti klassikaline ööklubi, siis nüüdseks on turg muutunud. Väga head tööd on teinud Wunderbaar ning juurde on tulnud punkmale artistile, et pakkuda püünele pürgivatele bändidele väljundit.

Nimetasid ka Wunderbaari ja Garaaži. Kuidas kolm sellist kultuuriasutust Pärnusse ära mahuvad?

Seda saame teada umbes aasta pärast – kahtlemata läheb supp lahjemaks. Minu suur saal ei ole neile eriliseks konkurendiks, sest need on koosseisud, mille publik ei mahu ära ei Wunderisse ega ka veel väiksemasse Garaaži. Minu turusegmendiks on ikkagi ansambel, mis toob rohkem inimesi, kui mahub ära nii-öelda konkurentidele. Mul on ka väga hea meel rääkida, et Wunderbaar võttis minuga ise ühendust ja küsis, mis mu kevadprogrammis on. Ja siis jagasime ja *metal*-muusikat pakkuv kultuuribaar Garaaž. Wunderbaar võtab bände sisse ja teeb ka tantsumuusikat, selles suhtes on Tempel olnud kunagi võib-olla suunanäitajaks. Mis puudutab edasist, siis mul on kaks saali. Suurem saal, mille ristisin Mere saaliks, mahutab *ca* 400 inimest ja hakkab võõrustama ainult väljakujunenud artiste, kes suudavad kindlalt vajaliku hulga publikut kohale tuua. Vanas Templis käis hästi palju ka nii-öelda püünele pürgivaid ansambleid Soomest, Lätist, Leedust ja mõned ka Rootsist, kes sõitsid Pärnust läbi ja tegid siin esinemispeatuse, mis oli alati hästi südantsoojendav ning võimaldas kontakti luua ja vaadata, milline on lätlaste-leedukate pillimängutase. Kahjuks Templi Mere saal neid artiste vastu võtta ei saa. Põhjus on puhtalt majanduslik, sest saali nii-öelda nupust käima vajutamine kogu personali, kütmise ja kõige muuga on lihtsalt nii kulukas, et tundmatut välis- või eesti artisti paraku ei tule Pärnusse kuulama kriitiline mass inimesi, et see oleks rentaabel. Teise saali, mille olen ristinud Jõe saaliks, programmi hakkab vedama **Kevin Park** ja see on peamiselt trummi ja bassi, hiphopi ja üldiselt bassimuusika saal, kuid sinna kannatab mahutada ka väga väikese koosseisuga *live*-esinejaid, võib-olla trio või kvarteti.

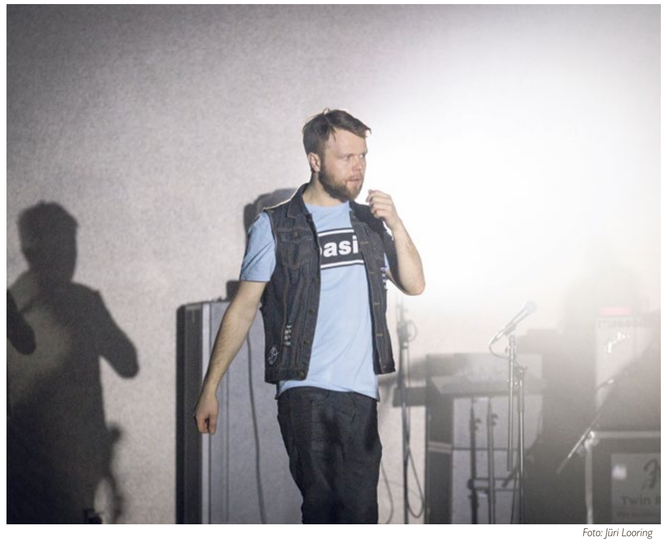

Foto: Jüri Looring

Aga kuhu alustavad artistid või väiksemad bändid pöörduma peaksid?

Esimesed katsetused me kindlasti teeme, aga arvan, et alustavad bändid, kes annavad välja debüütalbumeid või teevad alles oma esimesi kokkumänge, on vägagi oodatud soojendusesinejateks mõnele suuremavahel kavasid. See on ka väga hea alus samas žanris tegutsevate ööeluasutuste koostööle.

Ehk kergitaksid natuke saladuskatet Templi edasiselt programmilt?

Kui kiirelt suveformaadil peatuda, siis suvel on Tempel kõige paremas mõttes higine ööklubi rannas ja siis teeme suures saalis ka pidusid, mitte ainult *live*'e. Meil on naabriks ju Beach Grind, kellel on väga rahvusvaheline *line-up*, nii et me ei taha sellele alla jääda ja soovime ka enda programmis rahvusvahelist mõõdet näha. Kui on võimalik, kasutame ka sisehoovi, kuhu mahutab ehk tuhat inimest.

Järgmine kontsert toimub Templis 21. veebruaril, üles astub Sõpruse Puiestee, kellele järgneb 23. veebruaril, kui Pärnus tähistatakse iseseisvuspäeva, **Anett**. Sealt edasi tulevad The Boondocks, **nublu maria kallastu** ja ansambliga, sest ma seisan ikkagi ansamblimuusikute ja pillimeeste heaolu eest. Siis on Ans. Andur, Winny Puhh ja enne jaanipäeva Smilers.

Mis soovidega sa Templi uuele tulemisele vastu lähed?

Asjad liiguvad teinekord iseenesest õiges suunas ja seda on kogukonna pealt tunda – kui küsin kellegi käest abi, siis tullakse ja tehakse ning raha ei tahetagi. Tuleb uus ajajärk. Jääme kindlasti vee peale ja pürgime linna toetuse poole.

Anna Templile hoogu: hooandja.ee/projekt/kultuuriklubi-tempel-kultuuriprogramm

UUS EESTI BIIT

MIRIKO

Foto: Leon Metsoilik

Küsis **Mariliis Mõttus**

Popmuusika poksiringis on võtnud koha sisse Miriko. Kindla valemi järgi ta ei toimeta – peaasi et enda muusika *cringe*'ima ei paneks.

Kuidas kirjeldaksid oma muusikat kellelegi, kes seda kunagi kuulnud pole?
Seda on päris keeruline teha, kuna mu diskograafia varieerub üsna seinast seina – millessegi kindlasse kinnituda ei saa ega oska. Kuid kui peaksin kokkuvõtlikult midagi ütlema, siis see on pigem popmuusika, mida mõjutavad mitmed teised žanrid: hiphop, *trap*, rokk, elektrooniline muusika, RnB. Hetkeseisuga olen võtnud suuna rohkem viimase poole, kuna olen aru saanud, et see passib mulle laulja ja laulukirjutajana praegu kõige paremini. Sobran seal maailmas natukene ringi ja vaatan, mida leian… Loodetavasti midagi head.

Sinu laulmismaneeri on võrreldud nii The Weekndi kui ka Post Malone'iga ning tuleb tõdeda, et su loomingus on seda välismaise popmuusika pHd küll. Mis on sinu muusika valem ja kuidas oled selleni jõudnud?
Uu, keemia, väga põnev. Pole säherduste teemadega ammu tegelenud. Mul on au, et mind võrreldakse selle generatsiooni popmuusika suurkujudega, sest vaatan ka ise neile alt üles ja alateadlikult ilmselt võtan neilt ka snitti. Aga valem… Ma ei tea… Mul ei ole mingisugust kindlat valemit, teen lihtsalt seda, mis mulle parasjagu stuudios hästi kõlab ja, mis kõige tähtsam, mille peale ise ei *cringe*'iks. Olen teinud muusikat juba pikalt, oma seitse aastat, ja otsin siiamaani mingil määral oma saundi. Kuid praegu tunnen, et olen kõige õigemas kohas, jõudnud muusikani, mis kõnetab mind enim ja mida mulle meeldiks kõige rohkem teha. Äkki sellest saabki Miriko saund.

Sa tegutsed kommunikatsioonivaldkonnas. Mis on parimad võtted muusika promomiseks, mida sa ka ise kasutad? Kui keeruline on end Eesti muusikamaastikul nähtavaks teha?
Eks see on, ma arvan, juba kõigile teada, et TikTok on parim kanal, kus oma muusikat jagada, sest kui lool läheb hästi TikTokis, läheb sel hästi ka kõikjal mujal. Kuid see on ka omamoodi kahe teraga mõõk, sest sildid „TikToki lugu" või „TikToki artist" ei meeldi kellelegi. Aga kuidas jõuda selleni, et lool läheks hästi? Seda kuldvõtmekest mul paraku ei ole. Leian, et tasub lihtsalt teha, inimestega igal kujul jagada ja jätkata seda protsessi, kuni juhtub midagi head… *I guess*. Eesti muusikamaastik on üks keeruline loom ja olen iseennast juba ühes aspektis raskesse olukorda pannud. Miks? Sest teen ingliskeelset muusikat. Eesti auditoorium on väga umbusklik kõige suhtes, mis pole talle n-ö tuttav. Vähemalt mul on selline mulje jäänud. Kuid on ka kanaleid, kes on valmis rohkem riskima, kajastama seda, mis ei pruugi peavoolule nii meeltmööda olla. Aga üldiselt jälgin mina sellist reeglit: ole inimeste vastu tore ja heatahtlik, sest sa ei tea kunagi, kes teab kedagi, kes võib sulle hoogu juurde anda.

Miriko uus lugu „make me feel" on kuulatav kõikidel muusikaplatvormidel.

Pälvisid äsja oma looga „Warmth (it all feels so lonely)" Raadio 2 aasta debüüdi tiitli. Kui palju on selline äramärkimine inimesi su loomingule lähemale toonud?
Ei teagi nüüd, minu meelest on kõik tavapäraselt jätkunud, kuigi olen märganud, et meedias on see lisanud mulle uudisväärtust, tänu millele on oma tegemisi lihtsam laiema auditooriumiga jagada. Ilmselt sain tähelepanu kõige rohkem tol Aastahiti õhtul, kui mitmed muusikatööstuse inimesed mulle õnne soovisid. See oli kergelt sürr moment, et inimesed, keda sina tead ja kellest lugu pead, teavad nüüd ka sinu olemasolust.

Mis teemasid sa oma loomingus enim käsitled?
Mulle on alati meeldinud öelda, et olen oma loomingus lootusetu romantik. Meeldib lahata kõike, mis on seotud armastusega, aga miskipärast kipub see tüürima just negatiivsete teemade poole. Neist on kuidagi lihtsam kirjutada, aga mitte põhjusel, et mul oleks nendega lähedane seos… vist. Pean tõdema, et isegi valu sees peitub midagi elavat ja tõelist – miski, mis paneb sind asju tundma. Enda arvates pole ma üldse romantiline inimene, kuid aiman, et elan seda endas peituvat romantikut muusika kaudu välja.

Mis oleks su unistuste projekt, millega tahaksid muusikavaldkonnas meelde jääda?
Eks unistama peab suurelt. Tahaksin, et see oleks projekt, mis paneks Eesti muusika maailmakaardile. Mitte et seda poleks enne tehtud, aga see võiks ka kaardile jääda, mitte seal vaid vilksatada. Selles võiksid osaleda ägedad inimesed, kellega oleks ülimugav koostööd teha. Projekt, mida tahaks teha õhinaga ja mille üle saaks uhkust tunda. Selline kiire kokkuvõte.

POPKULTUURIANKEET

MIA ESTONIA

Popkultuuriankeet kaardistab ajavaimu ja nähtusi Eesti ning muu maailma kultuuris, õitsegu need siis nurgatagustes või suuremate masside seas. Oma märkamisi jagab seekord meelelahutaja ja ürituste korraldaja Mia Estonia.

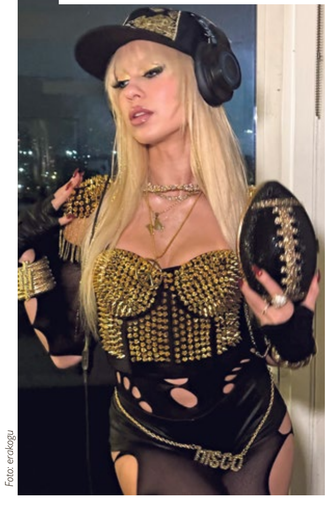

Foto: eraisiku

Mis uut nähtust või juba olemasoleva taastulekut oled maailma mastaabis viimasel ajal täheldanud?
Ma olen vanakooli *lounge*'ide ja diskoteekide fanaatik. Kindlasti on ägedaid laohooneid, kus hommikuni pidu panna, aga mulle meeldivad kohad, kus saan nautida head toitu ja vestlust ning sealsamas peo, tantsuga jätkata. Meeldib näha, et sedasorti asutused koguvad aina hoogu. *Light-up*-tantsupõrandad, *vintage* karv, kuld ja kard, martiiniklaasid – need viivad justkui positiivsemasse dimensiooni. Väheneb pimeda ja kõleda aja mõju, asendudes eufoorilise ja värvilisema atmosfääriga, kus on tagatud elegants. *Long live recession glam*!

Mis nähtus domineerib sinu jaoks praegu Eesti kultuuri?
Ütlen ausalt, et mul on seda raske hinnata, kuna näen Eesti kultuuriruumi praegu vaid interneti vahendusel. Poptümakas on täies hoos ja see teeb mulle ainult heameelt. On tore näha alternatiivpopi võidukäiku ka muusika edetabelites. Veel on rõõmustav näha pildis aina rohkem särtsakaid ja natuke pahasid tüdrukuid, nagu Ines Daferrari ja Valge Tüdruk. Televisioonis valitseb aga endiselt täielik tühjus – 2012. aasta TV3 „Rohkem värvi" *era*'st on alles ainult hallid toonid ja tehisintellektilegi alla jääv programm. Ka suuremad telemagasinid ja üritused, nagu „Eesti laul", tunduvad 2025. aastal nagu ülessoojendatud supp, mida kõik kiruvad, aga ikka lürbivad. Usun ja kardan, et suurema valiku ees seisval nooremal põlvkonnal ei jätku enam Eesti teletoodangule tähelepanu ning väikesed televaatajad ei pruugigi oma „Buratinoga" üles kasvada.

Kelle või mille suur fänn sa oled?
Eesti naisartistide, kes ei saa praegu enam piisavalt eetriaega ja krediti. Eha Urbsalu ja Hannah, Mariliis Jõgeva ja muidugi Kerli. Mul on tihti päevi, kui miski muu ei suuda kratsida seda sügelust ajus nii nagu Mariliis Jõgeva album „Helerohelised huuled" või Hannahi lugu „Shadow on the Wall" – viimane on ka ainus põhjus, miks YouTube Premiumi soetasin, et seda alati reklaamivabalt kuulata.

Mis sind praegu popkultuuris kõige rohkem inspireerib või üllatab?
Mind inspireerib linn, kus ma elan (New York), ja siinsed inimesed. Kõigil on kopp ees pärast pandeemiat tekkinud suhtlusvaegusest ning otsitakse ja luuakse tõsiselt ägedaid ruume, kus saab vabalt suhelda, kultuuri nautida ja end väljendada. Need on kui nüüdisaegsed oaasid, mis võimaldavad nii iseenda kui ka teistega uuesti ühendust luua.

Popkultuuris on praegu buum, mille tekkimist ja kasvamist olen juba aastaid oodanud – eelmisel suvel toimunud naispopi võidukäik paneb mu südame laulma.

Mis on kõige ootamatum asi, mis on sind popkultuuris viimasel ajal puudutanud?
Eesti puhul üllatas mind viimati absurdselt palju kisa ja pahameelt tekitanud „Identiteedikabaree" skandaal, mis tõi lisaks eestlaste meeletule homofoobiale välja ka Eesti Rahvusringhäälingu hambutuse ja otsustusvõimetuse.

Küsis **Mariliis Mõttus**

Howls of Winter. Fotod: Grenn

VIHJE

13.–15. veebruaril kirjutatakse rokiklubis Tapper valmis *black metal*'i festivali Howls of Winter 12. peatükk. Kolme päeva jooksul astub lavale 16 bändi, teiste hulgas Vemod Norrast, The Ruins of Beverast Saksamaalt, Abduction Suurbritanniast ja Mannveira Islandilt. Vaata lisaks: *howlsofwinter.eu*

Kuulas Mihkel Braun

JANEK MURD – AO

(2024)

Mustlaskitarr, klaver ja analoogsüntesaator ei tarvitse kõlada eriti harjumuspärase kombinatsioonina. Janek Murdil on aga läinud korda panna nad üht keelt kõnelema ja luua selle põhjal mahemagusalt õdusa õhustikuga kauamängiv.

Autor on õelnud, et sihtis albumi kokkuseadmisel tervikliikkust. Õnnestunult! „Ao" valgus särabki vaieldamatult kõikse eredamini, kui võtta need *ca* 50 minutit ja ta ainiti algusest lõpuni läbi tunnetada. Kuulates jääb kõlama plaadi värvinguline liikuvus: iga lugu kasvab välja eelmisest ja sumbub nõtkelt järgmisesse, mõjumata juhukombel järjestatuna. Seejuures pole nad ülevoolavalt erinäolised, näides pigem ühe ja sama maailma või teekonna (iseloomustagu seda sõna „lootustärätav") eri nukkadena, millest kulgetakse läbi liialt kiirustamata.

Pealkirjade poeetikagi ei seisne niivõrd nende omavahelises haakumises, vaid rohkem suutlikkuses määratleda tabava lakoonilisusega lugude atmosfääre. Pehmelt piuksatav elektroonika meenutab tõesti õrnalt viravat valgust („Helk"). Ja kui „Kaob" algab kenakesti päikselisel noodil, siis keskpaigast saati võrsuvad asemele võikalaadse pingega särtsuvad sündid. Vahelduvad meeleolu tõuseb eleegilisse seniiti loos „Laotub laiali", kus väärivad tähelepanu tõeliselt lummav sissejuhatus ja puhkpillisämplid, ning hakkab siis vaibuma, päädides taas leebema lõpplahendusega („Tuleb taas").

Ahjaa, ehkki mainisin ennist, et album tasustab heldelt nimme tema jaoks võetud aega, siis läheneda võib vabalt ka teisiti. Näiteks – pidades ehk silmas ka tükike teist publikut –, kui plaanite parasjagu alustada oma iga-aastast „Minecrafti" või „Stardew Valley" tsüklit, et hilistalve muserdava-masendava halliga võitlemiseks ajju hädavajalikku lisaserotoniini süstida, on „Ao" üks parimatest helikogumitest, mille saatel sel viisil mediteerida. Pole imestada, et Murd on teinud nime mh audiotaustade loomisega.

KARAMEEL – KARAMEEL

(2025)

Kuulas Mari Pihl

Filmikuttide Karl Robert Tederi ja Meel Paliale duo Karameele debüütüllitis on oma olemuselt perfektne. Juhul kui kuulajale istub helge unistav sündipopp ja eesmärgipäraselt takune laulumaneer. Mõrkjasmagus kurbnaljakas nooruse elusus.

Nostalgialaks lennutas siinkirjutaja *ca* aastatesse 2009–2014, kui elektrooniline popp, rokk ja hüpnagoogia olid värsked ja olulised elu osad, noogutades äratundvalt ka Paliale auhinnatud mängufilmile „Pikad paberid". See on musa, mille saatel armu- ja eskapismimõtteid mõlgutada, mingis omalaadses armsas entusiasmis kulgeda. Aga tantsida ka.

Lugu „Mausikas" on ehe näide sellest, mis vaib albumil on – johnmauslikud eepilised sündid ja vastav biit panevadki tantsujala põrkama. Minipärle musikaalsetes produpoole lahendustes jätkub, nt loos „Ma ei oska mängida kitarri", aga ka mujal – seetõttu on see heas mõttes *easy listening*, vahel nii vajalik.

Kuulaja kõnetamisest nii palju, et ka seda siin jätkub. Kummitab ikka ja jälle „Mul ei ole raha" või laulab peas hoopis „See pole minu süü", ergutades eneseanalüüsile. „Mul on vaja ratastooli" ketrab mõnusa bassiruttamise ja sõnumi kombona kordi ja kordi… Säherdune magnetism naljaka otsekohesuse ja kibeda „elust enesest" vahel köidab; piiriala, mis ei piira. Lõpuks kristalliseerub kogu albumi peatäis ühtlaseks sangriaks, mis veenides meeldivalt suriseb ja kõditab helli kohti, ei kraabi. Suremata stiil.

Ja kui keegi küsib, et kuidas läinud on või nii, võib vastata mõne Karameele looga. Võib ka lisada teiste viimase aja leidliku emakeelekasutusega (nt Sten-Olle, Florian Wahl, mõned räpparid jne – oo ajad! Uurimistööd tulevastele etnoloogidele!) lugude sekka oma YouTube'i miksis. Miks mitte.

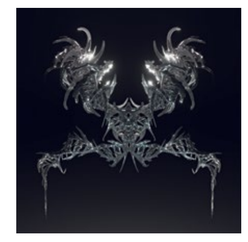

Kuulas Kaspar Viilup

SALEA & LYSTRO – DNA

(2024)

See võib kõlada veidralt, aga eesti popmuusikamaastiku ülitugevat hetkeseisu näitab eriti ilmekalt fakt, et… SALEA ja LYSTRO debüütalbumist ei räägi mitte keegi. Jätame nimed ja staatused, jälgijate arvud sotsiaalmeedias ning plaadifirmade turundusmasinavärgi korraks kõrvale ja vaatame „DNAd" hästi ratsionaalselt: sellise veatult produtseeritud, sügavate basside ja klaaride vokaalidega tantsupopiga võiks lennata vabalt otse päikesesse. Paberil kõiki mõõdikuid kõrvutades ei jää nad ühestki küljest alla kas või boipepperonile, kelle soolomaterjal ning eriti just koostöö An-Marleniga tegeleb sama nišiga: kisume klubisaundid vägivaldselt päevavalguse kätte, aga püüame teha seejuures nägu, et kõik peabki nii olema.

Uuekooli kineetiline popp on vähemalt pealtnäha oma juured kodumaise muusikaturu mulda surunud, kuid alternatiivi vari pole neid ikkagi veel päriselt maha jätnud. Ka muusikauhindadel lendas boipepperoni sel aastal radari alt läbi, seega õiget kohta sellisele muusikale meie publiku kuulamisharjumustes veel ei ole. Sest mis kokteil sellest ikkagi kokku tuleb, kui öö ja päev kohtuvad? Koidupopp? Videviku-*house*? Muusika, mida sa võiksid kuulda ühe õhtu jooksul nii kaubanduskeskuses, higisel reivil kui ka peolt koju sõites taksoraadiost.

Tõenäoliselt ongi SALEA ja LYSTRO puhul juhtunud see, mis meie väikesel muusikaturul ikka aeg-ajalt ette tuleb: sa võid olla ajakajaline ja pealtnäha teha kõike õigesti, aga lööd palli täpselt kahe värava vahele. Alternatiivi jaoks liiga popp ja kommertsi võrranditesse samas ka kuidagi mugavalt ei sobitu. Minu jaoks on „DNA" aga täpselt see muusika, millega võiks asendada kogu maailma igava raadiotapeedi – natukene magus, aga mitte liialt, pisut särtsu, ent just parasjagu.

■■■■■ suurepärane
■■■■□ väga hea
■■■□□ hea
■■□□□ mittemidagiütlev
■□□□□ halb

DEW8 & SKE – EKVILIIBRIUM

(Dieu Huit, 2025)

Kuulas Valner Valme

Dew8 ehk Siim Parisoo vajutab nuppe aina sügavamale psühhedeelsesse, tumedasse, mõtlikku tonaalsusse, mida võiks nimetada ka (neo-)*triphop*'iks ja mis tuli selgemalt esile albumil „Uroboros kaheksas". Veidi prügisemal kombel ta sellega pildile tuligi: album „Park God" (2018) on suht Mo' Wax 1995. Ka eksperimentaalne album „Doom" Genkaga näitas tõmmet pigem boheemide ja intellektuaalide saundimaailma poole kui trendidesse.

Tartu räppari Ske ja Dew8 „Ekviliibrium" asub ookeanide kaugusel eetrid ja müügitabelid vallutanud Don Toliveri või Kendrick Lamari popräpist, või ka kohalikust meinstriimiräpist, nagu 372Kaspar või Pluuto. Popräppi ja põrandaalust ei erista enam ammu töömaht ega lihvituse aste. Neid lihtsalt töödeldakse eri vabrikutes. Sellises somnambuulses kunsträpis nagu „Ekviliibrium" tegeleb produtsent ülima hoolega kuulaja tähelepanu hajutamisega: lood sõuavad nagu läbi nõiaudu, taustal aimub huugamisi, kriginaid ja kosmilist tolmu. Trippimine tekitab hallutsinatoorse ruumi, mida biidid üritavad kinni nõeluda, aga suits ja peeglid hoiavad helipilti nihkes, nagu loos „Aegumatu". „Ekviliibriumis" on nokitsetud pintsettidega iga biidi, saundi, sõna, sämpli kallal ja nimiloo mitmed read kõlavad kreedona: „uued sihid näha kõike paremini / klotsid paigas asendini / jõudes uue tasandini".

Triphopilikud vidinad, sünged foonid ja psühhoosi piiril tuksumine instrumentaalosas nõuaks sugereerivamat vokaali. Ske räpp on veidi argine luulelugemine. Monotoonne sõnavool võib hüpnotiseerimise asemel hoopis virgeks teha. Julgustaks jätkuvalt räpparite hääli digitaalselt moonutama isegi sõnumi ähmastumise hinnaga. Seda tehakse Eestis ikka veel liiga vähe. Kes aga kuulab rohkem sõnu kui vokaali instrumendina, selle jaoks vupsab jänes kübarast välja kindlasti.

RAAMATURIIUL

SEADMETEADLIK RAAMATU-MAGNET REIN RAUD

„Raamaturiiul" on Müürilehe eesti raamatu aasta puhul ellu kutsutud rubriik, kus kirjarahvaga ei võeta jutuks vaid seda, mida raamatute seest lugeda ja sinna sisse kirjutada võib, vaid fookus pöördub ka raamatule kui objektile, mille saab panna riiulisse ja sealt jälle välja võtta. Rubriigi avame kirjaniku, tõlkija, kultuuriteoreetiku, japanisti, publitsisti (jne) Rein Raua kodust riiulit uurides.

Kirjutas **Maia Tammjärv**, pildistas **Iris Kivisalu**

Kui millalgi detsembri keskel esimest korda Reinule helistan ja räägin ära kogu oma pika jutu mingist uuest rubriigist, eesti raamatu aastast, mingitest riiulitest jne (ehk selgesti isegi veel liiga täpselt teadmata, kuidas see kõik välja nägema hakkab) ning rõhutan, et see tingimata eeldab ka arvestatavat privaatsfääri tungimist, siis ta vastab, et tegelikult on tal lausa kaks riiulit, üks linnas ja teine suvekodus Käsmus – „Kusjuures, Käsmu oma on mõnes mõttes huvitavam!" –, ning tundub, et tulekski võtta ette pikem väljasõit. Eri (esmajoones mõistagi olmelistel ja logistilistel) põhjustel see plaan siiski ei realiseeru, nõnda seame jaanuari lõpus fotograafi **Irisega** sammud hoopis Raudade Kadrioru koju. Eks ma ikka muretsen, kas oleks pidanud rohkem seda logistikapedaali vajutama jne, ning üle ukse astudes võtabki Rein kohe Käsmu jutuotsa taas üles, märkides, et siin on tal vaid umbes pooled raamatud: „Siin ma olen suutnud mingit süsteemi näivust säilitada, Käsmus on asi märksa kaootilisem. Ütleme niimoodi, et ülemiste riiulite tagumistes pooltes sa pead ikka *teadma*, kus miski on, mille juurde sa tahad jõuda. Ja alati ei jõua ka." Siingi Reinu töö-/raamatutoas on teosed sätitud riiulisse kahes kihis, nõnda, et noist umbes pooltest näeme omakorda umbes vaid pooli.

Sisenedes jäävad kohe vasakule, nii lühema inimese puusa kõrgusele ja sellest allapoole Reinu enda ja tema (pere)kirjastuse Salv väljaanded, edasi ei saa kohe hoobilt arugi – ainult keelte järgi nad igal juhul paigutatud ei ole, ju siis ikkagi rohkem sisulistest printsiipidest lähtuvalt. Paremal käel paiknev nurgariiul jääb esiti tervet seina katva suure riiuli vastas märkamatuks, aga lähemal vaatlusel paistavad sealt näiteks (uuem) eesti ilukirjandus, Hieronymuse sari („See koguneb omasoodu.") ja selle kohal ülemisel riiulil Loomingu Raamatukogu. Ahaa, näengi kohe, et siin majapidamises pole vist parasjagu viimane otsejoones koju tellitud, sest kogu kraam mahub kahele kõrvutisele laudile – aastakäikude järjestuses küll, algusest peale, aga iga aasta on õhem, kui kogu käigu puhul võimalik oleks. Iseäranis on see lohutav, sest mul endal on kodus täpselt samamoodi ja vahel tunnen end süüdigi, et Loomingu Raamatukogu suure fännina endale kõiki ilmuvaid teoseid koju ei telli või too, aga paraku ei mahuks nad siis ju tõesti kuhugi ära. Rein nõustub: „Jah, teda tuleb liiga palju. Ma käin kusjuures meelega seda Selverist ostmas, sest siis peab Selver seda tellima!"

KOHVRITÄIS RAAMATUID TULLES JA MINNES

Aga see Käsmu värk pole vist nii nagu enamasti suvekodudega – kuhu teatavasti kogunevad tavapäraselt pigem need raamatud, mis kuskilt üle on jäänud või mis seal suvekodus alati on olnud. Vastupidi, toimub justnimelt arvestatav tsirkulatsioon, sest kahe kodu vahet liigub Rein enamasti ääreni täis raamatukohvriga („Tõesti, nii tulles kui ka minnes."): „On mingisugused asjad, mida ma saan seal teha, ja on mingisugused asjad, mida ma saan siin teha. Ja kui miski on pooleli ja see on vaja teisel pool ära lõpetada, siis loomulikult tuleb need raamatud kaasa võtta."

Reisimisega on jällegi lihtsam. Või kui on vaja mitmeks kuuks kuhugi minna, nagu Rein oligi eelmisel aastal kolm kuud Stanfordis ja natuke enne seda mitu kuud Kyōtos. „Siis muidugi ei võta ju kaasa oma raamatuid, vaid lähed selle mõttega, et kui ma seal olen, siis küll nad tekivad ise," selgitab ta lõbusalt, kuid lisab kohe tõsinedes: „Ja eks nad tekivadki. Ikka lähed vahel raamatupoodi ja ega see hästi ei lõpe…"

Aga reisides, sh lühemate puhkusereiside puhul on ikka hea kohale jõudes kohalikku kirjandust lugeda, sest seda kogeb niisugusel viisil täiesti teistmoodi. Teadagi võib just reisidel juhtuda kummalisi kokkusattumusi, tekivad veidramad seosed jne, nõnda jutustab me võõrustaja toreda loo Veneetsiast: „Mul oli kaasas üks **Donna Leoni** raamat. Ta ei ole muidugi itaalia kirjanik, aga need Veneetsia krimkad on tal päris head. Hakkan siis lugema, taustal kuulen, kuidas akna tagant mööduvad mingid sammud, ja samal ajal loen, kuidas see inspektor kõnnib *täpselt* samas kohas, tähendab, ta tulebki Rialto sillalt ja läheb just täpselt seda tänavat mööda. Ta möödub täpselt samal hetkel minu üürikorteri aknast ja ma kuulen tema samme väljas!"

KUIDAS VABANEDA RAAMATUTEST

Mõistagi puutub kogu see kirjandus lisaks selles sisalduvale jumalparaku ka maisesse maailma. Raamat on kõige n-ö vaimsema kõrval ju ka *asi* – riiulis ilus vaadata, aga kui neid saab liiga palju, kui ühestki lahti lasta ei oska või ei saa, läheb asi ikkagi lõpuks hapuks, eks vist eriti just raamatumagnetite kaaskonnale. Sest tulevad nad teadagi palju lihtsamini, kui lähevad, tulevad isegi siis, kui püüad astuda mingeid konkreetseid samme nende saabumise vähendamiseks.

Siingi kuulen (õnneks lausa küsimata), kuidas see raamatutest vabanemine käib, printsiip paistab eeskätt seisnevat selles, et süda tuleb kõvaks teha: „Ma ise eelistaksin seda teha võimalikult harva ja **Rositale** meeldiks, kui teeksin seda tunduvalt sagedamini, aga vahel toon siia mõned suured kastid ja üritan panna need täis raamatuid, mida ma ei ole tükk aega avanud. Sest kui ma ei ole neid tükk aega avanud, siis on väga suur tõenäosus, et ma neid ka lähiajal enam ei ava."

Kuna mul endal tuleb see riiulite vohavuse kontrolli all hoidmine (samuti?) üsna kehvasti välja, teritan muidugi kohe eriti aktiivselt kõrvu, tegelikult see Reinu jutt meenutabki kõiki neid olmesoovitusi seoses üleüldse asjade, igasuguse träni kontrolli all hoidmisega. Sest isegi kui me ei taha mõelda kirjandusest materiaalsetes kategooriates, on see ikkagi paratamatu. Raamatud võtavad ruumi.

Aga vähemasti on hea meel, kui raamat leiab endale „uue perearahva", nagu Rein armsasti ütleb. Teinekord saab raamatuid viia ülikooli raamatukokku, ainult vahel väga harva ja ekstreemsematel juhtudel on tulnud raamatuid päris ära visata: „Need on näiteks mingisugused ülikooli ajal ostetud ajast ja arust käsitlused mingil teemal, mida ei ole vaja isegi enam mingisuguse retrometa jaoks."

„Ütleme niimoodi, et ülemiste riiulite tagumistes pooltes sa pead ikka teadma, *kus miski on, mille juurde sa tahad jõuda. Ja alati ei jõua ka."*

SÜSTEEMID JA KURIOOSUMID

Kuna siin töötoas vaatab meile vastu haruldaselt korras töölaud – ja minu silmale tegelikult ka kogu riiul ise, ehkki Rein rõhutab, et siin on üsnagi segamini kõik ja teosed peaksid olema palju süsteemsemalt! –, võib eeldada (ja sellele kohe ka kinnitust saada), et suuremat segadust ja pooleliolevaid töid võiksime praegu silmata pigem maakodu ruumides. Ka Reinu kaasa Rosita nendib just õigel hetkel tuppa astudes ja riiulite alumisi kappe avades, et siin on tegelikult kõik väga kaootiline! Selle käigus jääb me vaatevälja kapike, kust paistavad üleval avatud riiulites paiknevatest teostest silmanähtavalt vanemad köited. Nii-nii, millega on tegu?

Rein võtab põrandal istet, nagu minagi (ülejäänud vestlus kulgeb muidu(gi) pea eksklusiivselt püsti seistes, sest nähtavasti on mul siinkohal iga hetk tarvis valmisolekut riiuli juurde sööста, et sealt mõni kõide haarata ja seekohta mõni nohikuküsimus küsida), ja räägib, kuidas ta Leningradi ülikoolis õppides stipipäeval alati sammud antikvariaati seadis, sest sinna olid vanade aadlisuguvõsade järeltulijate järeltulijad toonud mingeid haruldusi, millega nad ei osanud ise mitte midagi peale hakata. Antikvariaadid on üldse

Reinu lemmikkohad. Ja nagu aimasin, ei ole küsimusele, missugune siinsetest on kõige vanem või haruldasem teos, üldsegi nii lihtne vastata – liiati on piisavalt köiteid, kust eksplitsiitset aastaarvu ei leiagi. Aga nagu öeldakse, näha on, et päris eile nad trükikojast tulnud pole. Sirvime **Rousseau** „Les Confessionsi" (ehk „Pihtimusi"), mis „küll otseselt esimene väljaanne ei ole", **Hegelit**, **Lessingit**, „siin näiteks õigusteaduste doktor **Pierre Charron** Pariisist on kirjutanud kolm raamatut tarkusest". Kui obskuuria või kurioosumite järele pärin, leiame samuti üht-teist, näiteks **Alban von Hahni** „Buch der Spiele" (ehk „Mängude raamatu") aastast 1900 („No see on ikka suhteliselt uus."), kust kõige muu hulgas leidis Rein kella ja haamri mängu kirjelduse, millest sai aja jooksul terve romaan („Kell ja haamer", 2017). Seda tõesti igas riiulis ei ole. Ega paljut muudki.

KUIDAS LUGEDA

Nagu antikvariaadid, nii on ka raamatukogud üliolulised, aga tegelikult peavad ikkagi tähtsamad teosed kodus olemas olema ja seda isegi mitte kõige oodatavamal põhjusel: „Näiteks miks ma ei taha oma raamatuid välja laenata, on see, et mulle on tekstist sageli olulisem, mis neil serva peal on. Sest ma väga palju mõtlen lugedes ja kirjutan neid mõtteid raamatuservadele." Kohe on mul muidugi vaja teada, kuidas see täpsemalt käib. Rein haarab riiulist pea juhuslikult **Manuel DeLanda** ja **Graham Harmani** teose „The Rise of Realism", mida lehitsedes allajoonimised (ikka harilikuga!) ja märkmed kohe ka silma jäävad, kusjuures siinkohal ähvardab mu kael eriliselt innukast kaasanoogutamisest kangekski jääda, sest „oo, mina teen ka täpselt nii!" (on muidugi selge, et n-ö meiesuguseid on tegelikult palju). Lisaks tähtsate kohtade äramärkimisele esineb ka vastuvaidlemisi („Päriselt?"), põgusaid hinnanguid („päris hea :)"), hüüumärke ja pikemaidki mõttekäike, samuti ilmselt vaid märkijale endale arusaadavaid lühendeid jm süsteeme. Kui Rein räägib raamatutest, siis mulle tundub, et ta kõigepealt räägibki tööst. Eks on minugi jaoks raamatud paljuski töö, mis siin öelda – ehkki veel väga hiljuti küsiti minu käest, kui kodukontoris päise päeva ajal raamatu lahti lõin, kas olen tänaseks asjalikud asjad lõpetanud… Ei kujuta hästi küll ette, et keegi Rein Raualt nõnda võiks küsida!

„Ja eks nad tekivadki. Ikka lähed vahel raamatupoodi ja ega see hästi ei lõpe…"

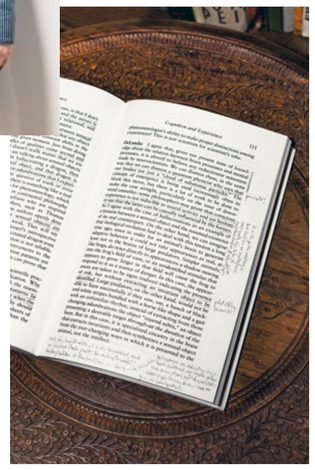

Lugeda saab tänapäeval muidugi mitte vaid paberilt, vaid ka eri seadmetest, ja selgub, et siin on need pea kõik ka kasutuses – ehk tegemist ei ole pelgalt romantilise ettekujutusega professorist-bibliofiilist tolmunud raamatukuhjade vahel. Rein tõdeb, et ta isegi eelistab, kui teos on olemas nii paberil kui ka e-raamatu kujul: „Paberraamatut on loomulikult mõnusam lugeda ja käes hoida, see, kui mõtled raamatut käes hoides, on ikkagi hoopis teine asi." Kuigi iPadis saab teksti servadele muidugi samuti märkmeid teha, lisaks on tekstid nõnda otsitavad – kui mõni märksõna on meeles, saab lihtsa vaevaga vajaliku kirjakoha juurde naasta. Teatav hübriid neist on nime reMarkable kandev seade, kus saab teksti juurde ka käsitsi märkmeid teha – seda kasutab me võõrustaja küll pigem tööasjus.

„Paberraamatut on loomulikult mõnusam lugeda ja käes hoida, see, kui mõtled raamatut käes hoides, on ikkagi hoopis teine asi."

Aga mitte alati pole lugemine olnud enneköike tööga seotud, näiteks meenutab Rein, kuidas ta ülikoolis õppides ärkas vahepeal spetsiaalselt 15-20 minutit enne seda, kui oleks pidanud, pani küünla põlema ja luges luuletusi! Hiljem pole seda praktikat enam tarvis olnud juurutada, sest sel oli ajastukohane funktsioon: „Pärast oli kuidagi hea tunne. Kogu see õudne reaalsus ja nõmedus ümberringi ei murdnud enam sedasi maha." Selleks tarbeks küll igasugune poeesia ei sobi(nu)ks: „Kuigi mulle väga meeldib **Sveta Grigorjeva** luule, siis selleks eesmärgiks ei saaks teda lugeda." Küll aga passis selleks väga hästi terve **Marie Under** ja mõndagi veel.

QUO VADIS, EESTI RAAMAT?

Tänavu tähistatakse 500 aasta möödumist esimese eestikeelse raamatu ilmumisest. Tähtpäev, mis me (kultuuri)meediat silmitsedes ongi väga viljakas aeg, et puhuda tolm küsimustelt stiilis, kas raamat kaob varsti ära ja kas laste ja noorte lugemisoskusega on tõesti nii palju viletsamini kui „omal ajal", „meie ajal" jne. Selle kohta kuulen, et laste ja noorte lugemisoskusega on kahtlemata probleeme, aga samas tõdeb Rein, et palju lugevate inimeste protsent elanikkonnast on tegelikult kogu aeg suhteliselt väike olnud.

See, kuidas kasvatada lastest lugejaid, tuleb minu otsese suunamiseta, s.t muu jutu sees aga kogu aeg toredasti välja. Näiteks selgub, et kui poeg **Juhan** oli väike poiss, polnud Raudade majapidamises isegi televiisorit, seda nimelt seepärast, et kasvatada lapsest samasugune lugeja nagu ta vanemadki. Hiljem, kui poeg juba omaalgatuslikult luges, tuli ta ikka tohutu entusiasmiga isa juurde, et soovitada mõnd ennast äsja mõjutanud teost, mispeale Reinul tekkis pedagoogiline idee iga Juhani soovituse peale anda pojale vastu üks enda meelest väga hea teos. Nõnda kujunes neil ajapikku komme teineteisele lektüüri soovitada, teoseid vahetada ja nende üle arutada, nüüd veavadki nad koos kirjastust Salv. See võiks ju küll olla õpetlik lugu raamatusõpradest lapsevanematele…

Rein tõdeb, et palju lugevate inimeste protsent elanikkonnast on tegelikult kogu aeg suhteliselt väike olnud.

PÕHIVÄÄRTUSED

Kui külaskäigu lõpus Irisega koridoris saapaid jalga sätime, tuleb meid ära saatma ka Rosita. Ütlen parajasti midagi banaalset stiilis „aitäh vastu võtmast, nii tore riiul!", mispeale Rosita meenutab 30 aasta tagust aega, 1995. aasta veebruari, kui noor pere siia korterisse kolis: „See oli esimene mööbliese meie kodus! See oli niisugune aeg, et mitte midagi ei olnud. Kui mõelda, kroon oli olnud ainult kaks aastat, inimestel ei olnud raamatuid vaja sel ajal. Kes hakkab tellima raamaturiiuleid!?" Nii käis Rosita muudkui mööda mööblikauplusi ja igal pool pakuti ainult puhveteid. Aga raamatuid juba puhvetisse ei pane. Nii tuligi võtta pere esimene panga-

laen, et tellida **Toomas Uibo** firmalt spetsiaalselt selle kodu jaoks valmistatud saarepuidust käsitööriiulid. Rosita summeerib naerdes: „Ise magasime põrandal, isegi voodit ei olnud, aga raamatud olid riiulis!" No see oli küll tore lugu. Ja olen üsna kindel, et ehkki Käsmu raamaturiiulist pruukinuks me saada metsikumaid fotosid raamatukuhjadest, võib-olla mingit kaootilisemat vaibi, mida kõike, aga selle loo jaoks oli meil küll vaja just siia Kadriorgu tulla.

KIWA ILMUTUSRAAMAT. PARATEKSTI ANALÜÜS

Luges **Kaspar Jassa**

Kiwa saab tänavu 50-aastaseks. Sellise juubeli saabumisel on inimestel tavaks teha kokkuvõtteid mööduvad elust ja tegemistest. Koostatakse retrospektiive, kirjutatakse memuaare, antakse välja kogutud teoseid jne. Ühes sellega toimub paratamatult ka kogu oma eksistentsi defineerimine ja inventeerimine.

Ma ei ole küll üldse kindel, et Kiwa koostas kogumiku sellist eesmärki silmas pidades, ent siiski pole see ka välistatud. Tekstikogu pealkiri ja sisu lasevad seda ikkagi oletada. Lugejate ees on siin enam-vähem 35 aastat Kiwa elust. Mahukas tekstikogu pluss väga äge kaas, millelt vaatab meile vastu peakangelane ise (**Toomas Volkmanni** foto).

Ei ole juhus, et Kiwa samastab ennast robotite, masinate, printeritega, koopiate ja nukkudega. Tõenäoliselt ei olegi meil tegu inimesega.

Kiwa on hiiglasliku haarde ja teovõimega nähtus. Võiks öelda, et ta on renessansiajastu humanistide ja valgustusajastu entsüklopedistide, tööstuslike pöörete navigaatorite ja kunstioperaatorite järeltulija. Sajad näitused, *performance*'id, konverentsid, festivalid, bändid, plaadid, raamatud jne. Milline inimene seda kõike suudaks?! Ei ole juhus, et ta samastab ennast robotite, masinate, printeritega, koopiate ja nukkudega. Tõenäoliselt ei olegi meil tegu inimesega. Võib-olla on Kiwa üks suur teisikute artell. Võib-olla agregaat. Võib-olla Tema.

KÄSITLEDA KÄSITAMATUT

Ma ei hakka siin katsetki tegema käsitleda tekstikogu sisu. Selleks peaks kokku kutsuma uurijate-autorite kollektiivi. Või kvantarvuti.

Lihtsalt üldiseks ettekujutuseks nii palju, et siit leiame tekste eri žanritest. On samas ka tekste, mille puhul on mingist žanrist üldse kohatu rääkida. On tekste, mis kõikide tunnuste järgi ongi manifestid. On selliseid, mis kalduvad memuaristika valdkonda. On tekste, mida võiks nimetada kultuurikäsitlusteks. Ning neid, mida võiks nimetada luuleks proosas või proosaks luules. Ja kõik need tekstid on paigutatud rubriikidesse (*sapienti sat*!) ning säilitatud on algne kirjaviis. Siit leiab ka illustratsioone. Ühesõnaga, meie ees on *Gesamtkunstwerk*.

Manifest pole lihtsalt niisama dokument. See apelleerib eksimatule ja lõplikule tõele. Manifest on ületamatu kirjutis, kõikehõlmav ja ammendav. Manifest on kutse võitlusele.

Võtsin nõuks mõtiskleda pisut tekstikogu (on see üldse õige määratlus?) pealkirja ja mõne saatva teksti üle.

Ehk süveneksime korraks Kiwa tekstikogu pealkirja. Vaataksime, millistest komponentidest see koosneb.

Kiwa. Nii et siis „Kiwa". Kogetud manifestid. Nii et siis „kogetud". Nii et siis „manifestid". Nii et siis tähistatud kindla aastate vahemikuga – „1991–2024". Ütlen kohe, et ma ei ole kontrollinud, kas see on kogu Kiwa belletristika. Kuna pealkiri pole „Kogutud manifestid", siis ehk mitte.

Foto: erakogu

Kaspar Jassa on kirjanik, giid ja DJ.

Kuidas võiks neid komponente interpreteerida? Millest käib jutt?

Alustame ehk sõnast „manifest". Selle tähendusväli ulatub tagasi ladinakeelse sõnani „manifestus", mis tähendab midagi käegakatsutavat, ilmset, selget või silmatorkavat. Hiljem on „manifest" hakanud tähendama riigipea, valitsuse või mõne institutsiooni programmilist pöördumist rahva poole. Alates 20. sajandi algusest on nimetatud manifestideks veel ka kirjanduslik-kunstliste rühmituste esteetilisi programme ja tegutsemise strateegiaid. Manifest pole aga lihtsalt niisama dokument. See apelleerib eksimatule ja lõplikule tõele. Manifest on ületamatu kirjutis, kõikehõlmav ja ammendav. Manifest on kutse võitlusele.

Tekstikogu algusest leiame saatesõna. Kiwa sedastab: „Siinsed tekstid ei ole manifestid sõna täppistähenduses; neid ühendab aga aktiivselt kogetud vajadus väljendada ja manifesteerida mingit ideed, olgu siis defineerimata kultuuritühikut, kirjanduslikku eksperimenti või nihestavat reaalsuse/formaadihäkki." (lk 5)

Näeme, et Kiwa tahab justkui juba esimeses lauses taganeda raamatu pealkirjas kõlanud sõnast „manifest". Mikspärast ta seda siis siiski kasutab? Manifestide asemele kerkib „aktiivselt kogetud vajadus väljendada". Võiks ehk öelda, et see on läbitunnetatud tung või empiiriline kutse paigutada midagi millestki väljapoole. Teha ilmseks või tõsta esile. Milleks ja kellele, seda ei mainita. Seda pole vajagi, on lihtsalt aktiivne tung ja paistab, et „manifest" jääb sellisel puhul kuidagi kitsaks. Ometigi on ta pealkirjas olemas.

Samas järgneb siin kohe lause: „Nagu küsitlused on näidanud, tajuvad inimesed nähtust koodnimega KIWA eelkõige manifestina. Tema ümber on mõtteid ja seisukohti, mis kõlavad justkui positsioonid, ent mille ümber mingit manifesti pole kirjutada vajagi."

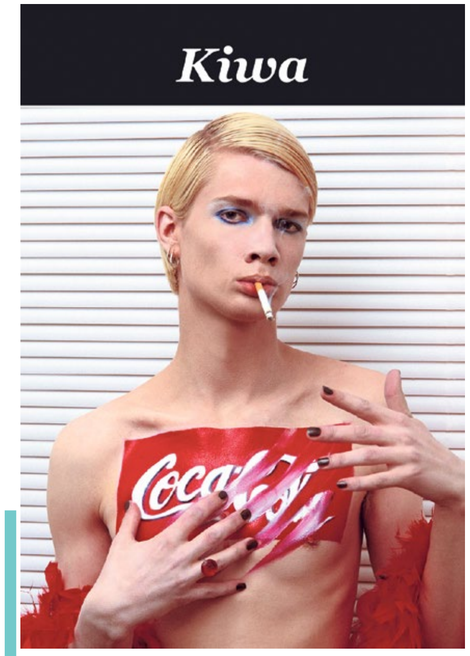

KIWA „KOGETUD MANIFESTID. 1991–2024"
TOIMETANUD HANNO SOANS, KUJUNDANUD JA KÜLJENDANUD ARVO REBANE
VABAMÕTLEJA, 2024 / 230 LK

Auditoorium paistab niisiis nägevat Kiwat manifestina *par excellence* ja näib, et Kiwa tuleb inimestele vastu ja soostub. Nõnda on adressaat talle selles mõttes ikkagi oluline. Veelgi enam, ta on nõus sellega, et auditoorium n-ö valib žanri, millega saab tähistada kogu kiwaismi. Ja see on manifest.

TÄHISTAMATU TEADMINE

Selgitamata on jäänud veel sõna „Kiwa". Kes või mis see on? Mida see tähendab? Meile on tuntud Kiwa mängud eri autoriminade ja autorisinadega. Masin, robot, printer, tulnuk, klaster, meediafantoom jne. Tekstikogu algusest leiame „Autoportree tundmatuna" (2015), milles Kiwa püüab ennast kui nähtust (mitte) defineerida, sõnastada oma autorikreedo ning jõuab ka tulemuseni, et see tahab „saada millekski muuks kui see, mis ollakse" (lk 8).

Mida see siis tähendab? Kuna Kiwa tähistab ka tsitaati, siis vastaks Kiwa enda tsitaadiga vestlusest **Hasso Krulliga** Y-galeriis 2011. aastal: „On üks vool, ja *input* ja *output*, ja masin lihtsalt töötab."[1] Selle järgi on Kiwa agregaat, millest jookseb läbi amalgaam kõiksusest. Kiwa on transmitter, mis kogeb ilmutusi. Selline situatsioon meenutab mulle müstikute maailmavaadet ja tegevust. Ehk siis kusagil on mingi teadmine, mida pole võimalik tähistada, rääkimata sellele tähenduse leidmisest. Kummatigi suudetakse sellise teadmisega kuidagiviisi siiski mõnikord kontakt saavutada. Kontakti kaudu saabub nimetatud (sügavama) teadmise väljendumine, mida vist siiski on võimalik teatavate praktikatega kogeda ning jõuda valgustuse või ilmutuseni. Müstilise ilmutuse saanu on kui filter, mis suudab ilmutust kogeda ning jõudagi muutumiseni: millekski muuks kui selleks, mis ollakse.

Juba mainitud „Autoportrees tundmatuna" kirjutab Kiwa: „Kohene afekt ja väli, kus see toimub, on muidugi täiesti imaginaarne, sellisena isegi müstiline, sulgunud, mis aga ometi mõnedele üksikutele – ja miks mitte rohkematelegi – mingis distantseeritud elu hämarolekus – või siis just igapäeva nihestavas *flashback*'is – eriliselt kirgastavaks ja tähenduslikuks osutub." (lk 8)

Sooviksingi meile kõigile ilmutusi selle raamatu kogemisel.

[1] *Krull, H. 2011. Parem olla leitud, mitte valitud. – Eesti Päevaleht, 26.06.*

Arvo Pitkkuus, 1976. Foto: Lembit Peegel

Erika Sõlumäe, 1988. Foto: Lembit Peegel

Tartu maraton, 1982. Foto: Lembit Peegel

Kõiketajad Spordilehega, 1992. Foto: Lembit Peegel

Spordi-, foto- ja ajalooõprade rõõmuks ja elevuseks on Fotografiskas kuni 18. maini avatud vanameister Lembit Peegli (snd 1936) esimene isikunäitus „Peegel/Pildis". Näeme sissevaadet legendaarse spordifotograafi loomingusse, mis jutustab oma isikupärasel moel peamiselt Eesti spordikultuuri lugu aastatest 1970–1990, kuid sekka on sattunud ka kilde hilisematest (spordi-) hetkedest. Info (sh mitmete eriürituste-tuuride kohta): *tallinn.fotografiska.com*

07.02.—28.02.

SÕPRADELT SÕPRADELE

Romantika on muidugi tore, aga äkki on sõprus tähtsamgi veel? Igal juhul tähistab Elektriteater veebruarikuu neljapäevaõhtuti nimelt sõprust, tuues ekraanile selle eri varjundeid – läbi rõõmupisarate, läbi kurbuse, nii koos kui ka üksi olles. Programmis prantsuse uue laine ühe vastupidavaima režissööri Éric Rohmeri „Reinette'i ja Mirabelle'i neli seiklust", Wes Andersoni debüütteos „Pudelrakett", kurbnaljakas läti dokfilm „Dokumentalist" ning animaklassika „Raudhiiglane". Vaata: *elektriteater.ee*

11./14.02.

KALAMAJA BLUES S02

Eesti esimese LGBT-peategelastega noortesarja „Kalamaja blues" teine hooaeg jõuab vaatajateni 11. veebruaril. Yle, ERRi Jupiteri ja Moondustfilmsi koostöös valminud veebisarja uut hooaega saab aga näha ka 14. veebruaril Kino Sõpruse pidulikul eriseansil, kus on lisaks võimalik kohtuda sarja tegijatega. 20. veebruaril ja 6. märtsil toimuvad Kalamaja baaris TOPS sarja sündmustikust inspireeritud *speedfriending*'u ehk kiirsõbrunemise üritused. Jälgi lähemalt: *instagram.com/kalamajablues*

Kaader sarjast „Kalamaja blues"

12.02.

VAATAMISEST JA KUULAMISEST

Kanuti Gildi SAALis esietendub 12. veebruaril koreograafi ja tantsija Karl Saksa uuslavastus „Schema". „Schema" on dialektiline idee vaadeldava, kuuldava ja mõistetava vahel. Aga see dialektika ei ole lõppeesmärk, vaid sillutab teed puhtale kogemusele; teritab vaataja impulsiivset ja pärilikku taju ning kutsub seda usaldama. Maailm ei ole ega saagi olla lõpuni kirjeldatav. Kuid oluline on, mida otsustatakse kirjeldada ja kuidas. Infot: *saal.ee / elektron.art*

13.—15.02.

MARIA FAUST + SOINTI JAZZ ORCHESTRA

Tunnustatud saksofonist-helilooja Maria Faust ning 18-liikmeline Sointi Jazz Orchestra on ühendanud jõud. Üheskoos tuuakse kuulajateni Maria Fausti värskeimad teosed ning uusimad arranžeeringud. Fausti isikupärane loojakäekiri ühendab, nagu ikka, klassikalise, džäss- ja nüüdismuusika elemente. Tuur stardib 13. veebruaril Jõhvi kontserdimajast, järgmisel õhtul astutakse üles Vanemuise kontserdimajas, et sealt lõpuks 15. veebruaril Estonia kontserdisaali jõuda. Info, piletid jm: *concert.ee*

14.—15.02.

DREAMSCAPE FESTIVAL PAAVLIS

14.–15. veebruarini vältab Paavli Kultuurivabrikus teist korda avastusliku muusika ja visuaalkunsti festival Dreamscape, kus astuvad teiste seas laividega üles Barker (DE), Croatian Amor (DK), Glayden (FI) ja Maria Faust. Muusikaprogrammis on esindatud veel näiteks Gregor Kulla, Music For Your Plants, Sapphogeist, klubiprogrammis Exit Safe Mode, Mava jpt. Reedene klubiöö läheb üle laupäevaseks töötubade ja esituspäevaks, millele järgnevad täidlane kontserdiprogramm ja järelpidu. Pilk peale: *kultuurivabrik.ee*

15.02.

NO99 KOKKUVÕTE

Laupäeval, 15. veebruaril algusega kell 12 esitletakse Sakala 3 teatrimaja kohvikus teatriteaduslikku artiklikogumikku „Teater NO99: kokkuvõte", mille koostaja ja toimetaja on Anneli Saro. Kogumiku puhul on tegemist esimese terviklikuma teosega 2018. aastal suletud teatrist, mis püüab kaardistada NO99 tegevust võimalikult süsteemselt, laialdaselt ja mitmest perspektiivist. Koos esitlusega saame osa sümpoosionist, kus raamatu autorid vestlevad endiste NO99 töötajate ja loomenõukogu liikmetega. Uuri: *facebook.com/teatriuurijadjakriitikud*

20.02.

SALAPÄRASTEST ÜKSSARVIKUTEST

Niguliste muuseum kutsub aga sootuks erilisele üritusele: näituse „Ükssarvik võlumetsas" publikuprogrammi osana peab tõlkija ja kirjastaja Krista Kaer 20. veebruaril kell 17 loengu teemal „Fantaasiakirjanduse saladuslikud ja ohtlikud ükssarvikud". Juttu tuleb Peter S. Beagle'i, T. H. White'i, Tanith Lee, J. K. Rowlingu, Katherine Rundelli ja A. F. Steadmani loodud maailmadest ning sellest, kuidas need võluvad müütilised tegelased neis elutsevad. Sissepääs muuseumipiletiga. Vaata: *nigulistemuuseum.ekm.ee*

20.02.

PREMIERE '25

20. veebruaril esietenduvad Sõltumatu Tantsu Lava populaarses PREMIERE'i sarjas uute koreograafide debüütlavastused. Tänavu jõuavad PREMIERE'i osana lavale viieliikmelise tantsukunstnike ühenduse KOOSSEIS lavastus „Kõrblik kuni" ja Maria Solei Järveti teos „STRATA". Järgmised etendused 22.–23. veebruaril ja 4.–5. märtsil. 5. märtsi etendustele järgneb vestlus kunstnikega Raho Aadla juhtimisel. Lähemalt: *stl.ee*

KOOSSEIS. Foto: press

28.02.

HÜMN NOORTELE

Jarmo Reha ja Aare Pilve uus lavastus „HYMN" tahab tabada noor olemise tunnet. Tahab OLLA noor. Tartu Uues Teatris kõlabki alates 28. veebruarist hümn noortele, kes otsivad enda sisemust, teadmata, kas nad selle ka leiavad. Kes on tänapäeval „noor" ja kes on „noor" olnud – mis meil elada on veel ja mis meil elamata jääb? Laval noored(?): Grete Jürgenson, Kirill Havanski ja Juhan Soon. Mängukava, piletid jne: *uusteater.ee*

28.02.

KEVADEOOTUST *UNDERGROUND*'IST

Talvelõpukaamost ja semestri algusvalu tõotab tudengilinna subkultuurimajas Genialistide Klubis leevendada veebruari viimasel päeval toimuv kolme eripalgelise artisti kontsert. Lubatakse päris muusikat päris bändidelt, kes tulevad päris *underground*'ist… Noort punki Tallinnast toob kollektiiv Avemaria, psühhedeelsemaid noote puistab kohalik bänd Wrupk Urei, kooslus Spice Mouse lubab aga elektroonilis-kummalisunelevat vaibi. Teavet: *genklubi.ee*

Avemaria. Foto: Marii Kiisk

KUNST

MARRASTUSPRINTSESSI MÄNGUD

Mängime ühte mängu. Mina olen printsess ja sina kuri võõras. Mul on üheksa südant, kaheksa marraskil ja üks rikkumata… Sarah Nõmme näitus „Marrastusprintsessi päevikud" (kuraator Kärt Kelder) kutsub Hobusepea galeriis isiklike lugudega täidetud ruumi. Üheksa teost seob tervikuks kokku mängumotiiv, mis avaneb siin ühelt poolt lapselikus rikkumatuses ning teisalt täiskasvanulikes intiimsetes praktikates. Vahe printsessikleidi ja latekskostüümi vahel pole iseenesest suur – mõlemad aitavad väljuda argisusest. Näitus jääb avatuks 3. märtsini. Jälgi: *hobusepeadraakon.ee*

KUNST

KAHETSUSEGA TEATAME…

Tartu Kunstimajas on aga võimalik kogeda 2. märtsini Katariin Mudisti ja Keithy Kuuspu võluva ja ilmselt mitmeid meist hoobilt kõnetava pealkirjaga väljapanekut „Kahjuks ei osutunud te sellel korral valituks". Näitus vaatleb auhindade jagamise ja saamise mitmetahulist nähtust, süüvides tunnustamise dünaamikasse ja tsüklitesse nii kunstimaailmas kui ka laiemalt. (Mudist ja Kuuspu muidugi osutusid valituks ning said rahastuse, et see näitus ellu viia… Ja siin me nüüd oleme.) Lähemalt: *kunstimaja.ee*

Dreamscape Festival

Barker DE
Croatian Amor DK
Glayden FI
Maria Faust

Installations

- Jane Veski
- Janet Kljuzin
- Lilian Maasik
- Friedel Kauffmann & Karl-Markus Mütt
- Raluca Mănăilă
- Tristan Rebane
- Viktoria Martjanova

Visuals

- Tencu
- Manic
- Pr0hvet

Workshops

- The Art of Listening to Yourself by Alice Pehk
- Live Performances by Sam Barker

Music

- Arto
- Dharma Coil
- DJ Hydra
- DJ Poetry
- DJ Shore Road
- DJ Type 1
- Exit Safe Mode
- Gregor Kulla
- Lootus
- Mava
- Mert Salkim
- Metruhaze
- Mia
- Micaxsan
- Music For Your Plants
- noa
- Olga & Bobek
- Rando Arand
- Roma Vjazemski
- Sapphogeist
- Uku Masin
- UVスペース
- Weak People

Paavli Kultuurivabrik

14.–16.02.25